

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства
та всесвітньої історії
Кафедра українознавства
Українського державного університету в Москві**

**Ministry of Education and Science, youth and sport of Ukraine
National Research Institute of Ukrainoznavstvo
and world history
Department of Ukrainian Studies
Ukrainian University in Moscow**

Українознавець Connoisseur of Ukraine

Випуск – Issue XIII

Львів – Lviv, 2013

ББК 82.3(4 Укр)-7 С 75
УДК 05
У 12

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства та всесвітньої історії
Кафедра українознавства Українського державного університету в Москві
Ministry of Education and Science, youth and sport of Ukraine
National Research Institute of Ukrainoznavstvo and world history
Department of Ukrainian Studies Ukrainian University in Moscow
Друкується за рішенням редакційної ради журналу «Українознавець»,
протокол № 1 від 3 січня 2013р. та протокол №2 від 10. 01. 2013р. кафедри українознавства УУМ
The journal is published according to the decision of the Editorial Board of
Connoisseur of Ukraine, minutes №1, January 3, 2013 and minutes №2, January 10, 2013.

В XIII числі «Українознавця» за 2013 рік опубліковані наукові праці, рецензії вчених-україністів з Львова, Києва та Москви, які досліджують проблеми наукового українознавства.

Українознавець - Connoisseur of Ukraine
Випуск - Issue XIII. - Львів, 2013.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

доктор історичних наук	Баран В.Д. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Васюта С.І. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Грабовецький В.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Даниленко В.Н. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Когутяк М.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Калакура Я.С. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Кабузан В.М. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Плисюк В.П. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Пасічник М.С. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Савчук Б.П. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Санін Г.О. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Сворака С.Д. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Терпиловський Р.В. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Федака С. Р. (Ужгород, Україна)
доктор історичних наук	Мацкевий Л. Г. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Хорошкевич А.Л. (Москва, Росія)
доктор філологічних наук	Єрмоленко С.Я. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Качкан В.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор філологічних наук	Крик Я.С. (Мюнхен, Німеччина)
доктор філологічних наук	Кононенко П.П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мегела І.П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мосенкіс Ю.Л. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мушинка М.В. (Пряшів, Словаччина)
доктор філологічних наук	Зимомря М.Г. (Дрогобич, Україна)
доктор філологічних наук	Партико З.В. (Запоріжжя, Україна)

Редколегія: ректор УУМ, доктор історичних наук, професор УУМ, професор УЛС, професор ЛНАУ, провідний науковий співробітник ННДІУ МОН України, академік МАНС, академік АНВШУ, лауреат премії ім. академіка І.П.Крип'якевича В.С. Ідзьо (**Головний редактор**), директор ННДІУВС доктор філологічних наук, професор, академік П.П.Кононенко, ректор УЛС, кандидат педагогічних наук, професор Я.М.Кміт, доктор філософських наук, професор, академік АНВШУ М.П.Недюха (**заступник головного редактора**), доктор технічних наук, професор ЛАД І.В.Огірко (**технічний редактор**), кандидат історичних наук, науковий співробітник ННДІУ О.Б.Ярошинський, кандидат історичних наук, доцент Л.К.Токар, кандидат історичних наук, доцент О.І.Сурмач, кандидат історичних наук, доцент Баран І.В., кандидат історичних наук, доцент Артюх В.С., кандидат філологічних наук, професор С.Г.Борзенко, кандидат філологічних наук, завідувач відділу мови ННДІУ, В.Ю.Пономаренко, кандидат філологічних наук, доцент Л.В.Бабаєва, доктор філології, доцент П.В.Коваль, кандидат філологічних наук, доцент З.М.Бичко, кандидат філологічних наук, доцент Л.І.Конюхова (**літературний редактор**), кандидат філологічних наук, доцент Р.В.Кюнцлі, доктор філософії, ад'юнкт-професор ЛНАВМ ім. С.З.Гжицького О.В.Огірко, доктор філософських наук, професор Т.П.Кононенко, кандидат юридичних наук, професор В.С.Гаркуша, викладач, перекладач кафедри іноземних мов ЛНАУ І.М.Турчин.

ISBN 978-966-665-570-13

© Національний науково-дослідний Інститут Українознавства та всесвітньої історії
Міністерства освіти і науки молоді та спорту України.
© Кафедра українознавства Українського державного університету в Москві.
© Журнал «Українознавець».

З новою силою і енергією науковий журнал «Українознавець» продовжує крокувати під невтомним редагуванням доктора історичних наук, професора, академіка відділення українознавства Академії Наук Вищої Школи України Віктора Ідзя на ниві українознавства в лоні реформованого Національного науково-дослідного Інституту українознавства та всесвітньої історії Міністерства освіти і науки молоді та спорту України, який і на всі решту часи надає «Українознавцю» свій гриф та право фахового редагування та видання в інфраструктурі наукових видань Національного науково-дослідного Інституту українознавства та всесвітньої історії Міністерства освіти і науки молоді та спорту України, що затверджено новим офіційно договором від 1 вересня 2012 року.

Водночас розуміючи і підтримуючи наукову та видавничу специфіку журналу «Українознавець», Національний науково-дослідний Інститут українознавства та всесвітньої історії Міністерства освіти і науки молоді та спорту України залишає за головним редактором, редакційною радою та редколегією «Українознавця» право формування та затвердження до друку наукових праць.

З повагою на подальшу співпрацю –

**Директор
Національного науково-дослідного
Інституту українознавства та всесвітньої історії
Міністерства освіти і науки молоді та спорту України,
член Редакційної Ради та Редколегії
наукового журналу «Українознавець»,
доктор філологічних наук, професор, академік Петро Кононенко**

Зміст

Наукові праці вчених українознавців

<i>Артюх Вадим, Ідзьо Віктор. Язичництво стародавнього населення Карпато - Дністровського регіону в контексті вивчення історико-археологічних проблем наукового українознавства.....</i>	<i>6</i>
<i>Горенко Лариса. Культура в системі українознавчих вимірів.....</i>	<i>10</i>
<i>Ідзьо Віктор. Аналіз мовного та історичного розвитку Хеттської цивілізації, її впливу на розвиток української мови і культури населення території України у XII-XV століттях до нашої ери в контекстів досліджень наукового українознавства.....</i>	<i>14</i>
<i>Кобилюх Василь. Праісторія топоніму «Угринів» в українознавстві.....</i>	<i>28</i>
<i>Кононенко Петро. Українознавство, як українська міжнародна система науки і освіти.....</i>	<i>37</i>
<i>Науменко Наталія. Українська словесність, як українознавство в системі вищої освіти.....</i>	<i>41</i>
<i>Недюха Микола. Українознавство як наука і навчальна дисципліна.....</i>	<i>45</i>
<i>Пасемко Іван. Українознавчі аспекти української філології «Українська мова в СРСР».....</i>	<i>51</i>
<i>Токар Леонід. Деякі особливості розвитку українознавства в кінці XX – на початку XXI століть.....</i>	<i>64</i>
<i>Федоренко Олександр. Історіософські засади геополітичних досліджень в українознавстві.....</i>	<i>72</i>
<i>Шевченко Володимир. Українознавчі дослідження світового терену українства.....</i>	<i>79</i>

Рецензії

<i>Плацинда Сергій. Паталогія україножерства в Москві - рецензія на книгу С.Родина “Отрекаясь от русского имени”.....</i>	<i>92</i>
<i>Юзевич Володимир. Прогрес Українського державного університету міста Москви - рецензія на XVIII томів Наукового Вісника Українського державного університету міста Москви.....</i>	<i>95</i>
<i>Наші автори.....</i>	<i>98</i>
<i>Пам’ятка авторів.....</i>	<i>99</i>

Content

Scientific works of Ukrainian Studies scientists

<i>Artyukh Vadym, Idzo Viktor. Paganism of the ancient population of the Carpathian-Dniester region in the context of historical and archaeological problems studying of scientific Ukrainian Studies.....</i>	<i>6</i>
<i>Gorenko Larysa. Investigation the in system of the Ukrainian knowledge.....</i>	<i>10</i>
<i>Idzo Viktor. Analysis of language, historical and culture and religious development of Khetska civilization, its influence on the development of the Ukrainian language, culture and religion of the population on the territory of Ukraine in XII-XV centuries before Christ in the context of scientific Ukrainian Studies researches..</i>	<i>14</i>
<i>Kobyliukh Vasyl. The history of toponim of Ugryniv in Ukrainian study.....</i>	<i>28</i>
<i>Kononenko Petro. Ukrainian Studies as Ukrainian international system in science and education.....</i>	<i>37</i>
<i>Naumenko Natalia. Ukraianian verbal art as Ukrainian Studies in the higher education system.....</i>	<i>41</i>
<i>Nedyucha Mukola. Ukrainian Studies as science and academic discipline.....</i>	<i>45</i>
<i>Pasemko Ivan. Ukrainian Studies aspects of Ukrainian philology “The Ukrainian language in Soviet Ukraine”.....</i>	<i>51</i>
<i>Tokar Leonid. Some peculiarities of the development of Ukrainian Studies at the end of XX – the beginning of XXI centuries.....</i>	<i>64</i>
<i>Fedorenko Alechsandr. Historical and philosophical bases of geo-political researches in Ukrainian Studies.....</i>	<i>72</i>
<i>Shevchenko Volodymyr. Ukrainian Studies researches of the world terrain of Ukrainian meaning.....</i>	<i>79</i>

Reviews

<i>Plachynda Serhii. Pathology of cannibalism of Ukrainian people in Moscow» - review on the book of S. Rodyna «Denying thr Russian name».....</i>	<i>92</i>
<i>Yuzevych Volodymyr. The progress of Ukrainian University of the city of Moscow – review on XVIII volumes of Scientific Visnyk of Ukrainian University of the city of Moscow.....</i>	<i>95</i>

<i>Our authors.....</i>	<i>98</i>
<i>The Recommendations for the Author.....</i>	<i>99</i>

Наукові праці вчених українознавців Scientific works of Ukrainian Studies scientists

УДК 930(477)

Вадим Артюх, Віктор Ідзьо

Язичництво стародавнього населення Карпато-Дністровського регіону в контексті вивчення історико-археологічних проблем наукового українознавства

Анотація: У статті досліджується язичництво стародавнього населення України.

Основний акцент концентрується язичництві стародавнього населення Карпато - Дністровського регіону в контексті вивчення історико-археологічних проблем наукового українознавства

Ключові слова: Карпато-Дністровський регіон, язичництво, стародавнє населення.

Термін язичництво з'явився в Русі-Україні ще в X-XI століттях після прийняття християнства. Тут малося на увазі давні вірування починаючи від первісних мисливських культів до пантеону античних богів. Давньоукраїнські книжники поділяли язичницькі вірування на наступні етапи: культ упирів та берегинь, культ Рода і рожа ниць та культ Перуна.

На протязі XX століття проблемами ранніх форм релігійних вірувань займалися історики і археологи М. Грушевський, Л. Нідерле, І. Огієнко, С. Токарев, Б. Рибаків, М. Попович, А. Черниш, І. Русанова, Б. Тимошук, І. Винокур, В. Ідзьо та інші [1, с. 190-192].

Перші примітивні релігійні уявлення зародилися ще в епоху палеоліту. Якщо питання про ці уявлення в часи архантропів проблематичне, то в часи палеоантропів у муст'єрську епоху уже відомі поховання неандертальців, місця, пов'язані з культом у печерах, а також деякі побутові речі, знайдені на стоянках відкритого типу, які орнаментовані різьбленням і фарбою. Були також віднайдені кістки мамонта на Дністрі на стоянці Молодово - V.

В епоху пізнього палеоліту релігійні уявлення розширюються. Їхні основні види: мисливська магія, анімізм, тотемізм, фетишизм. Із ними пов'язана поява первісного мистецтва: живопис у печерах, скульптура з кістки, орнамент на кістяних предметах, музичні кістяні флейти, амулети. Культові предмети з кістки на Дністрі були знайдені на стоянці Молодово V.

Виникають культові місця, зазвичай, у печерах, і чаклуни – перші культові служителі. Культове місце цього часу в Україні відоме наразі у східних регіонах – Кам'яна Могила.

У мезоліті, крім старих релігійних уявлень виникають нові, такі, як добрі і злі духи, яких треба піддобрювати і яким треба приносити жертви. Але господарство, як і раніше, має привласнювальний характер.

Основні культи – це культ тварин, який дає їжу, та культ жінки, яка є продовжувачем роду. Цей культ прийшов з палеоліту. На Кам'яній Могилі аж до епохи ранньої бронзи продовжує функціонувати святилище, а на Дністрі було відкрите невелике культове місце з піктограмами, які нанесені чорною фарбою, в печері поблизу с. Баламутівка.

В цей час також формується також домашні культи, які відповідають культу упирів та берегинь. Неоліт характеризується як перехідний період від привласнювального господарства, до виробляючого. Зберігаються мисливські культи, але разом із тим приходять нові культи, пов'язані із землеробством. У передгір'ях Карпат і в долині середньої частини Дністра зароджується трипільська культура, що поширюється на інші регіони України. У ранньому етапі ще зберігаються мисливські культи, зокрема, культ оленя, продовжується культ матері - прародительки, але набирають сили землеробські культи, про що свідчать домішки зерен у глиняному посуді й статуетках. Культи відправляються, в основному, в житлах, де під час розкопок знайдені вівтарі та ритуальний посуд. З'являється орнамент на посуді із символами води, дощу, насіння і рослин. Знайдено глиняні моделі жител, як закриті, так і відкриті, із внутрішнім інтер'єром. Поховання із трупопокладеннями під підлогами жител свідчать про віру

в потойбічний світ. Але, найімовірніше, цей обряд здійснювався для того, щоб душі померлих охороняли ці житла.

Середній етап – це етап розквіту Трипілля. Географія розселення цих племен розширюється. З'являються протоміста з великою кількістю жителів і добротних багатокімнатних будинків. Основний центр трипільської культури переміщається на родючіші землі в регіон межиріччя верхів'їв Південного Бугу, Росі, середньої частини Дніпра.

Самі поселення у плані мають круглу форму солярного знака. У будинках на поселеннях Подністров'я в одній з кімнат, зазвичай, було обладнане невелике культове святилище з вівтарем хрестоподібної, прямокутної чи квадратної форми, орієнтоване по сторонах світу.

Тут же були розписні посудини, великі – для зерна, малі і мініатюрні – для відправлення культів, а також глиняні жіночі статуетки. Храм землеробських культів виявлений у верхів'ях Південного Бугу поблизу с. Сабатинівка. Можливо, на Дністрі таке ж святилище з вівтарем і кріслом, вирубане у вапняковій породі, було в гроті в скелі Хрестище поблизу с. Комарів. Поховання із трупопокладеннями виявлені в невеликій кількості під глинобитними майданчиками жител. В цей час виникають аграрні релігійні культи, які відповідають культам Роду та рожаниць[6,с.21-29].

На пізньому етапі на перше місце стає новий вид господарської діяльності – скотарство. Це впливає на релігійні вірування. У нижній частині Дністра археологами зафіксовані багаті й бідні поховання в ямах під курганными насипами. Вище по Дністру відзначені поховання під глинобитними майданчиками жител, але вже із трупоспаленнями. На святилищі поблизу с. Цвиклівці зафіксовано факт людського жертвоприношення[7,с.23-37].

Культові місця, можливо, функціонували в печерах Вертеба, поблизу с. Більче Золоте та поблизу с. Одаїв. Виникають укріплені святилища мисового типу. Але виникає цивілізація, яка має писемність. Знахідки: глиняна табличка, поблизу села Лишнівка на Волині[14, с.91-98], кам'яні кола з написами, які були знайдені в печері на ріці Бистриця біля села Ямниця Івано-Франківської області[3,с.176-179].

Авторами було знайдено святилище мисового типу поблизу с. Перківці Чернівецької обл., де в печері була відкрита кам'яна брила з ідеографічними знаками[14,с.78-79]

На межі III - II тисячоліть до нашої ери землеробське населення трипільської культури Карпато - Дністровського регіону піддається агресії з боку сусідніх скотарських народів, де настає криза первіснообщинних відносин (стадія варварства). У цей період на територіях Середньої Європи та півдня України, де природні умови не дозволяли розвиватися землеробству, набуває розвитку скотарство. Плем'я стає компактною, згуртованою суспільною групою, зміцнюються внутрішньоплемінні зв'язки, створюються загальноплемінні органи влади – племінна рада, вожді, військові предводителі. Розвиткові племінного ладу відповідають нові форми релігії. З'являються культи племінних богів і племінних вождів, а також таємні союзи[13,с.307-331].

На культовій пам'ятці в с. Комарів, обстеженій авторами, кам'яні антропоморфні стовпи схожі на антропоморфні стели кінця епохи енеоліту-початку епохи бронзи з Північно-західного Причорномор'я, що належать до культури енеолітичного поселення нижнього шару в с. Михайлівка. Графічні малюнки на вапнякових плитах у Комарові нагадують такі ж малюнки на чурингах і кам'яних плитах на Кам'яній Могилі, де археологічно зафіксовані матеріали середньостогової та ямної культур. Цілком можливо, що культові святилища в Бакоті і Комарові засновані прибульцями з півдня[2,с.190-192].

Авторами також зафіксована мегалітична споруда у вигляді воріт і антропоморфний стовп на горі Богит. Такі ж кам'яні ідоли виявлені у різні часи на Дністрі поблизу сіл Зелений Гай, Книсело, Шевченково.

Цілком можливо, що на початку епохи бронзи з'являються культові святилища з племінними ідолами і жрецтвом, яке сформувалося на базі таємних союзів. Але проблема ранніх мегалітичних святилищ, поставлена ще наприкінці XIX століття подальшої розробки не одержала, й у наш час мало вивчена.

Для похоронного обряду цього періоду характерні скорчені трупопокладення в мегалітичних гробницях і курганах.

У середині епохи бронзи спостерігаються три типи вірувань: домашній культ, аграрний культ, і культ племінних богів. Перший з них зародився ще в кам'яному віці і зв'язаний з добрими духами, що оберігають житла і злими, що перебувають за межами будинку, другий зв'язаний із землеробством, заступником родючості, божествами грози і дощу, землі і духів рослинності, символи яких відображені на керамічному посуді, і шануванням священних місць (комаровська культура). Також спостерігається деяка подібність із трипільською культурою, але генетично цей зв'язок не простежується. Третій належить до релігійних центрів і жрецтва. Можливо, що в цей час з'являються святилища календарно-обсерваторного типу на базі більш ранніх культових центрів (Бакота, Комарів, Ямниця).

Крім інгумаційних поховань зі скорченими трупопокладеннями з'являється також обряд кремації. Для культури Ноа характерні культові місця у вигляді зольників, що належать до аграрних культів[4,с.186-201].

Щодо рубежу епохи бронзи та раннього заліза поки можна судити з археологічних джерел і міфології. У цей період з'являється пантеон богів, рівнозначний богам античної Греції і Близького Сходу.

Головною складовою цього пантеону є племінний бог. Релігія має політеїстичний характер. Остаточо формується каста жерців, які часом конкурують з вождями. Розширюються колишні наземні і печерні святилища, з'являються також і нові. Паралельно існують домашній та аграрний культи сільських громад, про що свідчать символічні зображення на посуді. У похоронному обряді усе більшого поширення набуває кремація[12,с34-51].

Епоха раннього заліза характеризується багатоетнічністю населення Прикарпаття і Подністров'я. Прикарпаття населяють гето-фракійці, що містять у собі різні народи, а правобережжя Дністра - скіфи. У середині I тисячоліття до н. е. з'являються письмові свідчення. Геродот пише про скіфський пантеон богів і жертвопринесення, але нічого не повідомляє про жерців. Імовірно, у кочових скіфів жрецтво було ще на рівні таємних союзів. У гетів, згідно з відомостями Геродота, жрецтво існувало.

З'являються нові святилища наземні (Долиняни, Урич, Багна) і печерні (Одаїв). У похоронному обряді у скіфів переважає інгумація в курганах, у гето-фракійців - кремація. Але в обох випадках простежується культ вогню[6,с23-29].

У III столітті до н. е. на території Прикарпаття і Подністров'я в багатоетнічне середовище скіфів, гетів, слов'ян вторгаються кельти. Вони засновують тут місцеву цивілізацію типу князівства з містами, культовими центрами, кастою жерців-друїдів.

Можливі культові центри були розташовані на горі Богит, а також поблизу населених пунктів Комарів, Багна, Долиняни. Знаменитий Збруцький Ідол схожий на кельтські кам'яні скульптури Західної і Середньої Європи. Кельти дуже вплинули на слов'янську культуру і релігійні вірування. Похоронний обряд інгумаційний. Релігійні вірування цього періоду відповідають культу Перуна[5,с.23-178].

У період черняхівської культури в Карпато - Дністровському регіоні нараховується мінімум п'ять етнічних груп: готи, даки, кельти, сармати, і в письмових джерелах з'являються перші відомості про слов'ян. У цій культурі переважають аграрні культи сільських громад, про що свідчать археологічні матеріали і письмові джерела. Домінує землеробський культ Роду і рожаниць[6,с.23-48].

Глиняний посуд, символічні зображення на ньому, аграрне святилище на Волині багато чим нагадують матеріали трипільської культури. Кам'яні ідоли, знайдені на капищах, за стилем виготовлення схожі на кельтських ідолів. Похоронний обряд біритуальний: інгумація і кремація. Можливо, що це був культ Рода та рожаниць, про яких згадуть давньоруські літописці і які беруть початок в неолітичних землеробських культурах[8,с.123-141].

Протягом II-I тисячоліть до н. е. простежується дві категорії культів: перша з них – аграрний культ сільських громад, що бере початок від трипільської культури і поклоняється силам природи й предкам, із жертвопринесеннями, іноді людськими.

Друга категорія – культ вождів і племінних богів, із таємними союзами, які переростають у жрецтво, поява пантеону богів і героїв, із релігійними центрами, календарно-обсерваторними святилищами[4,с.186-201].

Жрецтво є основною опорою вождів, і регулює відносини внутрішні та міжплемінні. З появою таємних союзів і формуванням жрецтва релігія стає атрибутом політики[11,с.21-27]. Такі культи зберігаються у слов'ян аж до прийняття християнства[7,с.12-39].

У висновок наголосимо, що відкриті сучасною археологічною наукою матеріали на початку XXI століття, свідчать, що релігійні уявлення і мисливські культи, зафіксовані в Європі, Білорусії, Росії, Польщі та інших регіонах України, були притаманними на території Карпато-Дністровського регіону[9,с.67-123].

Що стосується раннього періоду виробляючого господарства, то археологічного матеріалу є достатньо, щоб стверджувати, що на території Прикарпаття і Подністров'я протягом V - III тисячоліть до н. е. існували мирні землеробські культи, пов'язані з явищами природи, а також культ предків і матері – прародительки[10,с.23-46].

Власне ці та інші проблеми розвитку, означені в даній статті, є предметом нашого подальшого дослідження[12,с.34-59].

Бібліографічний список

- 1.Артюх Вадим. Язичництво та раннє християнство стародавньої Галичини.- Львів “Сполом”, 2005.
- 2.Артюх В.С., Ідзьо В.С. Археологічні дослідження на Середньому Дністрі в контексті вивчення проблеми переходу від язичництва до християнства. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.2000. - Т. IV.
- 3.Ідзьо В.С.Історія вивчення скельних культових пам'яток на притоках Дністра на прикладі культової пам'ятки “Монастир”, що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. (порівняльний аналіз досліджень вчених XIX – XX століть).Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
- 4.Ідзьо В.С., Артюх В.С. Типи наземних язичницьких культових центрів на Прикарпатті та Подністров'ї. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т.VIII.
- 5.Ідзьо В. С. Кельтська цивілізація на території України. - Львів “Сполом”, 2002.
- 6.Ідзьо В. С. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. - Львів “Сполом”, 2004.
- 7.Ідзьо Віктор. Релігійна культура Європи та зародження і становлення християнства на території України. - Львів “Ліга-Прес”, 2007.
- 8.Рыбаков Б.А. Языческое мировоззрение русского средневековья. Вопросы Истории. - М., 1974. - № 1.
- 9.Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. - М., “Наука”, 1981.
- 10.Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. - М., “Наука”, 1987.
- 11.Тимошук Б.А. Языческое жречество древней Руси. Науковий Вісник Українського університету. - М., 2001. - Т. I.
- 12.Тимошук Б. А. Восточные славяне: от общины к городам. - М., Изд. МГУ., 1995.
- 13.Токарев С. А. Ранние формы религии. - М., 1990.
- 14.Шалагінова О. До питання про писемну ідентифікацію трипільської таблички з с. Лишнівкі на Волині. Українознавець. Львів “Ліга-Прес”, 2007. - Вип.V.

Стаття надійшла до друку 13.12.2012.

Язычество древнего населения Карпато-Днестровского региона в контексте изучения историко-археологических проблем научного украиноведения

Аннотация: В статье исследуется язычество древнего населения Украины.

Основной акцент концентрируется на язычестве древнего населения Карпато-Днестровского региона в контексте изучения историко-археологических проблем научного украиноведения.

Ключові слова: Карпато-Днестровский регион, язычество, древнее население.

Vadym Artiukh, Viktor Idzo

Paganism of the ancient population of the Carpathian-Dniester region in the context of historical and archaeological problems studying of scientific Ukrainian Studies

Annotation: The paganism of the ancient Ukrainian population is studied in the article. The main accent is concentrated on the paganism of the ancient population of the Carpathian-Dniester region in the context of historical and archaeological problems studying of scientific Ukrainian Studies.

Key-words: Carpathian-Dniester region, paganism, ancient population.

УДК 930(477)

Лариса Горенко

Культура в системі українознавчих вимірів

Анотація: В статті досліджується культура в системі українознавства. Автор вважає, що в системі українознавства культура українського народу органічно поєднується з його іншими складовими і набуває повноцінного розуміння, подальшого розвитку та прогресу.

Ключаві слова: Культура, система, українознавство.

Одне із завдань системи українознавства є виявлення та висвітлення місця і ролі культури в розвитку української нації, держави та суспільства. Зміст українознавства як науки та навчальної дисципліни ґрунтується на засадах української культури, всотуючи в себе найбільш актуальні традиції українського народу[1,с.44-49].

Культура як об'єкт дослідження має свою структуру (від лат. *structura* – розміщення, порядок, побудова) – мережу усталених і впорядкованих зв'язків між її складовими, елементами, які забезпечують її цілісність і тотожність самій собі, тобто зберігають основні якості при різноманітних внутрішніх і зовнішніх змінах.

В широкому розумінні культура (лат. *cultura* – виховання, освіта, розвиток) – сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини, а також втілюються в результаті продуктивної діяльності. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовно-мистецької творчості, а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, музеї, театри, творчі спілки, товариства, міністерства тощо) [3, с.320-321].

Водночас під культурою розуміють культуру особистості, культуру професійної діяльності (культура виробництва, культура праці), культуру мови, культуру побуту, правову, моральну, естетичну, політичну культури тощо. Джерелом культури є суспільна праця, здатна практично й духовно перетворювати дійсність і саму людину. Культура має власні закони розвитку і функціонування. Культура як продукт суспільної практики здійснює активний вплив на людей, на процес націотворення та державотворення. Культура займає чільне місце в системі українознавства. Місце культури в системі українознавства визначив директор Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, професор П.П.Кононенко: “Українознавство – це не просто система знань; це – уроки (історичні, державно-політичні, соціально-економічні, етнонаціональні, міждержавні, **культурно-**

мистецькі (виділено нами), релігійно-філософські, морально-етичні) досвіду віків; аналіз причин і характеру проблем сучасності; прогноз тенденцій і проектування шляхів майбутнього” [2, с.4,с. 7-9].

Якщо аналізувати культурно-мистецький аспект українознавства не за “компонентним” (матеріальним чи духовним) принципом, а за його належністю до тієї чи іншої сфери життєдіяльності людини і суспільства, то приймаючи за основу усталений поділ суспільства на чотири основні сфери – матеріальне виробництво, суспільно-політичні відносини, духовне життя і побут, можливо умовно виділити *такі основні види культури*:

- виробнича (економічна) культура суспільства (культура праці, матеріального виробництва);
- політична культура;
- духовна культура (художньо-естетична культура і мистецтво, моральна і релігійна культура, інтелектуальна та інформаційна культура тощо);
- культура спілкування та побуту (культура споживання, життєоблаштування, відпочинку, дозвілля тощо) [1, с.21].

Поширеним є також підхід до структурування культури за її суб’єктом, у якості якого постають такі спільності, як народ, нація, інтелігенція, робітники та селяни, молодь, діти та ін. Відповідно розглядаються “національна культура”, “народна культура”, “молодіжна культура”, “дитяча культура” та ін. Матеріальне й духовне, моральне й естетичне, виробниче й інформаційне в ній постають як своєрідні аспекти, взаємодія між якими створює синтез якісної визначеності і спрямованості. Культура як суспільно-історичне явище виконує низку функцій. Серед них виділяються *пізнавальна, інформативна (інформаційна), світоглядна, комунікативна, регулятивна, нормативна, аксіологічна (оціночна)*, а також *виховна*. В системі українознавства, кожна з цих функцій повинна мати й українознавчий аспект.

Важливе місце серед них належить **пізнавальній**. Вона проявляється у фіксації в кожному конкретну епоху результатів пізнання навколишнього світу. Культура формує самосвідомість різних соціальних груп населення, націй, класів, суспільства в цілому. Завдяки культурі соціальні спільноти пізнають самі себе, свої суспільні потреби та інтереси, свої особливості й місце у світовій та власній історії, формують своє ставлення до інших суспільних систем. Вивчення української культури в системі українознавства забезпечить виконання його основного призначення як науки пізнання та самопізнання українського народу.

З пізнавальною функцією культури тісно пов’язана її **інформативна функція**. Вона здійснює передачу, трансляцію нагромадженого соціального досвіду від попередніх поколінь до сучасних. Інформативна функція культури дозволяє людям здійснювати обмін знаннями, навичками, вмінням, здібностями, тобто своїми сутнісними силами. Ця функція може виявлятися через спілкування людей, в їх практичній взаємодії, перш за все – в спільній трудовій діяльності. Українознавство має спиратися на багатий інформаційний матеріал з історії культури українського народу з метою передачі його кращих культурних традицій сучасникам та наступним поколінням.

Інформативна функція нерозривно пов’язана з **комунікативною**. Культура регулює спілкування людей, активно сприяє розвитку особистості, примноженню її духовного багатства. Національна культура надає поведінці та спілкуванню людей національний зміст та характер. Зокрема, національна українська культура вносить елементи національних ознак (традиції, рідну мову, фольклор, народну музику, епос, ритуали, танці та ін.) в наше суспільство.

Культура уможливорює не тільки спілкування людей, але й регулює їх взаємовідносини і діяльність. **Регулятивна функція** культури реалізується за допомогою певних норм, засвоєння яких необхідне кожному для успішної адаптації в суспільстві. **Нормативна функція** культури включає надзвичайно широке коло вимог, які стосуються духовного світу людини, її знань, світогляду, моральних якостей, поведінки.

Норми культури в їх зовнішній формі проявляються через символіку та певну знакову систему (як наприклад, правила етикету). Але, між подібними правилами й регулятивною функцією культури існують певні відмінності.

Так до сфери культури належить лише те, що увійшло в побут та звички. Про ступінь засвоєння норм культури свідчить реальна поведінка людини в різних життєвих ситуаціях. У такому розумінні культура виробництва, побуту, обслуговування, торгівлі, тобто будь-яка культура діяльності людини є культурою її поведінки. У більш вузькому розумінні культура поведінки – це нормативні вимоги побутового спілкування людей.

В ролі регуляторів культури поведінки людини виступають не тільки *норми*, але й *зразки* поведінки. Норма характеризує не лише вже досягнуте суспільством, але й те, що має статус загальної вимоги. Вірець – це вище, найкраще, досягнуте передовими людьми суспільства, найбільш наближене до ідеалу. В процесі історичного розвитку людства певні зразки поступово перетворюються у загальну норму поведінки, згодом їм на зміну приходять нові, більш досконалі. Саме в цьому і проявляється регулятивна роль зразка[4,с.34-37].

Український народ в процесі історичного розвитку створив національно відмінну систему норм, правил та зразків поведінки людини. Ці норми, правила та зразки знайшли яскраве відображення у звичаях та обрядах українців.

Культурі притаманна **аксіологічна функція**, яка відображає якісний стан культури. Культура як система цінностей формує в людині певні ціннісні орієнтири й потреби. Водночас людина, сприймаючи будь-які явища, надає їм позитивну чи негативну оцінку.

У динамічному процесі функціонування культури відбувається формування духовності людини, її світогляду, політичних, правових, моральних, художніх, релігійних поглядів, виробляються певні ціннісні орієнтації, моральні установки, культурно-мистецькі смаки, формується багатогранний духовний світ людини.

Українська культура має певні національно специфічні ціннісні орієнтації, які визначаються особливостями характеру, менталітету та смислоттєвих орієнтирів українського народу.

Особливе місце належить **виховній функції** культури. Культура не лише пристосовує людину до певного природного та соціального середовища, але й сприяє її соціалізації та вихованню. Вона виступає ще й універсальним фактором саморозвитку людини та людства. Українознавство ґрунтуючись на глибоких культурних традиціях українського народу, є вагомим засобом їх поширення в українському суспільстві.

Зокрема, українознавство включає в себе такі пласти української культури як розробляє та пропагує концепції, в основі яких лежать традиції українського народу як школа-родина, школа козацького виховання. Завдяки цьому відбувається процес навчання та виховання української молоді.

Українознавство пропагує такі принципи національного виховання як патріотизм, повага до рідної землі, вшанування старших та батьків, толерантне відношення до людей інших національностей. В системі українознавства виховання має виходити з того, що саме національні інтереси є первинними, головними в державній та культурній політиці.

Саме такий підхід забезпечить національне відродження, єдність та розвиток українського суспільства[2,с.4-9].

Світоглядна функція культури виявляється в тому, що вона синтезує в цілісну і завершену форму систему чинників духовного світу особистості – пізнавальних, емоційно-чуттєвих, оцінних, вольових. Світогляд забезпечує органічну єдність елементів свідомості через сприйняття й розуміння світу не в координатах фізичного простору і часу, а в соціокультурному вимірі.

Необхідно підкреслити, що світоглядне мислення та світоглядне уявлення в історичному аспекті черпають свій зміст у міфології, релігії та науковому пізнанні, тобто у формах суспільної свідомості, що складають зміст культури. Основним напрямком культурного впливу на людину є формування світогляду, через який вона включається в різні сфери соціокультурної регуляції [5, с.41-45].

Українська культура в системі українознавства висвітлює також світоглядні особливості української нації. Особливості світогляду українців знайшли свої відображення в народному епосі, фольклорі, народних традиціях, міфах, а також в історико-документальних і художніх творах українських та зарубіжних авторів.

Культура реалізує свої функції, спираючись на досягнення людства, народу, нації, іншої спільноти, особистості в усіх сферах суспільного життя (економічного, соціально-політичного, духовного, національного). В системі українознавства культура українського народу органічно поєднується з його іншими складовими і набуває повноцінного звучання, подальшого розвитку та прогресу [3, с.320-321].

Українознавство в єдності з іншими науками має аналізувати стан справ у суспільстві та своєчасно надавати пропозиції вищим державним органам, політичним та громадським структурам на місцях щодо прийняття певних рішень, заходів для оптимізації процесу розвитку та зміцнення української нації, українського народу та його державності [1, с.44].

Бібліографічний список

1. Баранівський В.Ф. Розвиток духовності українського суспільства як завдання українознавчої науки / Матеріали X щорічної Міжнародної науково-практичної конференції “Стан, проблеми, перспективи розвитку українознавства” 18-20 жовтня 2001 р.; Загальна ред. Кононенко П.П. – К.: НДІУ, 2001.
2. Кононенко П.П. Українознавство третього тисячоліття // Українознавство. – К.: НДІУ, 2001. – № 1.
3. Культура // Філософський словник / За ред. В.І.Шинкарука; 2-ге вид. перероб. і доповнене. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1986.
4. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В.Андрущенко, Л.Губерський, М.Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – 542 с.
5. Українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М.Закович, І.А.Зязюн, О.М.Семашко та ін.; За ред. М.М.Заковича. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000. – 342 с.

Стаття надійшла до друку 13.12.2012.

Лариса Горенко

Культура в системе украиноведческих измерений

Аннотация: В статье исследуется культура в системе украиноведческих измерений.

Автор утверждает, что в системе украиноведческих измерений культура органически соединяется с другими складовыми и составляет полноценное понимание украинского развития и прогресса.

Ключевые слова: Культура, система, украиноведение.

Larysa Gorenko

Investigation the in system of the Ukrainianknowledge

Annotation: In article investigation the culture in system of the Ukrainianknowledge. The author assert, that in the system of the Ukrainianknowledge the culture of the Ukrainian people organic unite with its another of the component (part) and acquire knowledge

Key-words: Culture, ukrainianknowledge, system.

Аналіз мовного, історичного та культурно-релігійного розвитку Хеттської цивілізації, її впливу на розвиток української мови, культури та релігії населення території України у XII-XV століттях до нашої ери в контексті досліджень наукового українознавства

Анотація: В статті аналізується історичний розвиток Хеттської цивілізації.

Основний акцент концентрується наприкв хеттів на розвиток української мови і культури населення території України у XII-XV століттях до нашої ери в контексті досліджень наукового українознавства.

Ключові слова: Територія України, Хеттська цивілізація, мова, культура, давня українська мова.

Як засвідчують письмові та археологічні джерела, в стародавні часи на культуру Дунайсько-Дністровського регіону великий вплив мала мова та культура, яка поширилися з Малої Азії. До регіонів Подунав'я та Карпат, внаслідок проникнення військово-політичних союзів хеттів, проникає і їх мовний та культурно-релігійний ареал. Цей мовний та культурно-релігійний ареал хеттів-тохарів, як вважають вчені філологи, близький до слов'янського культурно-релігійного та мовного ареалів, передусім до праукраїнської мови та релігійної культури. Дослідники-мовознавці припускають, що власне хетти-тохари і були тим великим (лужицьким) слов'янським народом, який у XIII-XII ст. до н.е. в останній фазі переселення індоєвропейських народів, прийшов у Європу із Малої Азії і поширив свої технічні, господарські, культурно-релігійні та мовні здобутки на райони Подунав'я, Карпат та Подністров'я, про що знав ще з легенд київський літописець XII століття Нестор, автор «Повісті Минулих літ», як відзначав чеський мовознавець першої половини XX століття Бедржих Грозний [9, с. 45-65; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Сьогодні вже за сукупністю проаналізованих джерел гіпотетично можемо зробити реконструкцію, яку подаємо нище, як розвиток української мови:

Рис.1. Стародавнє письмо з Кам'яної Могили, що на території України (VII-VI тис. до н.е.)

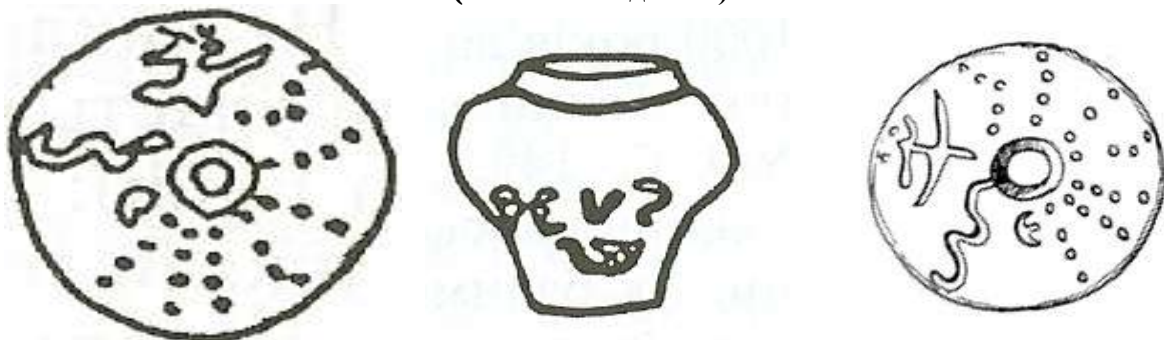

Рис.2. Стародавня Трипільська писемність на території України (V-II тис. до н.е.)

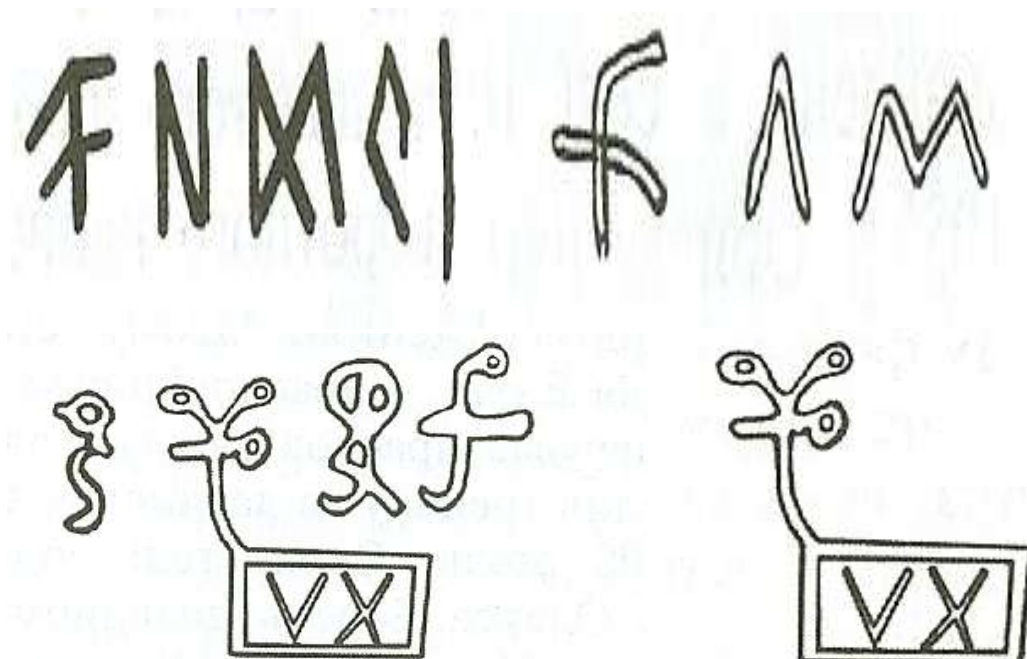

Рис.3. Стародавня писемність з якої еволюціонувала Індосвропейська писемність.

Рис.4. Хеттська писемність з якої еволюціонувала – слов'янська II-I тис. до н.е.

Рис.5. Слов'янська писемність регіонів Дунаю I тис. до н.е - I тис. н.е., територій прилягаючих до Хеттської держави.

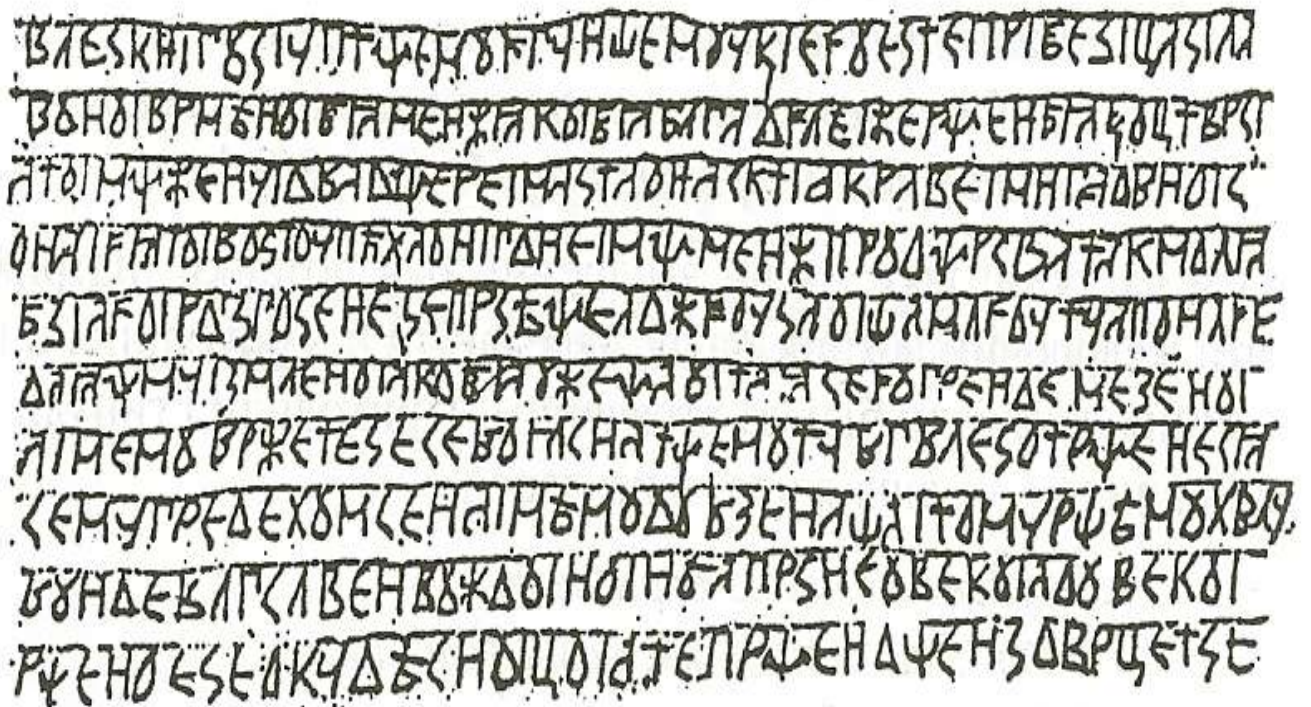
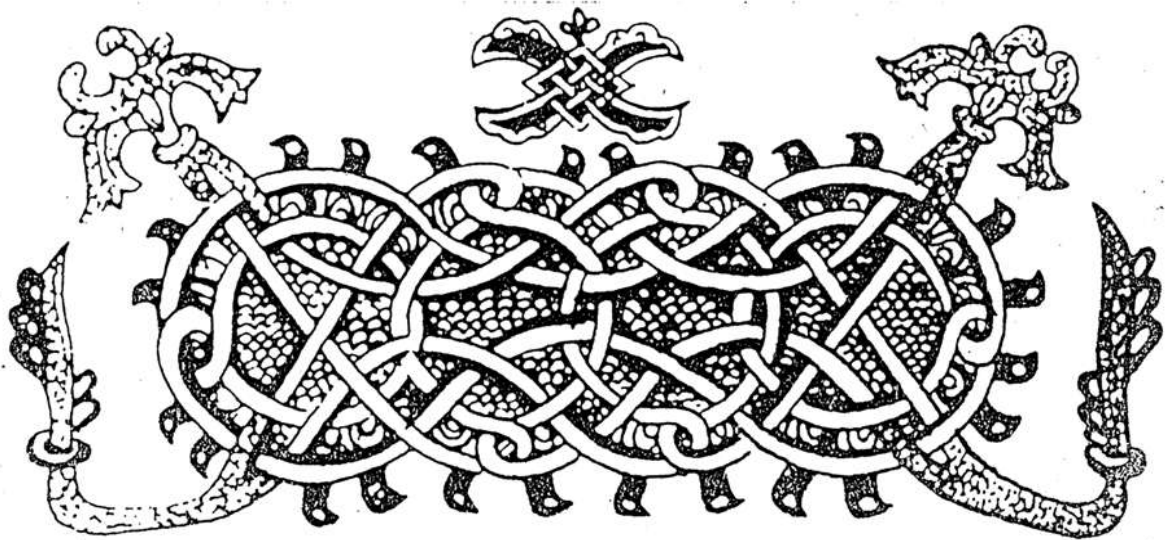

Рис.6. Мова епохи Велесової Книги з якої постала слов'яно-українська (II-IX ст. н.е.)

Рис.7. Слов'яно-українська азбука з якої еволюціонувала ранньо-українська епохи Русі-України IX-X ст.

ЕЖЕ ѿ НІГІНГО ЕУАНГІВІ:

ѿБѢСНОУ АЦІІНЛАСА. ВѢТЪЩІ ПЕТРОВѢ.	А
ВМА, Н, ВЛОУ, ѿ ОНЦѢ ВШН СОРАЗАІЧНЫ.	Б
НЕ ДА. ВМА, ѿ ВЛОУ, ГОПРСІ ГАЖЕНѢ. ВМА,	В
С. ВЛОУ, ВІОРАСЛАБЛЕННѢ. М, ГІ. ЛОУ, ГІІШ	Г
З ОЛЕБІИ МЫТАРН. М, АІ. НЛОУ ДІОИ МА	Д
ЩІ СОУХА РАКА. М. КА. У, Н ОИЗЕРА НІН,	Е
ВІ, АПЛАЪ М, ѿ ВУ, СІОСѢ МЕНИ ПРИТЧА	Ж
М, НА. ВЛУ, КВ ОЗАПРѢЩЕННІ ВОДА МѢ.	З
М, ДІ. ВУ, НГ ОЛЕТЕШНѢ. М, ВІ. ЛОУ, НА.	И
ОДЪ ЦІЕРНАРХІСУ НАГО ГОВѢ. ВМА, ЕІ. У, КІ.	І
ОМЪ РОБОТО ЧИНѢН. М, СІ. ВЛОУЦѢ, КС.	ІІ

В контексті цієї вище поданої реконструкції, як наголошував польський дослідник В. Хенсель, можемо наголосити на великому мовному та культурному впливі, мовного та культурного ареалу хеттів на лужицькі(слов'янські) племена. Дослідник припускав, що цей мовний та культурний ареал хеттів та слов'ян цілком у стародавні часи(в індоєвропейській епосі) міг бути тотожним[30, с. 13-14; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Як засвідчують проаналізовані джерела та висновки вчених Б.Грозного, В.Хенселя, Т.Гамкрелідзе та В.Іванова, хетти, а також тохари, мовно та культурно належать до тих народів, які раніше за інших розірвали стосунки з індо-європейською мовною групою народів. Немає сумніву в тому, що хетти заселяли Малу Азію і сформували там землеробсько-пастушу культуру за Каспієм, яку принесли у Європу. Біля 1600 року до н.е. хетти створили свою державу, котра відома із джерел Старого Царства, яке досягло найбільшої могутності в час царювання Хаттусіля I (біля 1570-1530 pp.) і Мурсила I. Після правління цих царів Хеттське царство почало занепадати внаслідок міжусобиць, яким поклав край цар Таленін, який біля 1480 року написав гуманний кодекс законів, який налічував біля 200 статей. Низка дослідників вважає, що власне Хеттське царство, яке мало свою мову, кодекс законів, писаний хеттською мовою, і було тим першим мовним та культурним згромадженням, ареал якого спостерігається в стародавніх українців-слов'ян. Зауважимо, що у стародавніх слов'ян теж був статут законів, який П.В.Голубінський виводив від хеттського, так званий «Галицький Статут». На його думку старослов'янський чи старогалицький статут носив основи хеттського, що може говорити про вплив хеттів на слов'ян, якщо ці народи взагалі не слід утотожнювати[6, с.76-95].

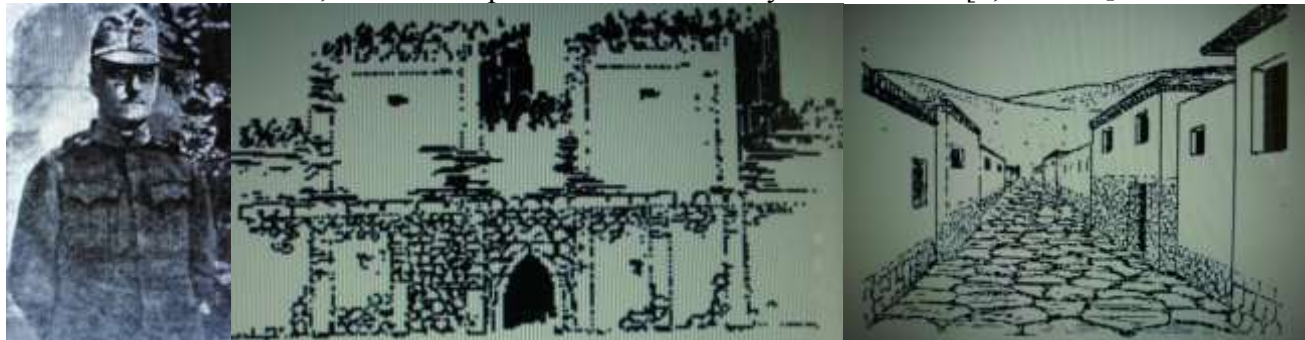

Рис.13. Чеський археолог та мовознавець Бедржих Грозний, хеттської та слов'янських мов.

Рис.14, 15.Реконструкція царських воріт та міської вулиці столиці хеттів міста Хаттуси.

Як завсідчують джерела біля 1450 року до н.е. Старе Царство хеттів прийшло в упадок, а утворене на його підвалинах нове царство функціонувало до 1200 року до н.е. і було за однією версією зруйноване єгиптянами, за другою ассірійцями, після чого відбулась міграція хеттів в регіони Подунав'я, де вони злились з місцевим землеробським населенням. Як вважають дослідники в місцях де в Подунав'ї розселились землеробсько-пастуші племена хеттів з своєю мовою та культурою в подальшому появилась та розвинулась слов'яно-українська мова та культура[31, с.17-19].

Таким чином можна припускати, що у тих районах Подунав'я, де проникла мова та культура хеттів в подальшому почала розвиватися мова та культура слов'ян в тому числі й праукраїнців. Цікавим прикладом впливу мови та культури хеттів на формування мови та культури слов'ян може бути їх клинописна система письма, яка примінялась спочатку, як вважають дослідники В.В.Іванов та Т.В.Гамкрелідзе, для ведення записів на деревині[5, с.888-899].

Слід наголосити, що і таблички Велесової книги першої української книги, як її називає академік-мовознавець П.Кононено, теж були записані на спеціально виготовленому дереві і певною формою клинописного письма[4, с.4-7; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

В подальшому розвиток такої української мови та письма достовірно зафіксований в епоху Української держави в IX-XIV століттях і виявлений в Києві, Новгороді, Галичі та інших містах та селах стародавньої України-Русі. Що стосується історії хеттів, то їхні легенди

розповідають, що хетти розсеклилися до Чорного моря і як вважають дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, мова та культура хеттів простягалася з Подунав'я до Пруту та Дністра[5, с.888-899; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Слід також врахувати при з'ясуванні релігійних вірувань прикарпатських слов'ян, що вони з прадавніх давень вірували в сонячне божество Хорса. За таких обставин задамо питання, чи не від хеттів, які просунулись в цей регіон власне в стародавні часи перейняли релігійні вірування в сонячного бога, прадавні слов'яни, оскільки хетти, як засвідчують джерела, поклонялися богу сонця. Як наголошують вчені Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, хетти у III-II тисячолітті до н.е. просунулися до Подунав'я та Дністра і розвинули тут мовну, релігійну, землеробську та пастушу культуру. Власне хетти розвинули тут нову релігію та поклорніння в хетського бога «Siu-Sinka», слов'янська назва «Біло-Бога-Хорса», який, як у хеттів так і у стародавніх слов'ян означав сонячне божество. Характерно зауважити, наголошують Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, що у хеттській мові бог сонця називається «Хо чи Хор», що чітко можна утотожнити з визначенням у слов'яно-українському мовному ареалі, слов'янським «Хорсом», який теж утотожнюється з сонцем[5, с.897-898; 17, с.92 - 99; с.5-214 ; с.93-103].

Хетто-слов'янські зв'язки прослідковуються не тільки в мовній культурі, але також в міфології, де слов'янська розвивалась під впливом хеттської, зокрема під впливом «Міфів про Ісленику» які тотожні з слов'янськими та українськими пісennими плачами та заклинаннями, які відомі нам із фольклору стародавньої Галичини та з «Слова о полку Ігоревім», якщо прийняти молодшого сина Ярослава Осмомисла, Олега Ярославовича Галицького, за автора «Слова о полку Ігоревім»[16, с.137- 145; с.93-113].

Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов наголошують, що спільність мови, культури, релігії та міфології дають підстави наголошува, що хетто-слов'янський конгломерат один із перших відколовся від індо-європейської спільноти, один із перших утворив свою мовну культуру, Хеттську державу, поширивши свій ареал до Подунав'я та Подністров'я. Дослідники також наголошують про хетто-тохарську мовну та релігійну культуру, де під хеттським конгломератом вбачають поселившись на Подунав'ї, українців-слов'ян, а під тохарами, проникнувших у глиб Європи предків кельтів[5, с.911- 912; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Таким чином в V-IV тисячолітті до н. е. від Малої Азії до Кавказу та по берегах Чорного моря до Подунав'я та Карпат формується та поширюється ареал мовної праукраїнської землеробсько-пастушої культури, з відповідною мовною термінологією, як ане притерпіла змін до XXI століття і яку дослідники історики та мовознавці пов'язують з хеттами-слов'янами-прото-українцями, що зафіксував на своїй карті давньогрецький картограф К.Птолемей.

Рис.16. Карта давньогрецького географа Клавдія Птолемея.

В зв'язку з поширенням цієї культури з Кавказу до Карпат та Балкан, тут виникає на хеттській мовній та телігійній культурі, новий релігійний культ Сонця-Хорса, про який згадує ще київський літописець Нестор у XII столітті. Характерно, що Нестор називає Карпати «Горами Кавказькими», що може говорити про поширення хеттської культури з Вірменського нагір'я в Карпати та Прикарпаття, а це може означати, що назва «Гори Кавказькі» «Гори Кавкасійські» є стародавньою назвою і цілком може співпадати з часом проникнення хеттської мовної та культурно-релігійної землеробсько-пастушої культури в Подунав'я та Подністров'я[5, с.912-913; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Таким чином дана теорія Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванова розвиває історизм про формування праукраїно-слов'янського мовного та культурного, землеробсько-пастушого конгломерату на основі хеттської культури, рух якої в Подунав'я та Подністров'я засвідчено археологічно древньо-ямбною культурою, яка поширилася в область середнього та нижнього Дунаю, Подністров'я та Побужжя[5, с.948-949; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Слід наголосити, що сама хеттська культура, яка базувалася на релігійному поклонінню сонцю, згідно свідчень археологічної науки, мала ритуал курганного поховання. Поклоніння сонцю було обов'язковим для хеттів, що було зафіксовано в хеттських законах. Також в законах засвідчувалося шанування бджіл, виноградних лоз, землі, ткацтва, сільського господарства, землеробства, шанування свиней, корів, кіз, овець, особливо коней[5, с.449-450, с.560-603].

Після висновків мовознавців Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванова, які вважали, що хетто-слов'янська, мовна, землеробсько-пастуша культура проіснувала на територіях Подунав'я та Подністров'я до раннього середньовіччя, тобто до епохи експансії в V ст. до н.е. тохарів-кельтів в Дунайський регіон. Власне з цього часу слов'яни-українці Дунаю, Карпат та Прикарпаття в джерелах за період V ст. до н.е. до I ст.н.е. відомі під збірною назвою - «сколоти» в подальшому «венеди»[2, с.61-65].

Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов пов'язують курганні поховання хеттів в Продунав'ї з курганными похованнями культури Карпатських курганів. Як зазначають дослідники, поховальний ритуал у цих культур однаковий, як і релігійне сонцепоклоніння, яке через тисячоліття не притерпіло змін та етнічного характеру. Сама співзвучність гори Хеттські, гори Кавказькі, гори Карпатські, гори Хорватські, просто Хриби, Хорби, Хрби, Горби, говорять про мовний і культурний розвиток однієї і тієї ж хетто-слов'янської культури. Таким чином у I тисячолітті до н.е., наголошують дослідники, в центральній Європі формується на хеттських мовних та культурних традиціях, єдина археологічна культура поховальних урн, яку слід утотожнювати з поховальною культурою хеттського, а в подальшому слов'янського ареалу[5, с.953-956; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

В сферу цієї великої та могутньої культури входить територія, яка включає Кавказ, басейн Чорного моря, Подунав'я, та Карпато-Дністровський регіон, тому не дивно, що Карпати на протязі довгого періоду називалися «Гори Кавкасійські», «Гори Кавказькі». До вищезначеного слід додати, що у Хеттському царстві була ріка Галіс, як і місто Галіс, яке очолювало одну із високо розвинутих провінцій Хеттського царства. Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов вважають, що хетти, які в стародавні часи прийшли в Подунав'я поширили свій вплив також на Подністров'я, Побужжя та Повіслення, всю решту території Західної Європи зайняли тохари, предки кельтів. Як вважають дослідники, стародавня присутність хеттів в Подунав'ї була відчутна навіть у час середньовіччя, зокрема наявністю її стародавнього політико-адміністративного центру Галац-Галич на Дунаї, вихідці з якого заснували Галтіс-Галац-Галич в Подністров'ї, про який згадує Йордан в 246 році[5, с.862-863].

Характеризуючи релігію хеттів дослідники наголошують, що сонце завжди було головним богом індо-європейського конгломерату і хеттів зокрема.

Що стосується решти богів, то бог Перкун - Пернун був богом дружинної знаті та воїнів. Слід наголосити, що в «Анналах хеттського царя Хаттуси І» називаються завойовані ним землі та міста, один із значних центрів завойований в Подунав'ї, як вважають Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов, в анналах названо місто Hass чи Hals, яке дослідники утотожнюють з Галацом

(Малим Галичем) на Дунаї. Взагалі на основі аналізу «Анналів Хаттуси І» дослідники прийшли до висновку, що цей хеттський цар завоював територію до Вісли, включаючи і Карпатський регіон та і Подністров'я[5, с.795-796, с.863-864; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Аналізуючи далі «Аннали Хаттусія І», який правив Хеттським царством в XVII ст. до н.е., дослідники наголошують, що він звертається до свого роду і дружини, даючи заповіт, щоб його похоронили в землю. Дослідники наголошують, що в праукраїнців-слов'ян слово «Рід» було святе, чи навіть божеством Родом. Характеризуючи взагалі Хеттське царство дослідники наголошують, що в час правління царя Хаттуси І у хеттів будувалися фортеці, які за конструкцією дуже нагадують майбутні слов'янські городища V-VI століть н.е. Прикарпаття, Подністров'я та Побужжя. Слід наголосити, що з самої ранньої своєї історії хетти виступають в джерелах, як хороші будівельники міст та фортець, гоподарі та торгівці. В Європі хеттська схема забудови притаманна міській та фортечній забудові та господарству та торгівлі в Прикарпатті та Подністров'ї. Таким чином, на хеттському господарсько-громадському надбанні населення Прикарпаття та Подністров'я вступає в I тисячоліття до н. е., а одже цей регіон, який кристализував суміш мовної культури хеттів з представниками місцевих трипільських племен, це майбутні «Неври», епохи Геродота, які кристалізували в подальшому протослов'ян[24, с.144, с.179, с.190; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Дослідник А.Я.Брюсов наголошував, що за період III-II тисячоліття до н.е. мовна та релігійна культура хеттів стала державною. Їх сонячний культ став державною релігією, а господарство та торгівля перетворили їх на заможну націю в Азії та Європі. На основі моїної та релігійної культури хеттів, наголошував дослідник, сформувалась землеробсько-пастуша культура в населення Карпат, Прикарпаття та Подністров'я, яка в подальшому просунулася в Побужжя та Подніпров'я[3, с.197-198, с.260-261; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Всі ці висновки філологічної науки вчені філологи співставили з останніми напрацюваннями археологічної науки і прийшли до висновку про активне функціонування основних компонентів хеттської культури в середовищі місцевих Дунайсько-Дністровських племен, очевидно трипільських племен[10, с.172-174, с.219-220].

Зокрема Ф.П.Філін чітко пов'язує ці археоорґічні культури з індо-європейськими мовами[29, с.149-156]. Цілком ймовірно, наголошує В.В.Мавродін, що уже в цей час складається мовна етнокультура, яка виділяється з індо-європейських мас у протослов'ян[21, с.3-18, с.34-36].

Дослідники Т.В.Гамкрелідзе та В.В.Іванов уконкретнюють, що власне з прийшлого хеттського конгломерату з його мовною та релігійною культурою яка вплинула на місцеві Дунайсько-Дністровські, трипільські племена кристалізувалися українці-слов'яни з їх сучасним мовним, релігійним та культурним ареалом, який так добре був відомий Геродоту.

Таким чином, наголошують дослідники, хетти є предками слов'ян, що видно по більшості археологічних старожитностей та у мовній тотожності.

Так наголошують дослідники, в хеттській мові III тисячоліття до н.е. більшість корінних слів тотожні з стародавніми так і сучасними слов'янськими (українськими) словами: так хеттське-attas-слов'яно-українське: отець, тото, батько; хеттське ватар-водар: слов'яно-українське вода; tati-tatі, слов'яно-українське: злодії, вбивці; хеттське-peris, слов'яно-українське: небо; хеттське - giamaппа слов'яно - українське: - земля. Зближують хеттську мову з старослов'янською і словосполучення, закінчення слів, та побудова і закінчення речень. Хеттослов'янські тотожності, наголошують дослідники, ймовірно дуже стародавні і глибокі, що засвідчує про спільність етнокультури в III тисячолітті до н.е. Хетти створили в Малій Азії архаїчне державне утворення, яке за висновками вчених, було землеробсько-скотарським, у якого культ Сонця-Хорса був притаманним для хетів Малої Азії, як в подальшому для венедів-слов'ян Подунав'я, Прикарпаття і Подністров'я.

Це їх існування з стародавніх часів підтверджують «Певтінгерові таблиці», аналіз яких дає підставити твердити, що літописні «вінди-венеди» це прийшли в Подунав'я Подністров'я, хетти Малої Азії[5, с.795-796, с.863-864; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Цілком ймовірно, що ослаблення хетто-слов'янської цивілізації, наголошує Д.А.Мачмнський, було обумовлене появою в Подунав'ї скіфів, а в подальшому сарматів, які часто витісняли в II-I тисячолітті до н.е. хетто-слов'янську етнокультурну з нижньо-дунайської та нижньодністровських територій, про що засвідчують джерела розміщуючи у цих регіонах гетів та даків[22, с.31-36].

Долслідник В.А.Городцов наголошував, що у цьому конгломераті була присутня і слов'янська етнокультура[8, с.7-12].

На взаємозв'язки хеттів і даків вказують відчасти і Т.В.Гакрелідзе та В.В.Іванов. Автори даної праці розглянувши всю джерельну базу та археологічний матеріал Прикарпаття та Придністров'я з регіоном Подунав'я теж знаходить спільні риси у слов'янській та дакійській культурах, які проглядаються з ранньо-хетто-тохарської культури, яка вийшла з індо-європейської спільноти. Особливо хетто-тохарські риси яскраво відбилися в подальшій слов'янській та особливо українсько-слов'янській культурі. Не слід виключати на тохарському та гето-дакійському впливі на етно-конгломерат слов'ян. Якщо врахувати вищевикладену гіпотезу дослідника В.А.Городцова, який ототожнював давньослов'янські вишивки з дакійськими, де ці вишивки побутують як у дакійського так і слов'янського населення. Тотожність узорів, барв, кольорів слід пов'язувати із древніми традиціями, як культурно-побутовими так і економічними, які склалися у сивому минулому у слов'ян з даками, ще у хетто-тохарській добі, де як вірно зауважив Б.О.Рибаків, дунайський рельєф, спільна релігія сонце-поклоніння споріднили культуру Прикарпатського слов'янської спільноти з Дунайсько-Дакійською[25, с.90-92].

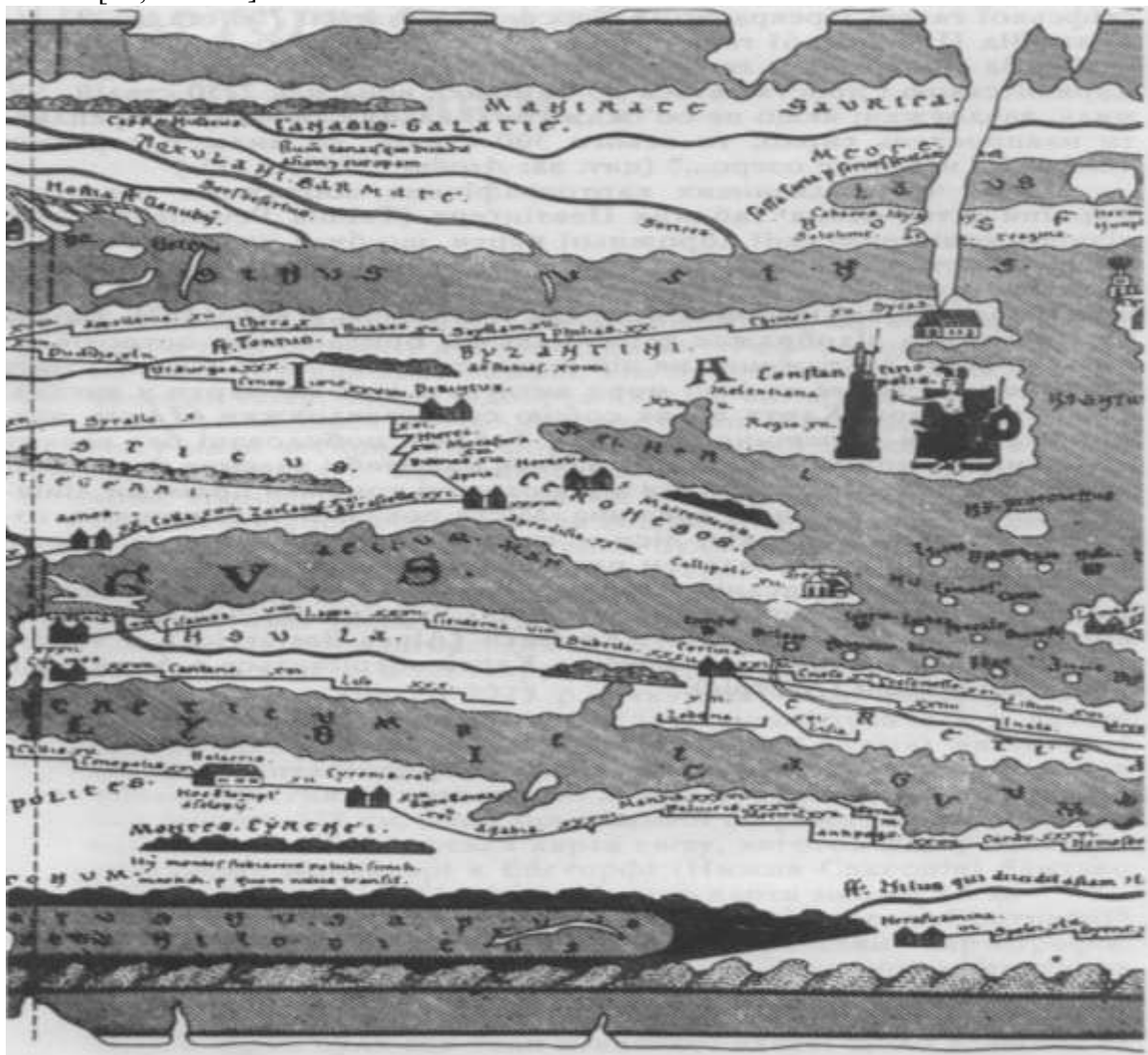

Рис.17.Певтінгерові таблиці, дорожня карта римських шляхів III-IV століть.

Близьке сусідство слов'ян з даками стало тією причиною, яка привела до виникнення держави та централізації суспільства у даків в останніх століттях до н.е. При царі Децибелі, Дакія досягла найбільшої могутності, що дало можливість в подальшому протистояти Римській державі. Як наголошувала дослідниця І.Т.Круглікова, ця Дакійська держава мала вплив і на політичний та культурний розвиток слов'ян[19, с.34, с.163-164].

Ряд вчених, зокрема А.Д. Дмитрієв вважав симбіоз дако-слов'янський симбіоз дуже давнім. Він намагався прослідкувати його розвиток з тохаро-хеттської епохи, де хеттська культура, на думку дослідника була слов'янська, а тохарська-дакійська. Наявнісь у Дунайсько-Дністровському регіоні могутньої державності було зумовлено давніми традиціями, які зокрема у карпів, так і не зуміли нівілювати римляни. Дослідник А.Д.Дмитрієв вважав державу карпів ранньо-феодальною[12, с.18-20].

Тут же на цій території фіксує єдине мовне споріднення слов'ян і визначний мовознавець О.М.Трубачев, який вбачає мовне зародження слов'ян в системі індоєвропейського, хеттського етносу. На його думку процес складання праслов'янської мови проходила в малоазійській прабатьківщині в Хеттській державі, в хеттській мовній консолідації, де праслов'янська мова витікає з хеттської тобто анатолійської чи Передньоазійської мовної індо-європейської спільноти[28, с.194-200; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Цієї ж мовної концепції притримується наступний російський вчений В.В.Іванов, який наголошує на зв'язках слов'янських мов з анатолійськими мовами, що дає право наголошувати на ідентичності слов'янського етносу з хеттським[13, с.29-30; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-117].

В іншій своїй науковій праці В.Іванов наголошує, що хетти і слов'яни з Передньої Азії просунулися в басейн Причорномор'я, а далі в Подунав'я. Їх рух фіксується як лінгвістично так і археологічно по всьому їхньому шляху, що зафіксовано і в мовах і в топонімії територій від Передньої Азії до Причорномор'я, Подунав'я та Подністров'я. В подальшому закріпившись на Дунаї, наголошував дослідник, вони починаючи з II тисячоліття проникли в райони Попруття, Карпати, Подністров'я та Побужжя[14, с.11-73; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-117].

З'ясовуючи етногенез та проживання «хеттів-хорватів» історик В.В.Мавродін розглядав розвиток історії хорватів від стародавніх хеттів, які у II тис. до н.е. проселилися в Подністров'я та просунулися в Прикарпаття. Його увагу привернули ті факти, які дали йому можливість наголошувати, що мовна спорідненість хеттів та слов'ян дуже велика. В III тисячолітті до н.е. хетти уже були великим народом в Малій Азії і з цього часу починається їх реальне переселення на Схід на територію України де вони асимілюють Трипільську культуру. Іншою могутньою народом, окрім хеттів, який би асимілював в Дністро-Дніпровському регіоні, трипільську культуру, просто не було[17, с.92-99; с.5-21; с.93-117; 31].

У III тисячолітті, наголошувала мовознавець А.В.Десницька індо-арійці з Малої Азії починають рухатися далі мовний простір хеттів, він розширюється до кордонів сучасної Південної та Східної Європи. Хетти своєю культурою та мовою охоплюють територію басейну Чорного моря і Подунав'я, Карпат, Подністров'я і Прикарпаття[11, с.12-48].

Дослідник В.Іванов вважав, що в II тисячолітті до н.е. ери хеттська мова стає офіційною мовою мешканців Подністров'я, Карпат та Прикарпаття[15, с.12-19]. Таким чином наголошував дослідник Б.В.Горнунг: «Прикарпаття та Карпати були тією територією де формувалася праслов'янська (праукраїнська) мова»[7, с.85-88; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-117].

Реально, наголошує В.В.Іванов, для мовного визначення населення Прикарпаття та Карпат характерна землеробсько-пастуша культура, яка базувалася на анатолійсько-хеттській мовній культурі II-I тисячоліть до н.е. В подальшому тут поширюється слов'яно-іллірська мовна спорідненість, що відповідає свідченням Геродота «про неврів-норіків», та Нестора «нарци, що суть словени»[15, с.12-19; 17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

З археологічної точки зору цю мовну концепцію підтримав археолог М.І.Лякушкін, який вважав, що гірські і пригірські місцевості: гора, хребет, бердо, бір (самбір), ріки, що витікали із Карпат, Бистриця, Ворона, Тиса, Біла, Черемош, Сан, лежать на слов'янському археологічному матеріалі, і хоча археологічно, достовірно, слов'янські старожитності у цьому регіоні виділені тільки в II-IV століттях н.е., все це говорить про те, що вони були тут і у більш раніший час в

рамках поширеної тут «Хеттської», «Балканської» культур, які виявлені в стародавньому пласті серед археологічних культур Карпат та Прикарпаття[20, с.27-39].

В подальшому ці етнічні та мовні етнокультури вирости в великі народи, які з V ст. до н.е. визначені Геродотом «Неври», Нестором-літописцем «Нарци», а з перших століть н.е. готський історик Йордан означував пра-українців, як: «Венеди», «Склавіни» та «Анти»[17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113; 18, с.72-73].

Маврикій Стратег, візантійський дієписець VI століття вважав, що територія слов'ян включала в себе території Карпат і Дунаю[27, с.253 - 256]. Про таке розселення слов'ян і в своєму історичному екскурсі розповідає і Нестор літописець, де перше проживання, це Азія «Після Вавілонського стовпотворіння...», друге проживання-норики чи нарци на Дунаю, «де є нині земля Угорська та Болгарська» і третє «Сидять бо по Дністру і Пруту і багато їх там і проживають на тих місцях до наших днів», тобто до епохи Нестора-літописця[26, с.2-10; с.91-99]. З цього приводу дослідник А.Д.Мачинський вважав, що уже в Передній Азії пройшло виділення слов'янського етносу з індо-європейського конгломерату і уже як самостійний етнос з своєю мовою та культурою слов'яни прийшли в басейн Чорного моря, Дуная, Карпат та Українського Прикарпаття, росиливши свою енокультуру за разунк місцевих «Дунайських, народів», слов'яни у III-II тисячолітті до н.е. просунулись у Карпати в Подністров'я, Побужжя та Подніпров'я[23, с.12-121].

Таким чином в Дунайсько-Карпатський регіон просунулися хетти, які відомі згідно свідчень джерел, під назвою венеди. Скоріше всього, що першою великою стоянкою венедів був Дністровський лиман, як наголошують стародавні автори «Венедський залив». Стародавнє проживання тут венедів науковці припускають уже в I тисячолітті до нашої ери. Власне з цього часу венеди заселяли Дунайсько-Карпатську територію і ця територія, як вважав, візантійський історик та імператор К.Багрянородний, який наголошував:«Настала пора і слов'янські поселення, що раніше знаходились в Передній Азії, появились на Анатолійському півострові»[1, с.117-119; 17, с.92 - 99; с.5-21, с.93-113].

Слід наголосити, що всі ці свідчення ще у XIX столітті проаналізував чеський історик П.І.Шафарик, який прийшов до висновку, що слов'янський етнос, його мовний та культурний ареал, являються одним із великих стародавніх народів у Центральній Європі. Пам'ять про стародавні покоління, яке ще проживало на Дунаї та по відрогах Карпат збереглися як в Руському літописі так і інших стародавніх слов'янських літописах. Перший раз слов'яни згадуються в зв'язку з «Вавілонським стовпотворінням» учасником якого слов'яни були, оскільки проживали в Передній Азії. Пізніше літописець вже згадує слов'ян після їх переселення на Дунаї з своєю мовною культурою[32, с.124-185].

Як бачимо, сам літописець Нестор був переконаний у вірності свого історичного екскурсу. Він чітко писав:«По багатьох же літах сіли слов'яни по Дунаю. І від тих слов'ян розійшлися по землях, що прозвалися іменами своїми: Морава, Чехи, Руси і т. д. Літописець наголошує, що слов'яни мали єдину мову»[26, с.2-10; с.91-99].

Отже у даному нарисі ми намагалися проаналізувати всі ці свідчення мовного та культурного зародження, становлення та розвитку за допомогою фахівців, які вже апробували дану мовну та культурну тематику в своїх наукових працях, однак, як бачимо із вище поданого, всі ці концепції до кінця не проливають світло на процеси етнотворення, хоча ми намагалися максимально точно відтворити історичний генезис українського мовного ареалу від слов'янського до українського народу через конгломерати хеттів, які із-за мало чисельних джерельних свідчень та недостатньої бази археологічних джерел це зроблено не в повній мірі, що є предметом подальшого дослідження, оскільки взаємовідносини та історичний розвиток стародавніх українців проходив у прямих взаємовідносинах, у поступальному напрямку, з Хеттською цивілізацією та її мовним та культурно-релігійним ареалом[17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

У висновках наголосимо, що останнім часом значно зріс інтерес до науковій проблемі походження та розвитку хеттської писемності на теренах України. Існує досить велика кількість непрочитаних клинописних знаків та написів різних часових відтинків та різних

археологічних культур, до яких традиційно ставились з осторогою і осмислення яких стало можливим тільки після кардинальних змін в парадигмі історичної науки. Питання про писемність у хеттській культурі зачіпали вчені та аматори, але, хоча напрацьовано досить багато, схоже, що вирішене воно буде вже наступними поколіннями. У фольклорному вигляді хетська культурна традиція має сильний підтекст, оскільки у мовній традиції хеттів активно розвинута мовна клинописна стародавня шумерська традицію Клинописні таблички-листи пізніше теж запечатували у глиняні конверти, що свідчить про безперервність близькосхідної традиції, що дало право вченим вірно зробити висновок, що шумери та хетти були індоєвропейцями»[16, с.137- 145; с.93-113].

Священне письмо хеттів-індоєвропейців «висічене на камені» в Подністров'ї, біля села Перківці Кельменецького р-ну Чернівецької обл., який в кінці XX століття віднайшов археолог В.Артюх, фото якого з хеттськими письментами, подані на обкладинці та в контексті з'ясування мовознавчої концепції цієї праці. Ці клинописні написи висічене на камені в Подністров'ї, біля села Перківці Кельменецького р-ну Чернівецької області, цілому відповідають клинописній системі хеттського письма, яке було у III-II тисячолітті до н.е. основним засобом спілкування індоєвропейських народів, таких як: кіпро-мінойського, грецького, латинського, українського, російського, оскільки у мовній традиції хеттського правовису є такі письмові знаки, які рівноправно означали як приголосні, так і голосні звуки хеттської мови та особливо відкриті склади, через що, наприклад, українська та італійська мови вважаються, дуже хеттськими, мелодійними мовами[26, с.2-10; с.91-99].

В глибоку давнину, очевидно, усі хеттські мови були так чи інакше коренеізолюючими, тобто короткі слова-поняття граматично ще не змінювались, а зв'язок між ними здійснювався за допомогою інтонації(мелодійно), порядку слів у реченні та деяких службових слів-детермінативів. Згодом з'являється нова аглюнативна за типом мова, шумерська, яка переходить у хеттську, у якій слова легко розкладаються на незмінний смисловий корінь та афікси (суфікси і префікси), які показують зв'язок між словами. Із хеттської мови на думку чеського мовознавця Б.Грозного виходять: українська, італійська, російська, чеська, польська, словацька, німецька, у яких коріння слів та афікси настільки тісно переплітаються, що їх часом нелегко виділити. Ця хеттська мова склалась не пізніше III тис. до н.е., тобто до часу переселення хетів в Причорномор'я, Подунав'я та Подністров'я[17, с.92 - 99; с.5-21; с.93-113].

Вже тоді принцип логографічного письма, який був винайдений шумерськими, а в подальшому розвинений хеттськими жрецькими, продовжив своє функціонування в хеттській, індоєвропейській та проукраїнській мові та писемній культурі, яка з кінця III - поч. II тис. до н. е. перетворює клиноподібні палички, тобто клинопис на свою суто хеттську клинописну мову, яка активно розвивається до кінця I тис. до н.е., планомірно розвиває іноєвропейську, романські, слов'янські та германські мови, а отже і праукраїнську мову...[17, с.92 - 99; с.5-21, с.93-113; 26, с.2-10; с.91-99].

Бібліографічний список

- 1.Багрянородний К. Об управлениии империи. - М.,1987.
- 2.Баран В.Д. Від венедів до українців. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001.- Т.І.
- 3.Брюсов А.Я. Очерки по истории племён европейской части СССР в неолитическую эпоху. - М.,1952.
- 4.Влесева книга. - К.,«Дніпро», 1990.
- 5.Гамкрелидзе Т.В., Иванов В.В. Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры. - Тбилисси, 1984. - Т.ІІ.
- 6.Голубовский П.В. Лекции по древнейшей русской истории. - К.,1904.
- 7.Горнунг Б.В. Из предистории образования общеславянского языка. - М.,1963.
- 8.Городцов В.А. Дако-сарматские религиозные элементы в русаком народном творчестве в кн.:Труды государственного исторического музея. - М.,1926. - Вып. I.

9. Грозний Б. Мова і культура хеттів. - Прага, 1932.
10. Даниленко В.Н. Неолит України. - К., 1969.
11. Десницкая А.В. О хеттском языке. В кн.: Краткая грамматика хеттского языка. - М., 1952.
12. Дмитриев А.Д. Падение Дакии. - Вестник Древней Истории. - М., 1949. - №1.
13. Иванов В. О значении хеттского языка для сравнительно - исторического исследования. В кн.: Вопросы славянского языкознания. - М., 1957. - Вып.2.
14. Иванов В. Общая индоевропейская, праславянская и анатолийская языковые системы. - М., 1965.
15. Иванов В.В. О значении хеттского языка для сравнительно-исторического исследования славянских языков. В кн.: Вопросы славянского языкознания. - М., 1957. - Вып.2.
16. Ідзьо В.С. Олег Ярославович Галицький (Настасич) - автор Слова о полку Ігоревім. Перевал. - Івано-Франківськ, 2004. - №2.
- Ідзьо Віктор. Хеттська цивілізація в історичному, мовному, культурному процесі етнотворення українського народу». - Івано-Франківськ "Сімік", 2012р.
17. Ідзьо В. Український мовний ареал від Геродота до Нестора. Українознавець. - Львів, 2006. - Ч.ІІ.
- Ідзьо Віктор. Українська мова. Давня українська література - призабута та малодосліджена спадщина українського народу. - Івано-Франківськ «Сімік». - Вид. ІІ., 2011р.
- Ідзьо Віктор. Хеттська цивілізація в історичному, мовному, культурному процесі етнотворення українського народу». - Івано-Франківськ "Сімік", 2012р.
18. Йордан. О происхождении деянии гетов. - М., 1960.
19. Кругликова И.Т. Дакия в эпоху римской оккупации. - М., 1985.
20. Лякушкин Н.И. К вопросу о культурном единстве славянства. В кн.: Исследования по археологии СССР. - Ленинград, 1961.
21. Мавродин В.В. Русские на Дунае//Учёные записки ЛГУ. - №87. - Саратов, 1943. - Вып.1
22. Мачинский А.Д. Кельты на землях к востоку от Карпат. Кельты и кельтские языки. - М., 1974.
23. Мачинский А.Д. Возникновение древней Руси в контексте истории средиземноморья (VIII в. до н. э. - XI в.н. э.). Основне контуры реконструкции. В кн.: Балканы в контексте средиземноморья. Проблемы реконструкции языка и культуры. - М., 1986.
24. Пизани В. Хеттский и славянский язык. Общее индоевропейское языкознание. - М., 1956.
25. Рыбаков Б.А. Древние элементы в русском народном творчестве. - М., 1953.
26. Руський Літопис. - К., 1989.
- Шалагінова О. До питання про писемну ідентифікацію трипільської таблички з с. Лишнівки на Волині. Українознавець. - Львів «Сполом», 2007. - Вип. V.
27. Стратегикон. Вестник Древней Истории. - М., 1941.
28. Трубачев О.М. Ремесленная терминология в славянских языках. - М., 1966.
29. Филин Ф.П. Образование языка восточных славян. - М.-Л., 1962.
30. Хенсель В. Предполагаемое влияние хеттов на лужицкие племена. В кн.: Древние славяне и их соседи. - М., 1970.
31. Хенсель В. Предполагаемое влияние хеттов на лужицкие племена. В кн.: Древние славяне и их соседи. - М., 1970.
32. Шафарик П. Славянские древности. - М., 1848. - Т.І.

Стаття надійшла до друку 13.12.2012.

Анализ языкового, исторического и культурно-религиозного развития Хеттской цивилизации и её влияния на развитие украинского языка, культуры и религии населения территории Украины в XII-XV веках до нашей эры в контексте исследований начного украиноведения

Аннотация: В статье анализируется историческое развитие Хеттской цивилизации.

Основной ацент концентрируется на анализ языкового, исторического и культурно-религиозного развития Хеттской цивилизации и её влияния на развитие украинского языка, культуры и религии населения территории Украины в XII-XV веках до нашей эры в контексте исследований научного украиноведения.

Ключевые слова: Территория Украины, Хеттская цивилизация, язык, культура, древний украинский язык.

Viktor Idzo

Analysis of language, historical and culture and religious development of Khetska civilization, its influence on the development of the Ukrainian language, culture and religion of the population on the territory of Ukraine in XII-XV centuries before Christ in the context of scientific Ukrainian Studies researches

Annotation: The historical development of Khetska civilization is analysed in the article.

The main accent is concentrated on the influence of khets on the development of the Ukrainian language, culture of the population on the territory of Ukraine in XII-XV centuries before Christ in the context of scientific Ukrainian Studies researches.

Key-words: Territory of Ukraine, Khetska civilization, language, culture, the ancient Ukrainian language.

УДК 930(477)

Василь Кобилюх

Праісторія топоніму «Угринів» в українознавстві

Анотація: У статті подається історичне походження всіх топонімів із кореневою основою у Санскриті на “*ugrá, augra, ugríni*”. Всі ті назви топонімів є прадавнього заснування й зовсім не пов’язані із назвою угорського народу. Ті праісторичні назви сіл з величним і прадавнім народом достойні подібних прадавніх назв.

Ключові слова: Україна, *угра́, угри*, Тризуб, Гриць, Гринь та вихідці із села Старий Угринів Калуського р-ну Ів.-Франківської обл.

З давних давен мовознавці сплутували назви Угри, Угринів, угорський, Угерці, Угорці, Угорники та Угриньківці як похідні від єдиної основи Угри, угорський. Вони не знали Санскриту і не змогли впізнати, що всі ті слова є нашого праукраїнського походження. Чогось ніхто не застановився, що жодна з тих лексичних основ не появилася у словниковому складі угорської мови, бо не угорського походження. Угорці-мадари прибули в Східну Європу в 375 році нової ери разом із першою монголо-китайською навалою, а в Закарпаття щойно на початку X століття нової ери.

Того часу, виявляється, замало для постійних топонімів чи гідронімів у нашій державі. Бо угорці захопили давно обжиті праукраїнські землі з усіма готовими топонімами та гідронімами, а захоплений народ поступово підкоряли і мадяризували. За кілька століть уже мали силу нападати на інших і поширювати свою мову, подібну до узбецької, похідної із північно-західного китайського племені ефталтів. Угорці й донині їдуть туди і в Мордву, і в Комі АР по діалектологічні скарби.

Топонім із кореневою основою на Угри- розповсюджений майже на всій Україні, але не однакового походження. А саме:

1. УГРИ Львівської обл. Городецького району,

- 2.УГРИНЬ Тернопільської обл. Чортківського району;
- 3.УГРИНЬКІВЦІ Тернопільської обл. Чортківського району;
- 4.УГРИНЬКІВЦІ Тернопільської обл. Заліщицького району;
- 5.УГОРЦІ Ярославського повіту в Польщі;
- 6.УГЕРЦІ Перемишльського повіту в Польщі;
- 7.УГЕРЦІ Львівської обл. Самбірського району;
- 8.УГОРЦІ Львівської обл. Золочівського району;
- 9.УГОРСЬКЕ КОЛО Львівської обл. Стрийського району;
- 10.УГОРНИКИ Ів.-Франківської обл. Ів.-Франківського району;
11. УГРИНІВ Ів.-Франківської обл. Калуського району;
12. УГРИНІВ Ів.-Франківської обл. Тисменицького району;
- 13.УГРИНІВ СТАРИЙ Ів.-Франківської обл. і того ж району;
- 14.УГРИНІВ СЕРЕДНІЙ Ів.-Франківської обл. і того ж району;
- 15.УГРИНІВ Волинської обл. Горохівського району;
- 16.УГРИНІВ Тернопільської обл. Бережанського району;
- 17.УГРИНІВ Львівської обл. Сокальського району;
- 18.УГРИНІВ Тернопільської обл. Підгаєцького району;
- 19.УГРИНІВ Чернівецької обл. Заставнівського району;
- 20.УГРИНИЧІ Волинської обл. Любешівського району;
- 21.УГРОЇДИ Сумської області Краснопільського району.

Усі ці назви потрібно ретельно проаналізувати в санскриті, порівняти з іншими мовами і тоді виявиться, що з якого кореня походить.

Український філолог, що знає мову та праісторію України, повинен погодитися з тим твердженням, що тільки Санскрит допоможе досягнути неоціненну вартість найдавніших унікальних археологічних знахідок історії рідного краю і виведе нашу мову на правдиву дорогу свого походження. Бо люди плекали свою мову, як їм диктував Всевишній в усіх галузях життя держави, не чекаючи, поки прийдуть у 375 році монголо-китайські дикі та голодні племена ефталідів, котрих народ назвав мадьяри-угри-печеніги-бургарі-половці-татари.

Всі вони були жахливі нищителі українських поселень IV-IX століть н.е. Щоби чекати від них “благодатних” назв для наших сіл чи рік? Одна чорна руїна була після них... То ж усі вони з одного гнізда хижаки, що започаткували т.зв. “угро-фінську та монголоїдну групу народів” після 375 року.

Хто повірить у такі сміхотворні небилиці, щоби хижий вовк почав приманювати свою жертву овечим меканням... Усі азіати роєм летіли на золоту Україну збагатитися матеріально і духовно, витинаючи на своїй зустрічній дорозі весь люд живий і невинний. За кілька століть уся маса брудних і смердючих азіатських крикунів почали прозрівати. Вони вже захотіли збагачення своєї мови за рахунок культурних та багатющих скарбів української мови і народного мистецтва. Для цього потрібні були люди й території для розбудови своєї загрози для інших.

Давня праукраїнська назва **ўгри**, що первісно означала “страх, страшений, жахливий” – **augrya n.** [8, с. 143] омонімізувалася зі словом ГОРИ, УГОРЦІ, тобто мешканці гір (див. “Захар Беркут” Івана Франка). Появилась лексема УГОРЕЦЬ, а похідне – Угорщина, на відміну від первісного МАДЯР – (у Санскриті “нічний злодій”; 8, с. 508). Згодом праукраїнські корінні основи непоміть перемішалися з мадьярськими словами, утворюючи літературну угорську мову. Нині мало хто вбачає щось інше. Тільки Санскрит (надалі буде скорочено – **сс.**) може нас усіх поєднати із правильним розумінням. У **сс. उग्रता ugratā** – [8, с.112] – 1) сильний, міцний,могутній; 2) дуже великий, величезний, славний, величний; 3) дуже суворий та строгий; 4) міць, силач, великан, моцар; 5) (реліг.) епітет Шіви або Рудри, тобто Божественний. У **сс. उग्रता ugrata f.** – 1) насилля, градація; 2) суворість. У Санскриті **ugrata** – див.**ugratā**) [8,с.112].

У сс. उग्रप्रभाव *ugra-prabhāva* (bah.)- 1)той, що володіє величезною могутністю; 2) державний³ керівник, діяч [8, с.112].

У сс. औग्र्य *augrya* n. - (читається із подовженим першим складом “*úgris*”) - страх, страхіття, жах,страховище. Цим словом *ўгрі* П.П.Білецький-Носенко у 1843 році називає «*ўгрі*, Венгрія» [1, с. 362] У сс. औघ्र *aughá augham*. (чит. ужá).-1) приплив;2) повинь, потоп [8, с. 143]. Похідні: укр. прізви. Ожак і рос. слова «ужас,ужасно, ужасный, ужасать»...

У “Санскритсько-німецькому словникові” Кляуса Мілюса слова санскриту пишуться латинкою. Але щось подібного до Угринова не виявляємо. Для зацікавлених наводимо кілька прикладів із первісним *ugra*, переклад якого подали вже вище. Наприклад: У сс. *ugra-karman* - 1) що пов'язаний із могутньою дією на людину; 2) що нагадує диявола [14, с. 78].

У **сс.** *ugra-ghoṣa* (чит. угра-гося, пізніше –жося); [14, с. 78] - 1)шум, несамовитий гамір; 2) крик; 3) оголошення. У сс. *ugra-raśmi* - величезне, могутнє сонце [13, с. 78]. У сс. *ugrā-ruś* (чит. угра-русь) – величезна краса, блиск [14, с.78].

Rúś, rúśati...rúśita [8, с. 548] – чит.: русь, русяті, пізніше – рузяті; русіта – рузіта) 1) прикрашати; 2) малювати красивою фарбою, робити все гарно, блискуче; 3) обсіпати чимось красивим, блискучим; 4) запліднювати красою. Похідні: РУСЬ, ім'я РУЗЯ, РУЗІТА, по-, рушати, прадавня назва –Пуруша .

У **сс.** *ugra-vīrya* - 1) величезна руїна; 2) надмірне страждання [14, с. 78]. У сс. *ugra-véga m.*- 1) надмірна стрімкість; 2) могутня сила і напір [14, с. 78]. У сс. *ugráyudha* (чит. уграюда) – страшенно жорстокий воїн [14, с. 78].

На півдні Чехії є містечко із назвою Угерске-Градште. Тут зрозуміло, що йдеться про “угорське (мадярське) місто”. У Західній Європі в Бельгії, на схід від Брюсселю, є топонім УГРЕ із тим самим праукраїнським первісним значенням, що й *ugrá*. Санскритське слово *ugrá*

вже від багатьох тисячоліть входить **у** назву найбільшої ріки Європи нинішньої Волги в Російській Федерації. Нині збереглася назва р.Угра́ і назва міста Угра́ на півночі Смоленської області. Ще в II ст. н.е. грецький історик Птолемей, мандруючи по Русі, називає цей гідронім уже лишень уривком слова наголошеного складу **Ра́ (ра́).** **Власне отой** єдиний склад первісного слова *ugrá* зі своїм давнім етимологічним **значенням** увійшов до назви **МОГУТНЬОГО НЕБЕСНОГО СВІТИЛА – СОНЦЯ** у мові давніх Єгиптян ще **в V–IV** тисячолітті до н. е., котрі походять із Правобережної материкової Праукраїни. Через те 12 вересня 1822 року француз Жан-Франсуа **Шампольон** вчитав єгипетські ієрогліфи **тільки через знання т. зв. “давньоскіфської,” тобто праукраїнської** мови.

Очевидно, багато тисячоліть це слово служило своєю назвою у гідронімах і топонімах, коли навіть спрощену половину слова - один наголошений склад **РА**, дав давнім єгиптянам основу на знамениту назву **БОЖОГО** світила на **ЗЕМЛІ**, бо єгиптяни – вихідці з Правобережної України. Подібних спрощень у праукраїнській мові було вже **чимало** тисячоліть тому, але тільки при умові активного і єдиномовного спілкування. Таких прикладів у сучасній українській мові немало, бо вона в нас найдавніша на світі і **була** єдиномовна протягом сотень тисячоліть аж до 1917 року. Сюди належать такі слова: іти **на прю** (де «прю» складається із **пер-рю; хліб** (складається із двох стародавніх основ: **хур-ліп**); **р. БУГ (від бу-ґата);** Роксоляна від сс. **ПРАКСАЛЯНА** – “очищення, обмивання (у священій воді)”; **цимбали (у сс.** цінт-бала – “сила задуму”); **Ірпінь** (у сс. іра+пінь означає “освіжаючий напій”)... Лексема *ugrá* є дуже давньою. Від неї походять наші гідроніми Укра, Вкра, Вікра, і назва **УКРАЇНА** [6, с. 19, 35, 63-66,223], котра містить у собі фонетичні зміни ще з того періоду, коли наша фонема [g] переходила в пізніші фонемі [г] і [к]. **Тому** маємо “угра́” – угра́– ура́! **(СЛАВА!)**. Інша назва вийшла із *ugrá +jñá (janāti/janaté)* - 1) той, що знає, розуміє, усвідомлений; 2) знавець; **jñātár m.**(чит. йнатар);[8,с.226] – знавець, свідок. Отже,

разом **ugrá-jná=ugrájná** дає нам первісну назву нашого краю - **Україна**, яку донині дехто вимовляє і навіть писали Т.Шевченко та І.Франко. То, Україна це: 1) “та, що знає велич Божу”; 2) “та, що розуміє славу Божу”.

Цією назвою донині користуються деякі наші громадяни та мешканці Закавказзя і Туреччини. Іспанія називає в трохи пізнішому варіанті - **Україна**. Коли ж прийшов 5508 рік 21/22 березня – Новий Рік і Нова Сониепоклонницька віра, нашу державу почали називати **ugrá-ráj-ína**. У Санскриті закон спрощення однотипних складів, у нашому випадку два однотипні і наголошені склади -**rá-** спрощуються в один і дають нам нинішню назву з літературним наголосом на передостанньому складі: **УЃра+ра́й+ІНА= УГРА́ІНА**, що означає **«величезна могутня держава СОНЦЯ», або «СЛАВНА (велична) ДЕРЖАВА СОНЦЯ»**. Згодом, у цьому слові з’являється фонема [К], через те маємо нині назву **УКРАЇНА**.

Такою назвали нашу державу ще в 5508 році до н.е. У сс. лексема **iná** – озн. 1)сильний, міцний, могутній; 2) т. Сонце (8, с. 108). Відтоді наші предки передали ТРИЗУБ для герба України, якому поклонялися від 45 тисячоліття. А молитися почали до **зображення золотого диска СОНЦЯ** відразу після З’їзду Духовної старшини у стародавньому місті Звягель (нині Новоград-Волинський) 21-22 березня 5508 році до н.е. Отже, найдавнішу і найсвятішу ікону символічного зображення ТРИЄДИНОГО перебування Всевишнього в нашому довкіллі – ТРИЗУБ, відомого з археологічних знахідок на Буковині з 45-го тисячоліття до н.е., одержала на священний герб ПРАУКРАЇНА від Рейну аж до Гангу [10, с. 40,с.42,с.161].

З того часу ТРИЗУБИ розвішували як Божественні державні символи-охоронці на княжих тронах, на коронах, чеканили на грошах та різних емблемах княжого війська української держави і народного побуту[10, с. 40,с.42,с.161]. ТРИЗУБ для українців є рідний і найдорожчий символ БОГА у гербі держави - унікальний символ Незалежності України. Тому наш народ так завзято і безперервно боровся багато століть за ВІЛЬНУ УКРАЇНУ, щоб із найдавніших часів донині, незважаючи на вороже катування її геніального та одвічно талановитого і прекрасного народу, зберегти Свою ідентичність. Прадавня основа **ugrá** залишила великий слід у нашій прамові та в мовах сучасного світу. Вона є в первісному і в пізнішому, вже еволюційно зміненому, вигляді, що впізнаємо при уважному вивченні історії рідної мови і то тільки порівняно з нашою прамовою - САНСКРИТОМ.

Топонім Угерці, Угерске Градіште, Угорці та Угорське Коло є похідними пізнішого походження, вже еволюційно зміненого, від назви “**ўгрия, ўгри**” [1, с. 362]. Пох.: **ўгри, вўгри, вугруватий, вугристий**. Цих дві лексеми змінювалися спочатку у таких двох напрямках: 1) фонема [Г] переходить у фонему [Г], і після оглушення 2) фонема [Г] полегшується в артикуляції, дає також щільну фонему, але більш переднього утворення [К].

Тому маємо **ўгри**. Інша лексема з тим же наголосом на першому складі **ўкри** пішла на схід і на захід також у спрощеному вигляді.

На півдні Середнього Сибіру РФ є топонім **УК** над річкою Уда Іркутської області. У цій назві зберігся перший наголошений склад. Таке ж явище спрощення у лексемах з ненаголошеним складом у слові протягом тисячоліть виявляємо в Литві в назві м. **УКМЕРГЕ** на північному сході від Каунасу. У сс. **mrgá** (чит, мрьга) 1)дичина, дика тварина великого чи малого розміру; 2) олень, серна, вепр. [8, с. 518].

На ґрунті литовського пізнішого повноголосся дало **МЕРГЕ**, а в Україні, Польщі та у Вірменії **МУРГА**. До речі, слова з тою основою, як і в афганській мові мають негативне, а то й лайливе забарвлення у побутовому спілкуванні.

У німецькій мові є топонім **УККЕРАТ**, що в сс. складається із двох основ (**úkra + ráti**), що разом означає “той, що забирає страх і тим самим додає спокою”. Тут зустрічаються дві кореневих основи, тому «перемагає» наголошений склад -**uk + rat**. Але ж у німецькій мові є закон позначення наголосу подвоєнням фонем у наступному складі і виходить **УККЕРАТ**.

Цей “німий” закон дуже часто змінює основну форму первісного кореня праукраїнської мови, ніби “соромлячись” свого походження від найдавнішої неньки. Чи не краще позначати наголос нинішнім слов’янським методом. Та, “що край, то звичай”.

Голосна [Е] тут виконує зв'язкову функцію між двома коренями так само, як і в новішій українській мові першого тисячоліття до н. е., документом котрої є величава праукраїнська пам'ятка історії мови – “ВЕЛЕСОВА КНИГА”.

Назва нинішнього східно-бельгійського містечка УГРЕ і села УГРИ (нині вимовляють Угри) Городоць-кого р-ну на Львівщині походять від первісного **ugrá** у значенні: “міцний, могутній, сильний. Божественний; строгий, силач, моцар - епітет Шіви та Рудри..”. Пох.: угри, угарі, угристий, **вугарі** (висипка), вугроватий, угор (риба).

Містечко **УГРОЇДИ** у Сумській області. Складається із двох коренів **ugrá+** **ईद aidá¹⁴**, разом **ugrá-aidá** дало нам УГРОЇДА= Угроїда (**aidá** чит. «ида»); [8, с. 141] – 1) той, хто освіжає, зміцнює; 2) потомок чи намісник Божий - той, що зміцнює могутність і славу Божу.

УГОРНИКИ - топонім у Карпатах. Зі слів корінних гуцулів, так називали Опришків чи інших підпільників, котрі пішли в гірські ліси для тимчасового переховування в боротьбі за нашу незалежність. В етимологічній основі тут є кореневе “гора, гори”.

УГРИНЬ - назва села. Походить від разом **ugráinā**-ina [8, с. 108] УГРИНА - після спрощення протягом тисячоліть УГРИН, що означає «СОНЦЕ ВЕЛИЧІ (Божої)», очевидно, від пестливої любови у ставленні появилася м'яка фонема кінцевого[Н], як у словах **«їстоньки, питоньки, спатоньки»**. Пох.: **сучасне прізвище** Угрин. У багатьох словниках **цю** лексему рівняють чи ототожнюють із «угорець».

УГРИНЬКІВЦІ. У сс. Угринь+ **खेव khēv(khēvati...)**¹⁶ [8, с. 186] служити, прислужуватися, + **चि ci (cinoti...)**¹⁷ - [8, с. 210] навантажувати, збирати(ся), нагромаджувати(ся). Разом: **Угринь+khēv+ci =”Ті, що збираються служити під Сонцем величавим”**, або “що відправляють службу Божу під могутнім Сонцем”, тобто під теплим **ОСОННЯМ**.

УГРИНИЧІ. У сс. **ugrá+ina+** **ईव ईव** (чит. “іч”) [8, с. 111.] - разом **ugrainaiç** – (вимовляється: **угИниЧ**) – УГРИНИЧ – володар, владика. Разом: **«ugrainaiç»- Угринич** ” **ВОЛОДАР БОЖЕСТВЕНОЇ ВЕЛИЧІ СОНЦЯ**”, тобто старший священик для віруючих мирян – сонцепоклонників, котрі були аж до 988 року. Бо після прийняття християнства появилися зовсім інші називництва у релігії.

УГРИНІВ. У сс. **ugrá+ina+** **जिव jiv**¹⁸ (jivati.)- [8, с. 224] **жити**, бути живим. Разом: **ugráinjiv** - УГРИНІВ - Угринів - “той, хто живе під величчю СОНЦЯ”. Тобто, “хто живе під сонячним теплом і світлом”. Інакше, в українській мові є новіше слово “хто живе під ОСОННЯМ” – у теплі, у злагоді та в гармонії з Богом. Ось чому так само звучить: ім'я ГРИНЬ, ГРИНЬКО та прізвища лемківські” [9, с. 58] Гринь, Грньо, Гринько, Гриневич. Гринейко, Гриник, Гринків, Гринчак, село Гринява на Гуцульщині. Але всі ці лексеми не від імені «ГРИЦЬ»! Там інший корінь у Санскриті та зовсім інше етимологічне значення. Жаль, що цього нині не бачать наші мовознавці...А це так виразно кидається ввічі, особливо, коли прихильно вивчати Санскрит. Про це нам продемонструють гідроніми, топоніми, імена, прізвища та різні словники слов'янських мов.

Грінченко Б.Д. подає слова “УГРІВАТИ(ся), УГРІВ, УГРІВОК - де сонце гріє” [3, с. Т. 4. К., 1909. – 316]; нині називаємо одним словом ОСОННЯ.

Даль В. подає “УГРЕВ, УГРЕВИНА ж. солнечное тепло, солнцепёк, знойное местечко” [4, с. Т.4. с. 470] тобто, також українське – ОСОННЯ.

У сербо-хорватській мові [15, с. 337] **«ugrijati»** означає “зогріти, нагріти”.

Словники імен не відчують різниці між іменами ГРИНЬ і ГРИЦЬ, її відчуває народна мова у топонімах, прізвищах і в санскриті відчуваємо вражаючу різницю.

Мовознавець Горпинич В.О. [2, с. 110-113] подає 22 топоніми від імені ГРИНЬ, ГРИНЬКО і 16 від імені Гриць, Грицько, а саме: Гринева, Гриненки, Гринів Яр, Гринів, Гринівка, Гринівці, Гринцеве, Гринців Ріг, Гринчуки, Гринячка, Гриньки, Гриньківка, Гриньківці і т.д. А від імені ГРИЦЬ є такі топоніми: Грицаї, Грицаївка, Грицеволя, Гриценки,

Грицини, Гриців, Грицівка, Грицунівка, Грицьки, Грицьків тощо. Як бачимо, народ відчуває різницю з найдавніших віків, інакше не мали би стільки похідних у різних граматичних формах.

Мовознавець Редько Ю.К.[12, с. 249-255] подає такі прізвища: Гринь, Гриневецький, Гриневич, Гринин, Гриниха, Гринишин, Гринів, Гриньків, Гринько» і сім прізвищ від основи Гриць, Грицаїв, Грицайшин, Грицай, Гричик, Грицина, Гриців, Грицьків». Крім цього, ще є Грицак, Грицеляк, Грицюк, Гринчишин, Грицай і т. д. Буковинці подають [13, с. 103-104] і подібні нові прізвища: Гринишак, Гринчак, Гринчик, Гринчук, Гринюк, Гринюх і 27 прізвищ від основи кореня Гриць. Серед них є Грицан, Грицанюк, Грицуль, Грицюта, Грицяк, Гриць та інші. За поширеністю і вагомістю прізвищ від одної та іншої кореневої основи - майже однакові за давністю і за поширенням, але різні за значенням. Це доводить Санскрит. За Гриня нам уже відомо, що це є спрощена форма від назви УГРИНІВ чи УГРИНЬ. А Гриць у сс. "गृत्स गृत्सा (чит. "грьца") [13, с. 103-105] 1) **спритний, швидкий, хитрий, повороткий, звинний; 2) розумний, кмітливий, багатий на доречну видумку.** То первісна форма цієї лексеми. З часом у розмові здобувається повноголосся у формі ГРІЦА-ГРИЦА-ГРИЦА (є сучасне прізвище Грица) і ГРИЦЬ. Ось чому ті імена такі популярні серед суто однорідного колись нашого народу. Інші форми цього імені, на зразок російського «Гріша», є похідною формою української мови, бо первісної форми «Гриць» у російській мові нема. До первісного *gṛtsa+ ज-ja* - 1) народжений, поява; 2) похідний від когось чи від чогось...; 3) приналежний до..., пов'язаний із...[8, с. 216]. Разом **gritsaja** - означає: "поява спритного, хитрого й розумного, кмітливого".

То є не тільки прізвище ГРИЦАЙ, але й праукраїнська назва **ГРЕЦІЙ**, грецький, круп'яна рослина ГРЕЧКА та ГРЕЧНІСТЬ, ГРЕЧНИЙ, що плутають наші мовознавці із російським пізніше запозиченим «КРЕЧИ». Назви Греції в багатьох інших мовах також мають ту ж саму кореневу основу.

Багатьом ученим здається, що топонім УГРИНІВ походить від назви угри-угорці... Цього ніколи не було. Бо такі топоніми за своєю побудовою значно давніші, ніж **угри** на нашій території. Таких топонімів є аж дев'ять, а з розгалуженням цих назв доходить до 12 і то в різних областях України.

То ж біля кожного УГРИНОВА не було переможного бою українського князя із угорцями. Тай чого б то присвячувати українським топонімам назви наших лютих колишніх ворогів та ще й у такій численній кількості? Напевно, виглядало б дивно.

А тому потрібно йти значно глибше в нашу предвічну давнину аж до **САНСКРИТУ** У, як ми й зробили. Імена ГРИНЬ та ГРИНЬКО докорінно відрізняються від подібних імен, як ГРИЦЬ, ГРИЦЬКО, ГРИГОРІЙ чи ГЕОРГІЙ, точніше Георгій. (та про імена в Санскриті див. окрему працю). Все це можна відрізнити тільки за допомогою нашої прамови від БОГА та ЙОГО найбільшого ДАРУ для нас – САНСКРИТУ[6, с.7-22; 38-83].

Нині довідуємося про дев'ять сіл в Україні УГРИНІВ з праісторичною праукраїнською назвою ще із раннього Трипільського періоду VII-VI тисячоліття до нової ери, що дає нам зрозуміти про давнє життя нашого народу на рідній ЗЕМЛІ під Благословенним ОСОННЯМ. Через ту благодать тут виростили не тільки веселі, розумні й працюваті люди. В Старому Угринові Калуського району Івано-Франківської області народився найбільший революціонер - поборник за Волю єдиної на світі України - **СТЕПАН БАНДЕРА**. Можна собі уявити, скільки страждань довелося перетерпіти всій родині СТЕПАНА БАНДЕРИ, ЙОГО' односельцям та всій стражденній Україні – давно спраглий рідної свободи.

Українська мова тим не подобається **багатьом нашим ворогам, бо вона утаємничує в собі не тільки найдавнішу велич нашої культури, але й виявляє семантику слів у нинішніх провідних мовах світу.** І всю цю таїну слів зберігає нам український Санскрит. Навіть про прізвище Степана Бандери можна довідатися, зокрема і про його етимологічне значення у нашій прамові Санскриті. Так, *भाण्डागार bhāṇḍāgāra (bhāṇḍa + āgāra) n.* – (чит. "баньдягара") – 1) **СКАРБНИЦЯ, СКАРБ;** 2) **КАЗНА.** *भाण्डार bhāṇḍāra m.* див. *भाण्डागार*

(читається "ба-ндяра") [8, с. 479]. Озн. те саме, що й попереднє санскритське слово: 1) **СКАРБНИЦЯ, СКАРБ**; 2) **КАЗНА**. А з розвитком нашої мови народ почав вимовляти "бандара", потім "бандера". Похідне італійською та іспанською мовами також "бандера", що там означає **прапор**. А це ж також означає велика скарбниця для краю. Отже, Санскрит нам допомагає краще зрозуміти історію України та осіб, котрі творили цю історію. Це доводить, що праукраїнська мова в III-II тисячолітті до н.е. була поширена на всю Європу, Євразію та Північну Африку.

Інший УГРИНІВ, що прославив себе на всю Україну, то велике село Тисменицького району Івано-Франківської обл., який поділяється на Верхній і Нижній УГРИНІВ з великою чисельністю мешканців із незвичайними мистецькими і всебічно майстерними талантами, що славилися на всю Гуцульщину і Галичину.

В селі були співочі, танцювальні й драматичні гуртки, свої шевці, кравці, ткачі, лісознавці, меблярі, різьбярі, будівельники, вчителі, священики, делегати і послы до австрійського парламенту, котрі зуміли виборювати покращення долі народу не лишень свого села Угринова, але й усієї Галичини. Село УГРИНІВ свого часу відвідав Пилип ОРЛИК, приймав відвідувачів, провадив розмови та відправляв листи в Європу зі всілякими порадами і вказівками.

Одним із славних добродіїв у селі був молодший брат Маркіяна Шашкевича – творця «Русалки Дністрової» і також священик Григорій Симеонович Шашкевич, який після закінчення духовної семінарії призначений виконувати душпастерські обов'язки в с.УГРИНІВ. Вітець* Г.С.Шашкевич відразу взявся за культуру релігійної праці з народом.

Зорганізував церковний хор, в якому почав культивуватися багатоголосий спів із творів знаменитого Дмитра Степановича Бортнянського.

Потім утворив товариство «Руська правда» і виховував народ у дусі Божественної релігії та українського національного мистецтва. Авторитет Г. С. Шашкевича настільки зростає, що народ обрав його послом до австрійського парламенту, де домагався прав українського населення на рідну школу, на рідну мову, на землю та вимагав усунути урядовців, неприхильних нашому народові. 1850-1860 рр. працював радником у міністерстві віросповідань та освіти, звідки успішно керував народною освітою всієї Галичини. До 1865 року мешкав і працював у Відні. В 1867 році його обрано послом до Галицького сейму у Львові. З 1868 року Григорій Шашкевич стає членом «Просвіти» і тут приносить освіження праці на ниві релігійно-національного вчення про пізнання БОГА та **ВКРАЇНИ**. Другим послом до австрійського парламенту був уродженець села Угринів Йосип Гурик (1853-1924 рр.) – син селянина.

Вельми рано почав працювати. Був дуже здібний. Самоосвітою досяг великих успіхів. Став культурно-громадським діячем. З 1901 до 1907 рр. одержав мандат до Галицького сейму, постійно боровся за права і культуру галицьких українців. Його мудрість була проста і поетична.

А 8 липня 1903 року на громадській зустрічі Миколи Лисенка у місті Станіславові із захопленням Й. Гурик сказав: **“Як хліб дає нам силу, так і Ти даєш піснею силу до праці, і як сіль очищає, так пісня Твоя очистить нас від недругів наших”**. Третім послом до австрійського парламенту від селян уже великого села Угринова був Лазар Винничук. Хоч доля йому не сприяла в особистому житті та він був для селян дуже великим добродієм, активним діячем «Просвіти» та охоронцем прав селян. Прожив від 1848 до 1917 рр. Теодор Федик (1873-1949) перший поет Канади, що виїхав із села Угринова. У Канаді дуже прихильно сприймали його поезію, друкували в газетах і журналах, часто виступав перед народом і вдало звеселяв його, підбадьорював та знімав тугу за ріднею і журбу з душі. Земляки завдячували йому іскристою усмішкою та оплесками.

На сьогодні с. Угринів складається із трьох сіл -Угринів Верхній, Угринів Нижній та Угринів Центральний, що мав давню назву Шляхетний з більшими будовами, фірмами та

великою школою. Діти народжуються розумні й талановиті на співи, танці й навчання. Є й такі, що досягнули найвищого верховенства історичної науки, багаторічних різногалузевих досліджень.

Така форма буде більш влучна, бо давніша давньої і сучасної нашої Української держави. Це є знаменитий син Святослава Івановича Ідзьо з Угринова, ІДЗЬО Віктор Святославович, що народився 25 листопада 1960 року в місті Івано-Франківську і закінчив історичний факультет нині Івано-Франківського національного університету імені Василя Стефаника. Після служби в армії працював на державній, педагогічній та науковій роботі в Івано-Франківську під керівництвом свого знаменитого вчителя, учня академіка І.Крип'якевича, з наукової школи М.Грушевського, доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України – В.В.Грабовецького(1979-1986рр.) продовжував наукову діяльність.

Дальше у Москві у 1987-1995 рр. В.С.Ідзьо викладав українську історію в Українському Національному Центрі міста Москові. У Московському державному педагогічному університеті заснував Український інститут при МДПУ і захистив у 1997 кандидатську, а в 2002 році докторську дисертацію, в 2000 році став професором.

У 1995-2000 рр. - організатор і перший голова Українського Історичного Клубу міста Москви та головний редактор Наукового Вісника Історичного Клубу м. Москви. (Протягом 1997-2010 рр. видав 16 томів 18 книг).

У 1997 році, як організатор і перший проректор Українського Інституту при Московському Державному Відкритому Університеті, кандидат історичних наук, доцент, він засновує і редагує Історико-філологічний вісник Українського Інституту(Т.І.,1997; Т.ІІ.,1998).

У 1999 року стає ректором Українського державного Інституту і професором. Званням професора удостоєно Віктора Святославовича за видання наукових праць, томів вісників та фундаментальної монографії «Української діаспори в Росії», за випуск Історико-філологічного вісника Українського Інституту (М., 2000р.), за великий вклад у розбудову Українського Інституту, за проведення міжнародних наукових конференцій «Українська діаспора в Росії», за випуск посібників, статей і монографій із проблем наукового українознавства, зокрема монографії “Українська держава в XIII столітті” у якій вперше в нашій українській історії, вчений Віктор Ідзьо називає територію України Великою УКРАЇНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ. Це своєрідний науковий подвиг, бо досі ніхто не відважився на таку справедливо достойну назву.

У тому ж 1999 році за цю наукову праю його було удостоєно премії імені академіка П.Крип'якевича. Глибоке дослідження давньої української історії дало можливість професору В.Ідзьо у жовтні 2002 року успішно захистити докторську дисертацію «Раннеслов'янська державність, раннє слов'янське суспільство – на прикладі території України».

Дальше з 2000 по 2013 роки В.С.Ідзьо - ректор, професор Українського державного університету міста Москви, засновник та головний редактор Наукового Вісника Українського державного університету міста Москви (вийшло XVIII томів).

Слід наголосити що у 2005 році уже доктором історичних наук, професором В.С.Ідзьо у Львові в Університеті «Львівський Ставропігон» зорганізував та заснував Кафедру Українознавства та науковий журнал «Українознавець», які функціонують і зараз у 2013 році.

В 2005 році доктор історичних наук, професор В.С.Ідзьо в Росії обраний академіком Міжнародної Академії Наук Євразії, а в 2006 році в Україні – академіком відділення українознавства Академії Наук Вищої Школи в Україні.

У 2010 року Академією Наук України його включено до книги “Науковці України – еліта держави” та книги «Ювіляр України».

Сьогодні у 2013 році академік ІДЗЬО В.С. - автор більше ніж 850 наукових праць, водночас 60 монографій з української давньої історії: про кельтів,слов'ян, карпів, бастарнів, Українська держава в IX-XIII століттях, Львівське королівство XIII- XIV століття. Описав він також новітню історію про боротьбу УПА за незалежність України та українську діаспору в Росії та багатьох інших наукових монографії.

Найвизначнішими концептуальними напрацюваннями в 2013 році є його праця “Українська держава IX-XIV століття” та “Лекції з Українознавства”.

Нині доктор історичних наук, професор є провідним науковим співпрацівником Національного Інституту Українознавства МОН України, членом президії світової наукової ради при Світовому Конгресі Українців, шей головним редактором активно діючого у Львові наукового журналу «УКРАЇНОЗНАВЕЦЬ»(Вийшло з 2005 по 2013 роки 13 чисел).

Діяльність доктора історичних наук, професора, академіка ІДЗЯ В.С., угринівчанина, на історичній ниві українознавства унікальна і величава. Його праці відомі не тільки в Україні, але й далеко за її межами. В багатьох монографіях автор уперше підносить завісу над багатющою історією України, яку уклав сьогодні в “Лекції з Українознавства”.

Честь і хвала уродженцям села УГРИНОВА Тисменицького району Івано-Франківської області, що виховали таку знамениту людину на славу своїх односельців, на порятунок історичної науки України і всього українства світу, що такає яскраво з наукової точки зору висвітлив у наукові монографії «Село Угринів Тисменицького району Івано-Франківської області в археологічній, історичній та мовознавчій традиції. - Івано-Франківськ ”Сімик”, 2010. - 110с.» історією свого рідного села.

Треба сподіватися, що власне, таким некорисливим, енергійним, талановитим і відважним людям, яким є високоповажний доктор історичних наук, професор, академік ІДЗБО В.С., і належить бути у провідниках історичної науки сучасної Української держави[5,с.12-13, с.231-232, с.238; с.48-49; с.2,с.4-5, с.194; с.246-266; с.45-57; с.3-5, с.62-71].

Нехай же постійно пишаються угринівці знаменитостями роду свого!

Бо тільки той народ у світі вільно живе і багатіє, де їхній край і мудрістю й пошаною прозріє та освятиться незборимим духом Степана Бандери...

Бібліографічний список

- 1.Білецький-Носенко П.П. Словник української мови.— К.: Наук. думка, 1966. — С. 362.
- 2.Горпинич В.О. Словник географічних назв України. — К.: Довіра, 2001. — С. 454.
- 3.Грінченко Б.Д. Словарь української мови в 4-х томах. — К. 1909.
- 4.Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка в 4-х томах. — М.:Русский язык, 1982.
- 5.Історія Угринова. Визначні люди Угриніва. Віктор Ідзьо. Нариси з історії села Угринова Тисменецького району Івано - Франківської області. Науково - методичний центр Українська етнопедагогіка і народознавство Академії педагогічних наук України і Прикарпатського університету ім.В.Стефаника. - Івано - Франківськ, 2000. - 280 с.
- Кобиліух В.Праісторія топоніму Угринів. Грегит. — Історико — краєзнавчо - туристичний часопис Регіонального об'єднання дослідників Гуцульщини. - Львів 2009.- Ч.5.- С. 48 — 49.
- Кобиліух Василь. “167 синонімічних назв Землі у Санскриті”. - Тернопіль “Мандрівець”, 2009. - С.2 . - С. 4 - 5. - С.194.
- Кобиліух В. Праукраїна і Санскрит. Тернопіль ”Мандрівець”, 2011. - С.264-266. - С.487.
- Кобиліух В. Праісторія топоніму Угринів. Гомін Підгір'я. Альманах XVI. - Дрогобич ”Просвіт”, 2011. - С.45-47.
- Ідзьо Віктор.Село Угринів Тисменицького району Івано-Франківської області в археологічній, історичній та мовознавчій традиції. - Івано-Франківськ ”Сімик”, 2010. - 110с.
6. Кобиліух Василь. Українські козацькі назви у Санскриті. — Львів-Київ—Донецьк: І П Ш І: Наука та освіта, 2003. — 214.
- 7.Кобиліух Василь. Астральні знаки Праукраїни: Тризуб // Гражда. — 2003. — №7. — С.1-32; №8. — С. 1-25.
- 8.Кочергина В.А. Санскритско-русский словарь. — М. изд. “Русский язык», 1987. — 944 с.
- 9.Красовський Іван. Прізвища галицьких лемків у XVIII ст. — Львів: ВП “Край”, 1993. — 194 с.
- 10.Кузич-Березовський І. Оріяна. Кімерія-Праукраїна: У 2-х томах. — Детройт, 1979.— Т.І пише, що обсяг сучасних меж держави Україна в 40 разів менший від обсягу земель у 5508 році до н.е.

Процак Роман Угринів — село моє: історія, минуле і сучасність. — Івано-Франківськ. 2000.

- 11.Редько Ю.К. Словник сучасних українських прізвищ. У 2-х томах. – Львів – 2007. Т.І. – С. 249-251.
- 12.Словник прізвищ: практичний словоіменний орфографічний (на матеріалі Чернівеччини).– Чернівці: “Букрек”, 2002. – 424 с.
- 13.Myllus Klaus. Wörterbuch Sanskrit-Deutsch. Langenscheidt - Verlag Enzyklopädie – Leipzig-Berlin-München-Wien-Zurich-New York, 1975.
- 14.Tanović Ilijas- Rusko-srpskohrvatski i srpskohrvatsko-ruski rječnik – Sarajevo, 1988. - 337 s.
- Стаття надійшла до друку 13.12 .2012.

Кобиліух Василь

Праистория топонима «Угринов» в украиноведении

Анотация: У статье подаётся историческое происхождение всех топонимов из коренной основой у Санскрите на *ugrá*, *augra*, *ugrin*, которые показывают праукраинские древние названия топонимов Угринов совсем не связанные из существованием венгерского народа. Все величественные сёла из прекрасным и талантливым народом совершенно достойны подобных исторических названий.

Ключевые слова: Украина, *ugrá*, *угры*, *Тризуб*, *Гринь*, *Гриць* и *выходцы* из села *Старый Угринов* *Калушского района* *Ивано-Франковской области*.

Kobyliukh Vasyl

The history of toponim of Ugryniv in Ukrainian study

Annotation: The historical origin all toponims with root basis in Sanskryt „*ugrá*“, „*augra*“, „*ugrin*“, which presents Ukrainian ancient names of toponims. All great villages with talented people wholly worthy such historical names.

Key-words: *Ukraine*, „*ugrá*“, *ugry*, *Trident*, *Hryn*, *Hryts*, *Staryi Ugryniv*, *Kalush region*, *Ivano-Frankivska oblast*.

УДК 930(477)

Петро Кононенко

Українознавство, як українська міжнародна система в науці та освіті

Анотація: В статті досліджується українознавство, як українська міжнародна система в науці та освіті.

Ключаві слова: *Українознавство*, *система*, *наука*, *освіта*.

З часу коли 21 червня 2000 р. Кабінет Міністрів України на пропозицію Міністерства освіти й науки ухвалив Постанову № 1003 “Про утворення Науково-дослідного Інституту українознавства”, чим визначив державницьку вагомість проблеми українознавства для всього суспільства, пройшло 13 років. Інститут створений з метою: по-перше, організації наукових досліджень з проблеми українознавства; по-друге – координації їх; по-третє – розроблення і впровадження новітніх технологій навчання; по-четверте – підготовки фахівців з українознавства.

Якщо врахувати, що українознавчі різного роду інституції існують також у щонайменше 64 країнах планети, де понад 20 мільйонів етнічних українців творять матеріальну й духовну культуру, – то стане очевидною без перебільшення грандіозна перспектива дій всіх українознавчих інституцій освіти, науки, виховання, педагогічної інтелігенції в державотворенні та розвитку народу на межі століть. І зумовлене усе те як добре почутим та усвідомлюваним викликом часу, так і великими – тисячолітніми! – традиціями.

Щодо традицій. Їхню вагу і сутність засвідчують ще найдавніші факти історії. Візьмемо хоча б окремі із них. Навіть у період грецького еллінізму наші прапредки здобували

міжнародне визнання серед освіченої еліти, а питанням виховання й освіти надавали пріоритетного значення. Ще тоді ці питання були предметом філософії, педагогіки, політики, народної самосвідомості й гідності. То ж не дивно, що філософ Анахарсис користувався славою навіть серед грецьких мудреців (які, коли хотіли відзначити когось із ораторів, захоплено наголошували: “говорить, як скіф”, тобто, як Анахарсис), був прихильником інноваційних процесів у вихованні, – але коли захотів прищепити співвітчизникам грецькі норми, був прострелений стрілою під час бенкету[1,с.51-59].

I. Із запровадження систематичної освіти, зокрема для знаті, розпочав новий етап державного розвитку Володимир Великий. Літописець зазначає, що у цьому зв'язку “на Русі лунали плачі великі”, бо діти можновладців не прагнули вчитися, – а князь Володимир довго вибирав тип релігії для Батьківщини, оскільки шукав найбільш відповідної інтересам і душевному ладові свого народу.

Освіту, релігію, право поставили понад усе Ярослав Мудрий, Володимир Мономах і митрополит з руських Іларіон, наголошуючи: мета держави – суспільне благо, тому метою виховання, освіти, закону має стати людина з її гуманістичною етикою, людина-громадянин, людина-патріот. А шляхом до мети має стати педагогіка шукання істини. “Що знаєте, – наголошував Мономах, – того не забувайте, а чого не знаєте – вчіться”; вчіться свого і чужого, вчіться мудрості і красі, прагніть пізнання і самопізнання в ім'я творення (світу) і самостворення, уміння вибирати життєву дорогу. Саме філософія єдності інтересів людини й держави породила основи наукового українознавства, зафіксовані в меті автора “Повісті минулих літ”: розкрити, “Звідки пішла Руська земля, хто в ній почав першим княжити, як Руська земля постала є...”.

Не важко помітити, що це резонувало і з найавторитетнішими зарубіжними пошуками та традиціями, зокрема: Геродота і Гіпократу, Сократа, Платона і Арістотеля, педагогів-мислителів античної Греції і еллінського Риму, Скандинавії, Візантії, Франції, Німеччини, Англії, Чехії, Болгарії, Польщі, які, до речі, знали і шанували здобутки Київської Русі та Гетьманщини і тому, що були допитливими, і тому, що для того були достатні підстави.

Підтвердження: Володимир Великий, дбаючи про могутність, розквіт, грядуще держави, поставив освіту на рівень її інтересів, а також поєднав з вихованням і релігією.

За великого князя Святослава ядром освіти стали лицарська етика й мова: і в їх побутово-суспільній, і в метафорично-мистецькій сутностях. Ярослав Мудрий над усе поставив закон і освіту, бо вважав: освіта, зокрема писане Слово, книга, – це джерело мудрості і благочестя, знання світу і шляху до мети, міри почуттів і думок. Етапними стали “Поучення дітям” Володимира Мономаха та “Слово про закон, благодать і істину” митрополита з руських Іларіона, його ж літопису “Повість минулих літ”.

Вчіться! – заповідав Мономах. Бо навчання – то шлях до серця, розуму й досвіду, до пізнання світу й себе; пізнання універсального й гуманістичного, – бо ж Бог створив безліч людей і народів, але всі – тільки з своїм обличчям!

Отож жити з людьми, керувати народом – неможливо без їх пізнання, а тим самим і виховання та, наголосимо, самовиховання. Бо щоб керувати людьми, плекати громадянський лад – необхідно самому стати взірцем громадянина; щоб виплекати Батьківщину патріотів – необхідно самому бути патріотом. Виховання, наголошував Мономах, – шлях до високої свідомості і державницької етики, а це означає, що батьківщинознавство має бути не лише науковим, а й моральним; не лише політичним, а й філософським та естетичним; поєднувати інтереси людини й свого народу з досвідом міжнародним.

Не випадково наголошувалося на руськості Іларіона: за час Київської Русі з тридцяти митрополитів лише два були вітчизняні. Прислані Константинополем, чужинці дбали не стільки про Україну-Русь: її державну могутність, мову, культуру, віру, – скільки про свою Візантію.

Іларіон не просто виснував філософію: кожен народжується для щастя; шлях до щастя – пізнання істини та самопізнання; найвища форма – свобода, – а й переконливо показав необхідність особистісного, навіть полемічного прочитання т.зв. загальнолюдських (на той час – біблійних) “істин”.

II. На цій основі він вияскавив ядро вітчизняної – праукраїнської – релігії як аналога філософії серця, чим синтезував мудрість Володимира Великого, Святослава, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха у погляді на освіту, на її ядро – українознавство (нагадаємо: поняття Україна існує в літописах з 1187 р.): воно – це гуманізм і патріотизм, віра і філософія, мистецтво, синтезовані в мові; вони – пам'ять і досвід, знання і мудрість, етика і мораль; єдність родинного і громадського виховання, відчуття симфонічності ритму колиски і земної кулі, – отже: заповітів роду і творення майбутнього, а тому – філософія і політика держави. Цілком природно, що в повному обсязі українознавство не досягалося тільки історією чи фольклором або міфологією; тільки релігією, філософією чи правознавством; крає, країно- чи народознавством, – а синтезом усіх тих знань та наук, тим більше, що мислителі і державні мужі ще в час Київської княжої держави мислили людину й природу Землі і Неба, сучасне, минуле (від створення світу та світового потопу) й майбутнє в космічній цілісності, як єдиний живий організм.

Братські, козацькі школи, Острозька і Києво-Могилянська академії, рух тисяч української молоді в Європейські університети також були зумовлені гострими потребами держави – Гетьманщини. І так само закономірно, що на перехресті магістралей народної долі набули національних рис освіта і боротьба за незалежність, а втіленням їхньої взаємовпливовості – філософія та педагогіка Г.Сковороди. І цілком закономірно “Литовський літопис”, “Густинський літопис”, “Короткий Київський літопис”, “Повість про подільську землю” не тільки відновлювали історичну пам'ять всебічного життя народу, а й зумовили появу козацьких літописів Самовидця, Грабянки, Величка, як братські та козацькі школи – Острозьку і Києво-Могилянську академії, чим синтезували професіоналізм і патріотизм, вітчизняний і зарубіжний досвід, а тим самим – сприяли могутньому розвитку мистецтва бароко, національно-державницької свідомості та гуманістичної самосвідомості, появи поколінь борців за національно-державну незалежність, таких носіїв ментальності й долі народу, як козак Голота, Байда, Сагайдачний, Дорошенко, Хмельницький, Мазепа, Орлик, К.Розумовський, П.Калнишевський, що в основу розквіту держави клали розвиток освіти й науки, а на освіту тратили і власні матеріальні надбання. А світочі народного пробудження – автор “Граматики слов'янської” І.Ужевич, праць з математики, філософії, медицини, астрономії Мартин із Журавиці, “Прогностичних міркувань” Ю.Дрогобич, освітяни, вчені, полемісти Є.Плетенецький, І.Борецький, М.Смотрицький, Л.Зизаній, І.Копистенський, князь К.Острозький, патріотка Л. Гулевичівна, митрополит П.Могила піднесли народ, його вождів на рівень державницького мислення, а вони відродили державу, честь і свободу.

Нагадаємо: воістину народний філософ Г.Сковорода готував ілюстровані власними малюнками азбуку та ін. посібники для вивчення природничої і гуманітарної сфер, а ядром його педагогіки стала філософія серця – філософія пізнання й самопізнання як основи творення і самотворення, мудрості та гуманістичної етики: відкрий себе самого і ти відкриєш світ, свій талант і своє призначення та щастя.

III. На ґрунті вітчизняних та зарубіжних традицій – грецьких і римських, новоевропейських сформувалася і універсально українознавча філософія й педагогіка Т.Шевченка. Немає можливості дати навіть контури звершеного нашим титаном. Тому наголосимо лише на тому, що Т.Шевченко – автор не тільки “Кобзаря”, а й “Букваря” та численних педагогічних творів, отже він був свідомим освітянином; його кредо сконденсоване в повісті “Близнецы” і спрямоване на утвердження філософії: першоджерелом освіти є виховання; виховання гуманістичне, патріотичне і волелюбне. Найпершими і найавторитетнішими педагогами (як те засвідчили й Мономах та Іларіон) є батьки. Саме в родині, на органічних національних традиціях та на прикладі батьків формується характер людини: її емоції, інтелект, воля і психіка, її питома особовість. Інакше – ерзаци “куцого німця”, покруча; не нація, а населення, адже людина, як і нація, без власного характеру – то кисіль і дуже несмачний. Нагадаємо: Київська Русь передала свої традиції Галицько-Волинській державі. Досвід обох сконденсувався в Гетьманщині – найосвіченішій, за визначенням іноземців, нації XVII ст. І так само братські, козацькі школи, Острозька, Києво-

Могилянська академія – одні з найперших і найзначущіших у Європі, передали свої традиції Львівському, Харківському, Київському університетам.

Закономірно, що епохи європейського Гуманізму, Реформації, Відродження зародила освіта; освіта й наука, зокрема просвітництво доби першої світової НТР, – вирішальним чином вплинули на формування європейських націй і культур, а ті – на тип світосприйняття й життєдіяльності особистості.

Освіта й наука інтегральним чином вплинули на формування й української еліти, нації та держави. А визначальними чинниками універсального впливу освіти та науки стали: *мова* – з одного боку; *синтез* етнології, міфології, натурфілософії, фольклористики і лінгвістики, соціології, літератури – , мово – й релігієзнавства, крає – , природо – , народознавства, інших галузей наук, що неминуче сформувалися в українознавство, – з другого. Цілком природно, що Т.Шевченка підготували Г.Сковорода, І. Котляревський, автори світової класики, у тому числі й педагогічної, козацьких літописів, “Історії Русів”, а сам Т.Шевченко, ставши учителем нації, зробив неминучою появу і як вчених – відомих письменників, громадських, політичних діячів; і як освітян – українознавців М.Максимовича й П.Куліша, М.Шашкевича і М.Костомарова, М.Гулака, В.Антоновича, І.Франка і М.Грушевського, Д.Яворницького і Б.Грінченка, К.Ушинського, С.Русову, Г.Ващенко, І.Огієнка. Тож цілком логічно, що навіть політичну діяльність органічно поєднували з освітньо-науковою М.Грушевський, І.Франко, В.Винниченко, С.Петлюра, П.Скоропадський; з релігійною – І.Огієнко; синтезував різні галузі наук в цілісну концепцію українознавства великий В.Вернадський.

IV. Українознавство в системі політики і філософії держави. Подає саме розуміння українознавства як педагогіки, філософії і політики держави, що зумовило Центральної Ради видати постанову від 7 листопада 1917 р., про створення Педагогічної академії підготовки кадрів українознавців, а також ухвалу Національної Академії Наук 1918 р. про українознавчу спрямованість не тільки відділу українознавства, а й усіх відділень – історико-філологічного, соціально-економічного, фізико-математичного.

Природно, що саме українознавство зумовило як національно-державне відродження першої чверті ХХ ст., так і освіти та науки, що вивершилися численними відкриттями, енциклопедіями, у тому числі й “Енциклопедією українознавства” (одному із творців якої – В.Кубійовичу зараз виповнилося 100 років). Коли на українознавство накочувалися хвилі вандалізму, ректор Національного університету харчових технологій акад. Гулий робив усе, щоб не тільки кафедра українознавства (зав.проф. Горбул), а й увесь університет був гідний всенародній місії.

Подібно до цього ректор Прикарпатського у-ту акад. В.Кононенко перетворив кафедру в інститут українознавства. Гідний наслідування приклад маємо у Вінницькому університеті. Народний інтелігент, проф. Тамара Буяльська запропонувала свій проект українознавчої освіти й науки ректорові акад. Б.І.Мокіну.

Справжній реформатор, Борис Іванович не тільки схвалив концепцію, а й створив умови її втілення в практику: призначив проф. Т.Буяльську проректором університету, повелівши: твори! Не з адміністративної принуки, а з поклику душі взялися за впровадження українознавчої філософії освіти й науки завідувачі обласними відділами освіти Г.Тимошко (Чернігів) та Р.Постольнюк (Івано-Франківськ), Т.Люріна (Київський Міжрегіональний інститут) і Г.Головченко, Т.Цицалюк (Харків), письменник В.Захарченко (Черкаси) й проф. Я.Голобородько (Херсон), проф. М.Конобрицький (Краматорськ) і В.Герасименко, Л.Яресько та В.Крижанівська (Київ), проф. С.Стельмашук, директор школи Г.Лопушанська (Львів) і ректору університету Багров та академік П.Вольвич (Крим), ректор Українського державного університету в Москві, академік В.Ідзьо (Москва). Безумовним подвигом є діяльність на українознавчому ґрунті Українського державного університету в Москві (ректор, доктор історичних наук, професор, академік В.Ідзьо), який звичайно ж, за покликом громадянської честі, веде в Українському державному університеті міста Москви, де я з самого початку його функціонування, голова вченої ради з захистку кандидатських і докторських дисертацій, кафедру українознавства[2,с.142-143].

Доктор історичних наук, академік В.Ідзьо, як засновник Українського державного університету та кафедри українознавства і Наукового Вісника, воістину веде в Москві, титанічну українознавчу науково-освітню діяльність, як великий друг України і талановитий вчений. З його наукового пера вийшло майже 60 фахових монографій біля 900 наукових статей, що є предметом гордості не тільки українознавців України та Росії, але й усього світового українства...[3,с.164-167].

Отже у висновок можемо з певністю наголосити: нині українознавство стало політикою й філософією Української держави та світової української діаспори.

Коли хочемо бути європейцями, коли хочемо бути щасливими, коли хочемо виконати визначену Природою історичну місію, – станьмо українознавцями. Будьмо українцями! ... [4,с.165-167].

Бібліографічний список

- 1.П.Кононенко, Т.П. Кононенко. Українознавство в системі освіти. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- 2.П.Кононенко.Украиноведение в обустройстве национального образования Украины. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2003. - Т. III.
- 3.П.Кононенко.Українська освіта і наука на сучасному етапі: проблеми і перспективи. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2012. - Т. XVII.
- 4.П.Кононенко.Українознавство, як українська міжнародна система науки і освіти. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2012. - Т. XVIII.

Стаття надійшла до друку 13.12.2012.

Пётр Кононенко

Украиноведение как украинская международная система в науке и образовании

Аннотация: В статье исследуется украиноведение как украинская международная система в науке и образовании.

Ключевые слова: Украиноведение, система, наука, образование.

Petro Kononenko

Ukrainian Studies as Ukrainian international system in science and education

Annotation: Ukrainian Studies as Ukrainian international system in science and education are researched in the article.

Key words: Ukrainian Studies, system, science, education.

УДК 930(477)

Наталія Науменко

Українська словесність, як українознавство в системі вищої освіти

Анотація: В статті досліджується українська словесність, як українознавство в системі вищої освіти.

Ключові слова: Українська словесність, українознавство, система вищої освіти.

Проголошення незалежності України 1991 року ознаменувало собою початок нового етапу розвитку вітчизняної культури, зокрема літератури та літературознавства. Повертаються з забуття незаслужено вилучені з українського культурного контексту імена таких геніїв, як В.Винниченко, М.Зеров, М.Хвильовий тощо[5,с.322-329].

З'явилися нові навчальні програми з української літератури у вищих навчальних закладах, які передбачають детальне вивчення творчості згаданих авторів. Особливо

актуальним на сьогодні є дослідження літературних творів (новел, поезій, повістей, драм) методами українознавства як цілісного комплексу наук, що включає в себе не лише літературу, а й мистецтвознавств, етнографію, лінгвістику та інші гуманітарні й суспільні науки [2, с. 25-26].

Тема “Українська словесність як українознавство” є невичерпною. На окремі дослідження в цьому напрямі заслуговують як творчість того чи іншого автора в цілому, так і конкретні його твори. Такими, наприклад, є наукові розвідки Т. Пастуха “Садок вишневий коло хати” Тараса Шевченка [3, с. 2-4], Л. Горніцької-Пархонюк “Мова творів Павла Тичини в світлі естетичної концепції Івана Франка” [1, с. 2-5], Н. Науменко “Образи чотирьох першооснов у філософії та літературі” [2, с. 25-26], П. Кононенка “Українська література: проблеми розвитку” (1994) та багато інших.

У нашій роботі йтиметься про українську словесність як українознавство в системі вищої освіти. **Академічна програма з літератури в вищих навчальних закладах гуманітарного профілю передбачає, по-перше, ознайомлення студентів із засадничими термінами літературознавства. Окрім понять “новела”, “нарація”, “кінематографічний стиль”, “внутрішній монолог”, згадуваних у контексті дослідження прози початку XX ст., таким же важливим терміном є хронотоп, або, за М. Бахтіним, – опрідметнений художній часопростір.**

Іншим важливим аспектом освітнього контексту української словесності як українознавства є розвиток у студентів гуманітарного профілю навичок самостійного аналізу художнього твору, беручи до уваги не лише стильові домінанти вітчизняної літератури певної доби та індивідуальні стилі окремих авторів, а й ті історичні, соціально-політичні та культурні умови, в яких народжувався твір.

Мистецтво слова належить до групи динамічних, часових мистецтв (на відміну від просторових – наприклад, живопису). Але літературно-поетичний образ, формально розгортаючись у часі, своїм змістом відтворює просторово-часову картину світу, причому в її символічному, ціннісному аспектах.

Як приклад візьмемо за об’єкт дослідження програмний твір української словесності початку XX ст. – новелу Миколи Хвильового “Я (Романтика)”, взявши за ключові поняття “хронотоп” та “символізм”. З уважного прочитання твору стає зрозумілим вплив символіки на зміну часопросторових площин новелістичної оповіді: окрема символічна деталь (дорога, замок, сонце) викликає в наратора, а відтак – і в читача певні асоціації та переживання, які, за висловом І. Франка, “продукують ширше коло асоціацій” [4, с. 205-206]. Завдяки їм в оповіді:

- суміщуються минуле (далеке, близьке), теперішнє й майбутнє, замкнений та відкритий простір;
- виникають ремінісценції до різноманітних історичних епох, подій тих чи інших культурних артефактів;
- розширюється діапазон значень образу-символу.

Новела “Я (Романтика)” є яскравим взірцем такої оповіді, причому без звернення до поняття хронотопу побудова українознавчого контексту її дослідження неможлива. Головними композиційними рисами твору є оригінальна структура фрази, в якій “зібрано не лише теперішнє, а й минуле, на якому воно тримається” [5, с. 322-329]; вільна гра з часом, зокрема витворення обмеженого в просторі й розімкненого в часі хронотопу; організація оповіді як багатошарової цілісності через застосування повторів, лейтмотивів, ключових образів, символіки.

Як структуротворчий чинник новели час задано вже в заголовку: “Я” можна розуміти як особистість оповідача, носія минулого, теперішнього й прийдешнього; “Романтика” знаменує собою як “романтичне двосвіття” – взаємо- та протидія реального й ілюзорного світів, так і звернення оповідача до минулого – і давнього, й недавнього. Мотиви безмежності й плинності часу лунають уже в пролозі, головною символічною деталлю якого є вічний образ Марії:

“Я одкидаю вії і згадую... воістину моя мати – втілений прообраз тієї надзвичайної Марії, що стоїть на гранях віків” [6,с.157].

Простір у монолозі має характер видіння, в якому з’являються лейтмотиви всієї творчості Хвильового: “тихі озера загірної комуни”, “синя криниця, де розлітались дороги”.

Опредметненим постає часопростір у першій частині новели:

“Помешкання наше – фантастичний палац: це будинок розстріляного шляхтича. Химерні портьери, древні візерунки, портрет княжої фамілії. Все це дивиться на мене з усіх кінців мого випадкового кабінету”.

Важливим у цьому фрагменті є момент одухотворення інтер’єру палацу як відголосок анімістичного світогляду у свідомості людини початку ХХ сторіччя. Через символіку портретів контекст оповіді розширюється від суто літературного до літературно-історичного:

“...в цій надзвичайній суворості я відчуваю весь древній світ, всю безсилу грандіозність і красу третьої молодості минулих шляхетних літ”.

При опису вечора оповідач знову вдається до анімізації: “маєток злетів на гору й царить над містом”. Відтак в обмеженому часопросторі (за законом новелістичної концентрації) відбувається злиття одразу трьох часових вимірів:

- давнє минуле (образ синедріону);
- близьке минуле (лакеї, що сервірують чай, “мов перед князями”);
- теперішнє (образи оповідача та його товаришів).

“Динамічно” виголошена резолюція “розстрілять!” є своєрідним словесним кодом, через який іде переакцентуація простору:

“І в той же момент (!) раптом переді мною підводиться образ моєї матері...—... “Розстрілять”?!!

І мати тихо-зажурено дивиться на мене...”

Те саме явище бачимо й у наступній сцені, де члени “нового синедріону” п’ють вино й виносять вердикти, – тут оповідач проектує деталі зовнішнього часопростору на свій внутрішній світ:

“ – Який вихід?? – І я не бачив виходу. ...Тоді проноситься переді мною темна історія цивілізації, і бредуть народи, і віки, і сам час...” – наче в “людини, охопленої передчуттям смерті”; поступово зникають і мотиви минулого (“удалаялась од мене моя мати”, “постаті князя і княгині пропадали в синім тумані”) й майбутнього (єдиний кінець для всіх справ, що розглядалися “синедріоном” – “розстріляти”). Дальша дія переходить із закритого простору у відкритий (місто, вулиця). Звідси внутрішнім зором оповідач бачить, як змінюються досі звичні йому речі: “Темним волохатим силуетом стоїть на сході княжий замок, тепер – чорний трибунал комуни”.

Під час руху героя в просторі видіння образу матері, яке супроводжувало його в пролозі, переходить у дійсність: “...Я гублюсь у провулках... І нарешті виходжу до самотнього домика, де живе моя мати. В дворі пахне м’ятою”. Простір, у якому перебуває оповідач, із розімкненого перетворюється на замкнений (“тиха кімната”), а час (минуле) постає предметним в образі Матері та її словах: “Вона знову каже, що я, її м’ятежний син, зовсім замучив себе”.

У “священному просторі” кімнати, де “...перед лампадою, мов різьблення, стоїть... зажурна мати”, в свідомості героя знову зринає мотив майбутнього, але вже не смерті, а “тихого голубого сну”: “Хіба я не маю право відпочити одну хвилину?” Тут знову маємо прояв колективного несвідомого, яке смерть уявляє як спочинок або сон [5,с.322-329].

У другій частині новели повертаються часопросторові образи, що з’явилися в першій. Рефрен “Росте передгрозя: скоро буде гроза”, як ремінісценція до горьківського “Буря! Скоро вдарить буря!”, отримує, крім прямого, переносне значення, асоційоване з канонадою та спалахами пострілів:

“ – Так: будуть сотні розстрілів... (майбутнє)

Так: вже чують версальці, як... спалахують чіткі й короткі постріли... (теперішнє)”.

Композиційно важливою є наступна фраза, що контрастує з вищенаведеною цитатою за своєю інтонацією та образним ладом: "...А ранки цвітуть перламутром і падають вранішні зорі в туман дального бору".

Ці слова вносять у структуру оповіді елемент суперечливості, яким пронизана вся друга частина. Суперечливим є простір кабінету: "аристократична розкіш, княжі портрети – і розгардіяш: порожні пляшки, револьвери й синій цигарковий дим".

Суперечливим є час, втілений в ідеї теософського пошуку нового Месії: "Хто ж це?.. Христос?.. Ні?.. Інший спаситель світу?.." Підсудні "чорного трибуналу" певні, що вже настав час пришествя нового Месії, але ім'я останнього назвати не можуть, і це викликає невдоволення героя тим, що вони "не роблять цього Месію з чека", отже – не бажають жити теперішнім, із яким пов'язує себе оповідач на рівні своєї свідомості.

У пізнішій сцені суду над черницями час являє собою не суміщення різних вимірів, а рух – але рух назад: "Город мертвий і йде в дику середньовічну даль". Але це інший шлях, яким оповідач приходить усе до того ж наскрізного образу Матері:

"Я... хочу сказати безвихідне: Роз-стрі-лять...але я повертаюсь і бачу - прямо переді мною стоїть моя мати з очима Марії".

Власне ця сцена є кульмінаційною в творенні характеру героя-чекіста – його роздвоєння: "Нікому, ніколи й нічого не говорити (чотириразове заперечення!), як розколося моє власне "я". І не лише роздвоєння, а й відчуття спустошеності, відсутності чуття часу та простору: "Я йшов у нікуди... Без мислі, з тупою пустотою, з важкою вагою на своїх плечах... І хіба то моя вина, що образ матері не покидав мене в цю ніч ні на хвилину?.." Невизначеність відбито й у повторюваному образі грози, якої так і не було: "Стояло, мов зачароване, передгрозя".

У розв'язці новели "загірна даль", образ якої вимірював не лише герой "Я", а й численні оповідачі інших творів Хвильового (порівн. "Синій листопад", "Арабески") постає як контраст до "пахощі м'яти", які асоціювалися з матір'ю. Тепер єдиною дорогою до "загірних озер невідомої прекрасної комуни" є дійсність, водночас "жорстока, як зграя голодних вовків", – знову-таки втілення "романтичного двосвіття".

Як автор твору "Я (Романтика)" Хвильовий є не лише письменником, що описує історичний факт, а й провидцем – сам того не усвідомлюючи, він передбачив долю України кінця 20-х – 30-х років: "сотні розстрілів" в ім'я наближення "загірної комуни" незабаром втілилися в фантасмагорію сталінських репресій; герой-оповідач новели "Я" постав як збірний образ молодого людини, що, повіривши в революцію, здатна була принести на її вівтар не лише себе, а й найдорожче, що в неї є – Матір. Ту саму Матір Марію, яка є символом України, котра породила героя й здатна пробачити йому цей важкий гріх:

"Я знову чую, як мати говорить, що я... зовсім замучив себе.

...Що це? Невже галюцинація?...Я зупинився серед мертвого степу: – там, в далекій безвісті невідомо горіли тихі озера загірної комуни".

Пронизані численними архетипними образами-символами, які під пером митця набувають нових значень (дорога, мати, образи часу), рядки новели лунають, немов пророцтва Нострадамуса, немов пересторога теперішнім поколінням, які стоять на шляху побудови нової України.

Твори М.Хвильового, інтерес до яких значно зріс у період національного відродження (90-ті роки ХХ ст.), потребують нині нового прочитання, нових методів дослідження, в тому числі таких комплексних, як українознавчий.

Адже оригінальні думки Хвильового, висловлені не лише в новелах і поезіях, а й у публіцистичних творах, а саме – надія на "азіатський ренесанс", концепція "романтики вітаїзму" як мистецтва життя (яким українське мистецтво й є від самого зародження й до сьогодні), є особливо актуальними для усвідомлення народом своєї національної та духовної самобутності, створення новітньої вітчизняної культури та її архетипів[5,с.322-329].

Бібліографічний список

- 1.Горніцька-Пархонюк Л.Г. Мова поезії Павла Тичини в світлі естетичної концепції Івана Франка //Дивослово. – 1997. – №3. – С.2-5.
- 2.Науменко Н.В. Образи чотирьох першооснов у філософії та літературі //Гене́за: Філософські, історичні, політологічні студії. Спецвипуск. – 1999. – С.25
- 3.Пастух Т. “Садок вишневий коло хати” Тараса Шевченка //Дивослово. – 1999. – №2. – С.2-4.
- 4.Франко І. Краса і секрети творчості. – К.: Наук.думка, 1980. – С.205.
- 5.Хвильовий М.Я. (Романтика) //Хвильовий М. Твори: У 2-х т. – Т.1. – К.: Дніпро, 1990. – С.322-329. (Тут і далі цитовано за цим виданням).
- 6.Юнг К.Г. Воспоминания, сновидения, размышления. – М.: АСТ, 1998. – С.157.

Стаття надійшла до друку 13.12 .2012.

Наталья Науменко

Украинская словестность как украиноведение в системе высшего образования

Аннотация: В статье исследуется украинская словестность как украиноведение в системе высшего образования.

Ключевые слова: Украинская словестность, украиноведение, система высшего образования.

Naumenko Natalia

Ukrainian verbal art as Ukrainian Studies in the higher education system

Annotation: Ukrainian verbal art as Ukrainian Studies in the higher education system is researched in the article.

Key-words: Ukrainian verbal art, Ukrainian Studies, higher education system.

УДК 930(477)

Микола Недюха

Українознавство як наука і навчальна дисципліна

Анотація: У статті аналізується Українознавство як наука і навчальна дисципліна.

Ключові слова: Українознавство, наука, навчальна дисципліна.

Показником розвитку будь-якої науки є її звернення до власних теоретико-методологічних підвалин як визначальних смислоутворюючих чинників, осягнення потенціалу галузі, її здобутків і прорахунків, „вузьких місць”, упущених можливостей, проблемних питань як своєрідних „віх” на шляху становлення та розвитку. Зазначений підхід може здійснюватися у контексті будь-якої парадигми знання, атрибутивними вимогами якої є, як відомо, прагнення до поєднання традицій і новаторства, класики і модерну. Останнє дозволяє стверджувати, що українознавство є багатопарадигмальною, а значить і відкритою до наукового співтовариства, наукою, де „працюють” і класичні, і модернові теоретико-методологічні конструкти, засоби дослідження та рефлексії, обґрунтування чи спростування ідей, поглядів, суджень, отримання нового знання[5,с.63-69; с.174-178].

Українознавство, попри свою молодість, поступово утверджується на вітчизняних і світових теренах як наука і навчальна дисципліна, визначилась в цілому з засадничими об’єктно-предметними підвалинами, понятійно-категоріальним апаратом, статусом, знаходить, попри труднощі становлення й визнання, своє місце в системі наукового знання, а також як навчальний предмет в системі освіти та виховання. Дискусії, що точаться на сторінках вітчизняних та зарубіжних часописів, є свідченням, скоріше, правильності обраних напрямків розвитку галузі знання, її теоретико-методологічних, евристичних, рефлексивних можливостей, а відтак і набуття „прав громадянства”. Одна з проблем українознавства полягає в якості,

обґрунтованості власного теоретико-методологічного та методичного інструментарію, визначеності предмета цієї науки. Адже не є тайною той факт, що предметна обумовленість є вирішальною щодо обґрунтування проблематики, статусу, претензій науки, її структури, функцій, експансіоністських можливостей, а відтак і місця в системі суспільствознавчого знання. Синтетичний статус науки передбачає систематизацію різних підходів, результатів досліджень, має виходити скоріше з аналітичного, а не описового визначення предмета. Хоча значення останнього підходу, виокремлення предметної сфери описовими методами не можна не недооцінювати особливо на етапі становлення науки, адже наголошено на пріоритетах пошуку, які не реалізуються в межах предмету жодної з існуючих наук. Це по-перше. По-друге, предмет науки не може обмежуватися наперед заданим переліком напрямків, завдань діяльності, пріоритетів дослідження. Українознавство, будучи синтетичною наукою, не може не спиратися, як справедливо наголошується в літературі, на потенціал таких наук, як історія України, етнологія, націологія тощо, не може не запозичувати, а тим більше ігнорувати досягнення таких наук як етатологія, політологія, соціологія, історія й теорія держави та права і т.ін. Адже йдеться, насамперед, про його (українознавства) науково-евристичний потенціал, спроможність давати адекватні відповіді на виклики, небезпеки та загрози століття, що наступило.

Визначення місця українознавства як науки в системі знання передбачає, зокрема, знаходження відповідей на такі питання: а) які науки утворюють щодо українознавства своєрідний теоретико-методологічний фундамент, є його засадничою підвалиною?; б) які галузі знання є однопорядковими, а які – похідними? Не менш важливого значення набуває сьогодні й праксеологічний „поверх” українознавства як засіб позиціонування України як країни, держави і суспільства в соціальному просторі і часі, в тому числі розробка різноманітних „прикладних” програм, концепцій, політико-правових документів тощо. Звідси завдання об’єктивності, достовірності, незаангажованості знання є визначальними пріоритетами, що висуває особливі вимоги до якості українознавчих досліджень, його теоретико-методологічного інструментарію як засобу осягнення проблематики, джерельної й емпіричної бази, методу та прийомів наукового дослідження[5,с.63-69; с.174-178].

Необхідно зазначити, що для досягнення необхідної якості українознавчих досліджень ми маємо первинний інструментарій наукового пошуку, достатню емпіричну базу, своєрідними індикаторами якої є видані підручники, навчальні посібники, довідники, проведені міжнародні й всеукраїнські наукові та науково-практичні конференції, часописи, підготовлені та успішно захищені кандидатські і докторські дисертації тощо[1]. (див. Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. – К., 1996; Кононенко П.П. „Свою Україну любіть...” – К., 1996; Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Освіта ХХІ століття: філософія родинності. – К., 2001; Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Український етнос: генеза і перспективи. – Обухів, 2003; Мишанич О. Українознавство як світова наукова дисципліна // Українознавство. - 2002. - № 1-2. – С.32 - 35; Токар Л. Українознавство в системі наук і навчальних дисциплін // Українознавство. - 2003. - № 2-3. – С.46 - 49; Українознавство: концепції, проблеми, документи. – К., 1995; В.Ідзьо. Історія України. - Львів “ПП Бодлак”, 2003. - 735с.; В.Ідзьо. Українська держава в IX - XIII ст. - Вид. 2. - Львів “Сполом”, 2010. - 416 с. та ін.) [5,с.63-69; с.174-178].

Не менш важливий й значущий доробок дослідження проблем українознавства складають розвідки науковців, які присвячені загальним проблемам теорії етносу, націології, політології, державотворення тощо, утворюють свого роду теоретико-методологічні підвалини українознавства, його окремих напрямків[2]. (див. Варзар І.М. Політична етнологія як наука. – К., 1994; Варзар І.М. Із контекстів минулих літ. Вибране в концептуальних і мемуарних вимірах. Кн.1: Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. – К., 2004; Кафарський В.І. Нація і держава: культура, ідеологія, духовність. – Івано-Франківськ, 1999; Гавриленко І.М., Мельник П.П., Недюха М.П. Соціальний розвиток. – К., 2001; Лозко Г.С. Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект). – К., 2004; Мироненко О., Римаренко Ю.І., Усенко І.Б., Чехович В.А. Українське державотворення. Словник-довідник. – К., 1997; Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич –

Київ, 2004; Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій. - К., 1997; В.Ідзьо Історія України. - Львів "ПП Бодлак", 2003. - 735с., В.Ідзьо. Українська держава в IX - XIII ст. - Вид. 2. - Львів "Сполом", 2010. - 416 с.) та ін. [5,с.63-69; с.174-178].

Аналіз емпіричної бази сучасного українознавства не дозволяє дійти до однозначного висновку щодо статусу цієї галузі знання – фундаментального чи галузевого, прикладного чи „відомчого”, зважаючи на безпосередню підпорядкованість установи - Науково-дослідного інституту українознавства Міністерству освіти і науки України, чи то беручи до уваги домінуючу спрямованість наукових розвідок. Адже фундаментальність – це, передусім, здатність зберігати „стійкість” - науковий та дисциплінарний імідж, аналітичний потенціал за будь-якої соціально-політичної кон’юнктури, визначитися з власним предметом, методом, принципами дослідження, понятійно-категоріальним апаратом, як класичним, так і модерновим, визначене поле діяльності, в тому числі з використанням експансіоністських, по доброму, засобів. Однак предметним полем цієї діяльності навряд чи можуть розглядатися спроби „збирання” українознавчої проблематики в її широкому науковому спектрі, оскільки це призводить скоріше до „розмивання” власного предмету дослідження, тоді як вторгнення на „територію” інших галузей знання веде до делегітимізації, втрати наукою самостійності, самодостатності, як методологічної, так і проблемно-пошукової. Очевидною якістю українознавства як науки і навчального предмета має бути синтетичність, яка б ґрунтувалася на його теоретико-методологічному потенціалі, традиціях і новаціях, способах рефлексії тощо як засобах збереження наукової та дисциплінарної ідентичності[5,с.63-69; с.174-178].

Зазначена площина аналізу потребує, насамперед, визначення предмету вивчення українознавства, його місця в системі наук гуманітарного, суспільствознавчого профілю, визначення системи вертикальних і горизонтальних зв’язків, координації та субординації, міждисциплінарних зв’язків. В цьому відношенні роль стабілізуючого чинника може належати таким дисциплінам як соціальна філософія, соціологія, психологія, загальна теорія систем, етнологія тощо, які в поєднанні з теоретико-методологічними концептами українознавства можуть не тільки забезпечувати приріст нового знання, а й формувати вихідну базу різноманітних дослідницьких програм, соціальних проєктів. Адже головне призначення фундаментальних досліджень – прикладне. Вони мають забезпечувати професійну діяльність фахівців, обслуговувати їхні пізнавальні, дослідницькі, просвітницько-педагогічні інтенції, прагнення та практики, тобто давати вихідну інформацію про теоретико-методологічні можливості українознавства як науки і навчальної дисципліни[5,с.63-69; с.174-178].

Можна окреслити декілька предметних сфер українознавства як науки.

1.Українознавство як єдність концентрів (Україна – етнос; Україна – природа, екологія; Україна – мова; Україна – історія; Україна – нація; Україна – держава; Україна – культура: матеріальна й духовна, освіта, мистецтво, література, філософія, релігія, економіка, право, наука, військо; Україна у міжнародних відносинах; Україна – ментальність, доля) дозволяє окреслити предметне поле українознавства, його системність, а отже і самодостатність, кваліфікувати як одну з перших вдалих спроб ідентифікації предмету українознавства[3]. (див. Кононенко П.П. Концепція навчальної дисципліни „Українознавство” // Українознавство: концепції, програми, документи. - К., 1995. - С.29 - 42; Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. - К., 1996. - С.24 – 31; Віктор Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. - Івано - Франківськ “Нова зоря”, 1999.- 320 с.; Віктор Ідзьо. Історія України. - Львів “ПП Бодлак”, 2003. - 735с.; Віктор Ідзьо. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII ст. - Львів. Видавництво університету “Львівський Ставропігон”, 2006. - 418с.; Віктор Ідзьо. Українська держава в IX - XIII ст. - Вид. 2. - Львів “Сполом”, 2010. - 416 с.).

2.Вивчення процесу генези, становлення України як країни, держави і суспільства в його історичному контексті, з’ясування місця та ролі, перспективи розвитку України в її різних вимірах: етнічному, національному, європейському, світовому, пострадянському і т.ін.

3.Осягнення сутності українського національного духу та форм його практичного втілення, реалізації в діяльності різних суб’єктів, індивідуальних і колективних, національних і світових. Сюди ми можемо віднести, насамперед, українську національну ідею, ментальні, світоглядні

засади українського народу, його світовідчуття та світовідношення, його укоріненість у світі тощо, Україну й світове українство як цілісність. Про „дух народу” та його значення в життєдіяльності народів і держав писали німці Г.Гегель, М.Лацарус, Х.Штенталь, американець І.Даугелл. І.Фіхте обґрунтував своєрідний закон розвитку духу, якому підпорядковується будь-який народ як сукупність людей, що живуть разом. Англійці К.Вільямс, А.Гіданс засобом консолідації нації, її увічнення в історії вважали духовність – розуміння спільності предків, мови, звичаїв, традицій, пам’яті тощо (див. Княжинський А. Дух нації. Соціологічно-етнопсихологічна стадія. – Нью-Йорк, Філадельфія; Мюнхен, 1959; Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994 та ін.).

3. Дослідження процесу взаємодії глобального і локального, планетарних за масштабом своєї дії тенденцій з національно, регіонально особливими у різних площинах та вимірах цієї суперечливої взаємодії. Значення національного як інструментарію системного дослідження полягає в тому, що дозволяє здійснити: а) вертикальну ідентифікацію з процесом становлення та розвитку, теперішнім станом та подальшими перспективами етносу, народу, рефлексивно осягнути спадщину, сьогодення та еспектації майбутнього (осьова функція); б) горизонтальну ідентифікацію з наявною спільнотою, етносом, народом, громадянським суспільством (системотворча функція). Уявляється, що поєднання зазначених функцій, імпліцитно обумовлених предметом українознавства, посприє розгадці тайни нашого буття, усвідомленню меж, можливостей, укоріненості в світі, дозволить відповісти на одвічні питання: хто ми такі? Звідки і куди йдемо? [5, с.63-69; с.174-178].

Шлях до вселюдської спільності полягає в здатності всіх і кожного суб’єкта індивідуальної чи колективної дії виразити свою індивідуальність, неповторність, своє власне „Я” і водночас продемонструвати готовність сприйняти, зрозуміти інших як суверенних творців при всій можливій їхній інакшості, несхожості, відмінності. Через різноманіття в його національному розвої до загальнолюдського єднання, через розв’язання національних, етнічних, класових, регіональних проблем – до загальнопланетарного благополуччя, процвітання як вищого сенсу життя, як єдиного шансу людства вижити, зберегти себе, забезпечити власне безсмертя. Загальнолюдські інтереси невіддільні від національних, і навпаки. Більше того, останні виявляють себе як зняте партикулярне, що містить, несе в собі смислові значення планетарного масштабу. Єдність, синтез окремих станів національного, суверенних національно забарвлених перспектив розвитку в їх загальнолюдській співвіднесеності і породжує загальноцивілізаційні інтереси (проблеми, суперечності), їх безумовну пріоритетність, особистість, імперативність, які можуть розв’язуватися лише спільними зусиллями народів світу. А це означає, що змістовні компоненти предмету українознавства (перехід від протидії до конструктивної взаємодії основних суб’єктів національного та світового цивілізаційного процесу, ненасильницького світу в цілому, реалізація принципу „не за рахунок людини”, а „задя людини”, визначення пріоритетів соціальних змін, моделей розвитку України як суверенного суб’єкта світової історії, сутність та шляхи трансформації української національної ідеї у відкриті до світу і власного народу типи ідеології, подолання усталених психологічних та пропагандистських стереотипів, міфів і кліше, фрустрованої, дезорієнтованої свідомості, ціннісного релятивізму; утвердження традиційного розуміння цінностей як безумовного абсолюту тощо) обумовлюють функціональні й інструментальні, пізнавальні можливості, засоби дослідження, дозволять використати все багатство накопиченого соціальною наукою знання – усталені парадигми, методи й прийоми пізнання, соціальні технології, а також спиратися на результати міжпредметних досліджень [5, с.63-69; с.174-178].

Зазначене розуміння предмету українознавства як науки дозволяє: а) обґрунтувати статус науки як синтетичний, тобто такий, що дозволяє дослідити діалектику взаємодії загальнолюдських і національнообумовлених факторів, застерігає як від абстрактного, так і вульгарного, примітивізованого підходів. Помилки в інтерпретації, поясненні, оцінці, реалізації атрибутивних вимог предмету науки не можуть не відобразитися на самому розумінні національного в його співвіднесеності з загальнолюдським, визначенні місця і ролі останніх у

долі народів, держав, країн, земної цивілізації; б) здійснити систематизацію знання, його основних „поверхів”, понятійно-категоріального апарату, співвідношення як з фундаментальними (філософія, політологія, соціологія тощо), так і дотичними до українознавства науками (історія України, етнологія (націологія), історія культури, фольклористика, етнографія тощо); в) обґрунтувати статус українознавства як самостійної, самодостатньої науки, яка має свій об’єкт та предмет дослідження, функції, проблемне поле діяльності та перспективи розвитку, соціальне призначення тощо[5,с.63-69; с.174-178].

Важливе значення в контексті забезпечення прикладних досліджень українознавства належить загальнонауковим парадигмам, як світським, так і релігійним. Перші набули ознак загальноновизнаності, широкого поширення та практичного застосування. Дещо складнішою є ситуація з релігійними теоретико-методологічними підвалинами як засобом рефлексії, наукового пошуку. Хоча й на вітчизняних теренах ми маємо приклади продуктивних досліджень прикладного характеру, фундаментальних за своєю сутністю, виконаних за зразками релігійної парадигми. Зазначеному канону може, зокрема, відповідати наукове видання на честь 2000-ліття Різдва Христового „Образ Христа в українській культурі”[4]. (див. Образ Христа в українській культурі. Видання 2-ге. / Горський В.С., Сватко Ю.І., Киричок О.Б. та ін. – К.: 2003. – 200 с.4; Віктор Ідзьо. Ранньослов’янське суспільство і ранньослов’янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів “Сполом”, 2004. - 288с.; Віктор Ідзьо. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні”. - Львів “Ліга - Прес”, 2007.- 317 с.).

Потребує уваги науковців і проблема співвідношення українознавства як науки і навчальної дисципліни. Прийнято вважати, що предметом науки є закони розвитку тієї чи іншої сфери, сторони соціального життя, рівень їх осягнення й оформлення у відповідні теорії, концепції, доктрини тощо. Навчальну дисципліну можна розглядати як дидактично оформлену систему знання, яка за своєю проблематикою, на відміну від науки, є значно ширшою, оскільки включає до своєї структури низку тем, розділів, вивчення яких обумовлюється логікою навчального процесу, завданнями виховання студентів, місцем дисципліни в процесі підготовки майбутніх фахівців тощо[5,с.63-69; с.174-178].

Скажімо, українознавство як навчальна дисципліна передбачає науково-методичну переробку змісту науки відповідно до завдань навчально-виховного процесу (виклад передусім усталених теоретико-методологічних положень, фактів і процесів, врахування законів педагогіки, принципів дидактики, міждисциплінарних зв’язків, обов’язковим є також вивчення донаукового етапу свого становлення і розвитку тощо. Водночас структура науки, на відміну від навчальної дисципліни, відображає процес диференціації наукового знання, появу нових відносно самостійних її підрозділів, а також зв’язків між ними[5,с.63-69; с.174-178].

Навчальна дисципліна відображає той же предмет, що й наука, але опосередковано, виходячи з її змісту та рівня розвитку. Чим більші висоти підкоряються науці, чим всебічніше й ґрунтовніше вона відображає свій предмет дослідження, тим повніше наука може бути викладена як навчальна дисципліна, як сукупність навчальних планів і програм[5,с.63-69; с.174-178].

Актуальним завданням у зазначеному контексті уявляється розробка питань методики викладання українознавства, визначення його структури, обґрунтування системної цілісності, показ впливу на процес викладання закономірностей педагогіки, принципів дидактики, визначення міжпредметних зв’язків, місця цього навчального предмета у процесі підготовки майбутніх фахівців, шкільних та дошкільних закладах освіти.

Щонайменше, завдання відновлення й розвитку тисячолітньої вітчизняної та кількатисячної зарубіжної традиції світового українознавства потребує унормування на рівні навчального предмета як складової шкільного та вузівського навчально-виховного процесу.

Бібліографічний список

1. Ідзьо В. Історія України. - Львів "ПП Бодлак", 2003. - 735с.
Ідзьо В. Українська держава в IX - XIII ст. - Вид. 2. - Львів "Сполом", 2010. - 416 с.
Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. - К., 1996;
Кононенко П.П. „Свою Україну любіть...” - К., 1996.
Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Освіта XXI століття: філософія родинності. - К., 2001.
Кононенко П.П., Кононенко Т.П. Український етнос: генеза і перспективи. - Обухів, 2003;
Мишанич О. Українознавство як світова наукова дисципліна // Українознавство. - 2002. - № 1-2.
Токар Л. Українознавство в системі наук і навчальних дисциплін // Українознавство. - 2003. - № 2-3.
Токар Л. Українознавство: концепції, проблеми, документи. - К., 1995.
2. Варзар І.М. Політична етнологія як наука. - К., 1994.
Варзар І.М. Із контекстів минулих літ. Вибране в концептуальних і мемуарних вимірах. Кн.1:
Держава і народ-етнос у політологічному дискурсі. - К., 2004.
Гавриленко І.М., Мельник П.П., Недюха М.П. Соціальний розвиток. - К., 2001;
Ідзьо В. Історія України. - Львів "ПП Бодлак", 2003. - 735с.
Ідзьо В. Українська держава в IX - XIII ст. - Вид. 2. - Львів "Сполом", 2010. - 416 с.
Кафарський В.І. Нація і держава: культура, ідеологія, духовність. - Івано-Франківськ, 1999.
Лозко Г.С. Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект). - К., 2004.
Мироненко О., Римаренко Ю.І., Усенко І.Б., Чехович В.А. Українське державотворення. Словник- довідник. - К., 1997.
Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. Дрогобич-Київ, 2004.
Нельга О.В. Теорія етносу. Курс лекцій. - К., 1997.
3. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. - Івано - Франківськ "Нова зоря", 1999. - 320с.
Віктор Ідзьо В. Історія України. - Львів "ПП Бодлак", 2003. - 735с.
Ідзьо В. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII ст. - Львів. Видавництво університету "Львівський Ставропігон", 2006. - 418с.
Ідзьо В. Українська держава в IX - XIII ст. - Вид. 2. - Львів "Сполом", 2010. - 416 с.
Кононенко П.П. Концепція навчальної дисципліни „Українознавство” // Українознавство: концепції, програми, документи. - К., 1995.
Кононенко П.П. Українознавство. Підручник. - К., 1996.
4. Ідзьо В. Ранньослов'янське суспільство і ранньослов'янська державність. Зародження і становлення християнства на території України. Видання II доповне і перероблене. - Львів "Сполом", 2004. - 288с.;
Ідзьо В. Релігійна культура Європи і зародження, становлення та розвиток християнства в Україні”. - Львів "Ліга - Прес", 2007.- 317 с.
Образ Христа в українській культурі. Видання 2-ге. / Горський В.С., Сватко Ю.І., Киричок О.Б. та ін. - К.: 2003. - 200 с.
5. Недюха М.П. До питання про предмет методики викладання (Постнекласичні та синергетичні аспекти) // Вища освіта України. -2003. - № 3. - С.63 -69.
Недюха М. Українознавство як наука і навчальна дисципліна. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2012. - Т. XVII. - С.174-178.

Стаття надійшла до друку 13.12.2012.

Украиноведение как наука и учебная дисциплина

Аннотация: В статье анализируется украиноведение как наука учебная дисциплина.

Ключевые слова: Украиноведение, наука, учебная дисциплина.

Mukola Nedyucha

Ukrainian Studies as science and academic discipline

Annotation: The article analyses Ukrainian Studies as science and academic discipline.

Key-words: Ukrainian Studies, science, academic discipline.

УДК 930(477)

Іван Пасемко

Українознавчі аспекти української філології «Українська мова в СРСР».

Анотація: В статті досліджуються українознавчі аспекти української філології «Українська мова в СРСР».

Ключові слова: Українознавчі аспекти, українська філологія, українська мова в СРСР.

У січневому числі 2009 року львівський часопис “Дзвін” оприлюднив, скажу з захопленням, винятково могутній матеріал Богдана Мельничука “Життя задля України” (150 років тому народився академік Степан Смаль-Стоцький) (м. Чернівці). Степан Смаль-Стоцький – виходець із села Немилова Радехівського району Львівської області, належав до тієї ж когорти галицьких учених-ентузіастів, котрі в умовах Австро-Угорщини зуміли таки вибитися в люди, прославити українську науку. Я б відніс сюди перш за все Івана Пулюя, Івана Горбачевського, Івана Франка, Івана Панькевича, Луку Луцеза, Михайла Возняка, Іларіона Свенціцького, Володимира Січинського, Тараса Франка, Петра Франка, Михайла Рудницького, Миколу Пушкаря, Степана Масляка та багатьох інших, інтелект яких і нині мусиш згадати, висвітлюючи історію української науки в Галичині, торкаючись історії української еміграції чи життя української діаспори. Степан Смаль-Стоцький – це той український інтелектуал, більша частина життя якого промайнула у стінах Буковинської альма матер, а згодом – після закінчення Першої світової війни – у благословенній Празі, де зібрався цвіт української еміграційної інтелігенції як з Великої України, так і з Галицького П’ємонт, Буковини та Закарпаття. У Празі С. Смаль-Стоцького відносимо до тих українських велетів науки, з ініціативи та за підтримки яких і постав Музей Визвольної Боротьби України (1925-1948). У матеріалі “Музей Визвольної Боротьби України в Празі” я відзначав: “Головним ініціатором купівлі приміщення Музею був голова Товариства С. Смаль-Стоцький (1859-1938), тяжка хвороба якого прикувала до ліжка. Будучи смертельно хворий, він 16.03.1938 р. підписав угоду про купівлю. У своєму заповіті він відписав Музеєві весь свій величезний архів і свою приватну книгозбірню – понад 5000 томів. Його син Роман Смаль-Стоцький (1893-1968) виконав батьків заповіт і разом з архівом та бібліотекою передав Музею інші домашні речі та предмети домашнього вжитку Степана Смаль-Стоцького”, і серед них був його великий письмовий стіл, за яким С. Смаль-Стоцький працював у Чернівцях та Празі. На жаль, з приходом до Праги визволителів та особливо з перемогою Лютневої революції 1948 р. діяльність цієї української інституції була призупинена, більшість експонатів опинилась у Слов’янській бібліотеці (Прага), в архівах Свидника, Пряшева, Красного Броду (Словачина), Ужгороду, Львова, Києва, і, мабуть, найістотніше – Москви, де опинились протоколи засідань штабу армії УНР під головуванням Симона Петлюри, бо хто ж більше любив Петлюру, хто більше цікавився військовою діяльністю Петлюри, аніж більшовицькі діячі Білокам’яної.

Принагідно інформуючи український читацький загал зі знайомими особистостями, якими були Степан Смаль-Стоцький та Роман Смаль-Стоцький, не можу не зупинитися на невеличкому пасажі із згаданої статті Богдана Мельничука, де мова про С. Смаль-Стоцького: “Заслугує підтримки позиція С. Андрусів стосовно критики С. Смаль-Стоцького-шевченкознавця з боку професора Гарвардського університету Григорія Грабовича, про котрого вона пише: “І рішуче не прийняти знищувальне ставлення американського дослідника Г. Грабовича як до академіка Смаль-Стоцького, так і до так званого націоналістичного шевченкознавства, чиїм найхарактернішим представником він його вважає і яке ставить на одну дошку з вульгарно-соціологічним шевченкознавством радянського зразка; вчений постійно підкреслює, що й те, й те однаково нічого не варті. І взагалі – нічого цінного до Г. Грабовича в шевченкознавстві не було, хіба що “проникливе” есе К. Чуковського”. У згаданій глибоко аналітичній статті Богдана Мельничука, приділяється значна увага академіку С. Смаль-Стоцькому (батькові) та проф. Р. Смаль-Стоцькому (синові), зокрема, автор зазначає: “Починаючи від 1992 року, із серією статей про вченого виступає на сторінках “Буковинського журналу” чернівецький історик, нині професор Олександр Добржанський. Відтак у співавторстві з київським дослідником Віктором Даниленком він видає монографію “Академік Степан Смаль-Стоцький: Життя і діяльність” (Київ-Чернівці, 1996) – 232 с. – першу не тільки в Україні працю такого формату, ґрунтовану на солідній джерельній базі. Перу О. Добржанського належать розділи “Академік Степан Смаль-Стоцький – вчений, політик, педагог, дипломат” і Роман Смаль-Стоцький – дипломатична, громадсько-політична та науково педагогічна діяльність” у колективній монографії “Буковинці у боротьбі за українську державність (1917-1922 рр.)”.

Сорок років тому в Науковому Товаристві ім. Шевченка в ЗДА (США-Пояснення моє, І. П.) (Нью-Йорк – Торонто – Сідней – Париж) побачило світ друге поширене видання книжки проф. Романа Смаль-Стоцького “Українська мова в Советській Україні”. То був 1969 рік. А перше видання цієї книжки, як розповідає Роман Смаль-Стоцький у своїй Передмові до другого поширеного видання, написаний у листопаді 1968 р. у Вашингтоні; з’явилося те перше видання 1936 року в Варшаві як XXXIV том “Праць Українського Наукового Інституту” у зв’язку з Прометеївським Мовознавчим Конгресом, що проводився в столиці Польщі – для захисту української і всіх інших немосковських мов, зокрема проти їх русифікації комуністичною диктатурою в СРСР. Автор Передмови до другого видання проф. Роман Смаль-Стоцький писав, що весь наклад цього видання у Варшаві та Львові потрапив до рук московських комуністів і був брутально знищений. За твердженням автора Р. Смаль-Стоцького лише у вільному світі залишилися лічені примірники, немов “білі круки”. Ідеї, висловлені у цій книжці у “Резолюції Світового Конгресу Української Вільної Науки”, що відбувся упродовж 14-15 листопада 1967 року в рамках Світового Конгресу Вільних Українців у Нью-Йорку. У Передмові автор, зокрема, відзначає: “Хай це нове видання продовжує боротьбу за права української мови, а наша громада нехай не робить собі ніяких мрій щодо остаточної цілі Москви: насильного створення “советського народу” з панівною московською мовою.

“Ми відважилися на те й тому, що й моя свічка життя вже догорає, а я довгими літами брав живу участь у тій боротьбі. Ми били в дзвін перед другою світовою війною і перестерігали громаду про дійсні наміри Москви, що їх наслідки може тепер кожний відвідувач на власні очі та вуха побачити й почути таки у самій “Советській Україні”, прикрашеній пам’ятниками Тараса Шевченка та Івана Франка”[2,с.2]. Тут же автор Передмови говорить про створення тієї біомаси - “советського народу”, яке так інтенсивно постало на порядку денному після приходу до влади “Ілліча”, тобто Л. І. Брежнєва. Вражає наступна цитата з Передмови: “... люди їздять і вертаються з так званої “Радянської України” остовпілі... Міста (навіть західноукраїнські як Львів, Чернівці, Ужгород) обмосковлені, всюди по установах і на вулиці чути тільки московську мову, а весь край заллятий московською пресою, московськими театрами, телебаченнями та фільмами... А крім того, книжки В. Чорновола “Лихо з розуму” та І. Колянського “Освіта на Україні” з’ясовують “радянську дійсність” і розкривають ту страшну правду про Україну”[2,с.2].

У Передмові йде мова про те, що після Другої світової війни Москва посилила свої агентурні установи на знищення української політичної еміграції, зокрема у США та Канаді. Був ще один аспект цієї діяльності. За допомогою советофільських американців почалась русифікація американських університетів, де вся славістика зводилась до російської мови та літератури.

Цікаво зазначити, що Р. Смаль-Стоцький звернувся тут до питання ініціативи доктора Анатолія Алітана, учителя московської мови в Гайдельберзькому університеті, про створення “Международной Ассоциации Преподавателей Русского Языка и Литературы”, так званої МАПРЯЛ, і підтримки цієї ідеї московськими фахівцями академіком В. В. Виноградовим та проф. В. Г. Костомаровим, які стали на чолі цієї ідеї, бо перший одразу був обраний головою, а другий – першим секретарем. Створення такої ловушки постало проблемою перед американською “Association of Teachers of Slavic and East European Languages”, чи вступати до цієї “міжнародної асоціації”, бо американська московська протикомуністична еміграція та її вчителі протестували і назвали цю ініціативу “новим наступлением Советов на “лингвистическом фронте”[2,с.3].

Зрозуміло, що США досить оперативно розібрались у цьому питанні: Американський Конгрес ухвалив закон про Поневолені Народи (Public Law, 86-90 з 9 липня 1959 р.[4,с.5].

Саме США узаконили щорічні відзначення прилюдною прокламацією президента США Тижня Поневолених Народів, нагадуючи всьому культурному світові про варварський московський імперіалізм, який позбавив волі поневолені народи. Др. Р. Смаль-Стоцький відзначає, що у США вже зустрічаються організатори університетських осередків, які повчають українських емігрантів-науковців не полемізувати з комуністичною наукою в Україні... Більше того, вони вважають за можливе запрошувати “радянську професуру” здійснювати викладання окремих курсів для американської та української молоді у США[2,с.6]. Автор Передмови називає в числі найактивніших Київський столичний університет, що працює над злиттям мов Союзу. Це особливо видно в праці Ф. Горовського “Соціально-політичні основи розквіту та зближення соціалістичних націй в СРСР (на матеріалах Української РСР)”. Видавництво Київського Університету, Київ 1968. Безумовно ця книжка розкриває перспективні плани ЦК КПСС щодо України і всіх поневолених Москвою народів і оприлюднює директиви для московських громил в імперії. Не менший інтерес для нинішнього українського читача являтиме і цитата із рецензії проф. М. Буцька з газети “Радянська Україна” від 14 серпня 1968 р. практично напередодні розправи над чехословацьким “соціалізмом з людським обличчям”; автор рецензії розправляє і з науковцями української еміграції, які захищали права української нації, стояли на сторожі буття, існування української нації. А ось витяг із рецензії проф. М. Буцька: “Буржуазні пропагандисти та їх підспівувачі з націоналістичного табору щосили галасують з приводу “денаціоналізації”, яка начебто відбувається в Радянському Союзі, вони “бідкаються” про майбутнє народів нашої країни, поширюють наклепницькі вигадки про їх життя і взаємини. Усім своїм змістом праця Ф. Горовського спростовує ці облудні твердження”[2,с.5].

У Передмові проф. Р. Смаль-Стоцького лише вершечки, а коли заглянеш глибше у книжку “Українська мова в Советській Україні”, то добре розумієш, у якому безвихідді опинилась наша мова, як і нині Україна, маючи таких же фарисеїв у політичних взаєминах зі своїм північним сусідом. Коли опрацюєш розділ VII “Москва завойовує Україну й руйнує українську державність”, то знаходиш такі російські аргументи, що не личать московським з високими титулами професорів, докторів чи академіків. Р. Смаль-Стоцький порівнює становище тих народів колишньої царської Росії, що вирвалися з-під московського ярма і тих, що опинилися в новій тюрмі народів вдруге. “Фіни, ести, литовці, латиші, поляки, - пише автор, - відразу повернули суверенність нації і в ім’я начального її інтересу зліквідували все, що московський царат брутальним гнетом був насадив. Панування москалів і московської мови безповоротно закінчилося. По державах цих народів бачимо, як поступають нації суверенні і самостійні”[2,с.41].

У тому ж розділі “Москва завойовує Україну й руйнує українську державність” автор пише: “Москва н а н о в о п о н е в о л и л а й заняла Карелію, Інгерманляндію, Білорусь, Україну, землі кримських татар, Дон, Кубань, Грузію, Північний Кавказ, Азербайджан, Вірменію, Туркестан, Ідель-Урал, землі казанських татар, Сибір – про менші народи і не згадуючи.

Так Москва ділом здійснила гасло, яким задурманила була голову легковірним комуністам окремих народів, – “самоопределение вплоть до отделения”. І невидана досі в історії політична еміграція тих наново поневолених народів попливла на захід і південь Європи...

Пішов на еміграцію також і законний уряд Української Народньої Республіки, разом із армією й великою частиною українського громадянства: Український Народ потерпів таке нещастя, яке спало було на поляків 1831 року.

Україну займають московські війська, і Москва робить із неї під ошуканчою назвою “Української Радянської Соціалістичної Республіки” чинник своєї імперіялістичної політики, повертаючи її знову у свою кольонію”[2,с.38-39].

База того колоніального стану була вже підготовлена царською Москвою: зрусифікованою були міста і частина міського пролетаріату, українським залишалось село і невеличкі містечка. Саме тоді набула утвердження т. зв. теорія двох культур: міська культура – московська, а сільська культура – українська. А майбутнє, зрозуміло, за пролетаріатом, який має виступити “авангардом світової революції”, а сільській культурі за цими божевільними планами не залишалось більш нічого, як злитись з тією міською культурою і, засвоївши багатющий російський матюк, стати найпередовішою культурою у світі.

Частина українських свідоміших теоретиків усвідомила цю складну ситуацію української культури, “... живий відгомін боротьби українських комуністів проти Москви маємо в брошурі М. Скрипника: “До теорії боротьби двох культур”, Держвидав, 1926 року (видано у двох тисячах примірників!)”. “В цій брошурі Скрипник дуже влучно прирівнює тодішні українсько-московські взаємини до боротьби ч е с ь к и х робітників проти н і м е ц ь к и х робітників у старому соціалістичному руху. І провідники н і м е ц ь к о г о пролетаріату в Чехії 1870 р. “признавали” потребу братерського об’єднання народів, але не в и з н а в а л и лише одного: права ч е с ь к о г о н а р о д у на його в л а с н и й р о з в и т о к! ..”[2,с.39-40].

Автор проф. Р. Смаль-Стоцький подає далі цілу низку дат, де наочно висвітлює питання втрати державності Україною після входження до складу ССРСР:

7.VII.1922 до складу ССРСР, як “незалежна” й договірна республіка.

10.V.1925 року затверджено конституцію УСРР на зазначених підставах.

25.V.1927 року затверджено “положение о бюджетных правах союза СССР и союзных республик” і скасовано остаточно фінансову автономію України.

15.XII.1928 року затверджено новий земельний кодекс для всього ССРСР.

3.XI.1929 року затверджено “новые формы управления промышленности,- запроваджено всесоюзні трести і скасовано автономію українських трестів.

8.XII.1929 року постановою президії ЦВК ССРСР про утворення всесоюзного наркомзему ССРСР, - скасовано самостійність наркомзему УСРР.

11.I.1930 року проведено реформу української сільськогосподарської та кредитової кооперації, що підпорядковує їх усесоюзному союзові союзів, і касує їх самостійність.

8.II.1930 року скасовано постійне представництво УСРР при Уряді ССРСР.

15.VI.1930 скасовано центральне статистичне управління УСРР.

17.10.1930 р. із загальносоюзного наркомату зовнішньої і внутрішньої торгівлі утворено два наркомати: всесоюзний наркомзовнішторг та об’єднаний нарком постачання, - в раді народніх комісарів залишився уповноважений зовнішторгу, і навіть додано нарком постачання, підпорядкований такому самому наркомові ССРСР.

20.V I.1933 року фактично скасовано самостійність наркомату юстиції й утворено загально союзну прокуратуру, якій, таким чином, підпорядковано прокуратуру союзних республік, отже й УСРР. Отже самостійний за конституцією наркомат юстиції УСРР фактично перетворився на наркомат об’єднаний, підпорядкований.

1.IV.1934 р. скасовано автономію ВАН, підпорядкувавши її безпосередньому керівництву з боку РНК УСРР[10,с.44].

Далі Р. Смаль-Стоцький стверджує, що “В січні 1935 р. Конституція УСРР збільшилась на такий артикул, тобто на таку статтю:

“Українська Радянська Соціалістична Республіка разом з усіма радянськими республіками, що творять СРСР, забезпечує міць, непохитність, політичну і економічну незалежність СРСР, соціалістичної батьківщини всіх трудящих. Люди, що зраджують соціалістичній батьківщині, є вороги народу”[2,с.45]. Про останню фразу, як свідчення засмічення української мови – вже тодішні автори не відчували, що в українську мову проникають російськомовні конструкції: “зраджують соціалістичній батьківщині” = “изменяют социалистической родине”, а українська норма – “зраджують батьківщину”, отже, російська лексема “изменяют” вимагала давального відмінка “родине”, а українська “зраджують” – знахідного.

Цікаво відзначити і такий факт, на якому акцентує свою увагу Р. Смаль-Стоцький, що 1.XII.1935 р. с к а с о в а н о самостійні книжкові палати в кожній союзній республіці. Із книжкової палати РСФСР утворено всесоюзну, надавши їй виконання функцій водночас книжкової палати РСФСР та підпорядкувавши їй усі книжкові палати союзних республік, між ними й УСРР[2,с.45].

Коментуючи уніфікаційні процеси, що їх здійснювала Російська Федерація по відношенню до всіх інших республік СРСР, проф. Р. Смаль-Стоцький приходить до такого висновку: “... до 1930 року, коли українці бавилися українізацією, Москва встигла в державно-правовому й економічному розумінні з н и щ и т и всі п р и к м е т и самостійності “Радянської України”, п о у н і ф і к у в а в ш и і з ц е н - т р а л і з у в а в ш и все з о с е р е д к о м: М о с к в а – а я к ц я “ у н і ф і к а ц і я ” поглибилася до 1935 року, показують подані декрети...”[2,с.45].

Як можна оцінювати нині такі висловлювання російських шовіністів ХХ ст., які завжди вважали себе “найбратнішим” народом серед усіх інтернаціоналістських націй Європи. Автор безліч разів оперує виразом “войовничий великодержавний шовінізм”, коли викриває нелюдське ставлення російських ідеологів-шовіністів у їхньому ставленні до інших народів тієї комуністичної імперії у 30-60 роки ХХ ст. І як тут не згадати “голову українського уряду” болгарина Раковського, який у “Комуністі” з 1921 року пише: “українські меншевики і есери жадають признання української мови по урядах як мови урядової, могло би означати панування української буржуазії і куркульства”![2,с.46].

Наприкінці цього розділу читач зустрінеться з такими перлами, що дивуєшся і жахаєшся, як може себе зарекомендувати нація, що першою в Європі вирішила будувати соціалізм – “світле майбутнє людства”, але перебуває за своїм розвитком ще у кам’яному віці. Лише кілька прикладів. Про що можуть свідчити наступні сентенції:

“В “Известиях” доводив він (Раковський – Пояснення моє, І. П.) у статті “Б е з н а д е ж н о е дело”, що українського народу н е м а є з етнографічного й соціально-економічного погляду, а Україну в и г а д а л а українська інтелігенція!”. (Але ж чомусь та українська інтелігенція не видумала чогось чи когось іншого, а лише український народ. Чому ж так? Отже, були такі підстави! Пояснення моє-І. П.).

“В “Жизн-і Искусства” ч. 24 пишеться ясно: “украинский язык, говоря мягко, не в п о л н е п р и г о д е н для оперных постановок”.

Журнал “Культурная Революция”, видання ВЦРПС, за листопад 1928. року, у п’єсі “Новый Кузнечный” А. Арбатова містить такий характеристичний образок: якийсь робітник співає “Реве та стогне Дніпр широкий” і закінчує свою арію на “настоящем русском языке”: “Вот у хохлов язык моржовый”![2,с.46]. Точнісінько Єсенінське московське дно – “Шум и гам в этом логове жутком, //Но всю ночь напролёт до зари, // Я читаю стихи проституткам // И с бандитами жарю спирт”.

Тут можна б згадати, як Максим Горький висловлював сумнів, чи варто перекладати його “Мать” українською мовою, мовою, яка, за своєю досконалістю та уніфікацією

перевершує не лише російські, але й польські та чеські фонетичні словозміни та й синтаксичні конструкції: українська мова всі старослов'янські “ятъ” відтворює одним-єдиним “і” (“ї”) тоді, як “великий и могучий” аж двома рефlekсами “е” або “ё”, польська та чеська мови аж трьома рефlekсами: “ia” - biały, “ie” - bielić, “a” - las (польська мова); “i” - bílý, “ě” – bělit, “e” – les (чеська мова); е – венок, ё – гнёзда, звёзды (російська мова) – не дарма навіть славетний російський академік Дм. Лихачов плував у російській мові “е” і “ё”: якось у своїй годинній промові на московському радіо, присвяченій 1000-літтю прийняття християнства, він безліч разів повторив “бытиё”, хоча слід було сказати “бытие”, бо йшлося про філософський термін “бытие” (українське “буття”, нім. “das Dásein”, чеське “jsoucnost”). А “бытиё”, коли когось лупцюють палицею. Мислиться, що український академік ніколи не сплутає філософську категорію “буття” з “биттям” звичайнісінькою хуліганською звичкою “биття”.

А ось уже начебто культурніший ідеологічний виступ представника російського письменства, який, щоправда, недостатньо орієнтується в історії української та російської мов. “Поважний російський пролетарський письменник, автор славнозвісного “Цементу” – Фйодор Гладков, пробуваючи в комуні “Авангард” на Запоріжжі, як повідомляє журнал “Плуг” і газета “Вісті”, ось як поучував український пролетаріат: “Зачем возрождать допетровскую эпоху; зачем гальванизировать украинский язык, который покрылся уже прахом. Все это только тормозит развитие социалистического строительства... Украинские писатели хотят конкурировать с русскими писателями, а выходит только обезьяничают”[2,с.48].

- Газета «Вісті», ч. 166 від 20.VII.1930 р. пише: «Робітники вимагали організувати українські драмгуртки, але завідуючі клубами не дозволили. Клубні бібліотеки у х и л я ю т ь с я від української книжки»[2,с.49].

У книжці проф. Р. Смаль-Стоцького безліч прикладів грубого, щоб не сказати нелюдського ставлення з боку російських шовіністів до українців, української культури, української мови, що переходить всілякі межі, і ставить росіян-комуністів на якихось десятках рівнів нижче від рівня культури європейських націй. Як можна оцінити таку сентенцію у цій країні за “залізною завісою” – тоді навряд чи така інформація легко діставалась за кордон. Але цитати:

“По всіх 36 великих і малих шахтах Краснолуцького Району Союзу Гірників на Луганщині українізація переводиться лише на п а п е р і. На конференціях і з’їздах дуже урочисто проголошується промови про українізацію, а на практиці Профсоюзнi бюрократи з обуренням скаржаться: Кого ж тут на Донбасі українізувати, коли всі робітники у нас руські? Профсоюзнi чинуші не хочуть рахуватися з тим фактом, що з 29.513 гірників району нараховується 57 % українців. Через недбайливе наплювательське відношення Профсоюзних робітників до справи українізації, на шахтах панує нездорова атмосфера, розвивається шовінізм, як із одного, так і з другого боку. Взаємовідносини між робітниками росіянами і українцями дуже нездорові. Ще й досі можна чути, як мало свідомі робітники росіяни українську мову звуть “собачою”, українську культуру вважають кроком назад і “загибеллю” цивілізації... Шахткоми всю свою роботу провадять російською мовою. Коли робітники українці звертаються до Профсоюзних чинуш українською мовою. “Поїдете до своєї Хахландії, там будете говорити своєю собачою мовою” – часто можна чути від десятників і шахткомівців. В Рудуправліннях, в конторах робітники українці теж часто зустрічають глузливе відношення до своєї мови. Через злочинно неуважливе відношення до українізації, в школах Лікнепу на шахтах зовсім немає українських підручників, і все навчання провадиться російською мовою. Вчителі Лікнепу на вимогу українських робітників учити їх українською мовою відповідають: “Навчіться спочатку руської мови, а потім уже будете вчити свою а р а б с ь к у”[2,с.49-50].

У наступному вражаючому VIII розділі книжки **“Москва поневолює українську мову”** автор стверджує, що в 1927-1930 рр. процес уніфікації та централізації усіх установ та інституцій пішов так далеко, що Москва могла вже взятися відверто до української літератури, науки, Української Академії Наук.

І таким чином, майже 20 урядових постанов чи ухвал, що анулюють колишню українську самостійність, які перетворюють Україну в таку ж російську колонію, як це було за царської Росії. Як це відбулося на долі України?

То були лише окремі штрихи до славної “українізації”, тобто як виглядала влада “українських селян і робітників” та проблема “розв’язання національного питання” в ССРСР. Р. Смаль-Стоцький дохідливо пояснює, чому Москва так “охоче” стала на шлях “українізації”: “На таку “українізацію” червона Москва могла вільно собі дозволити, бо знала, що дух чорної сотні старої царської Росії, втілюючися в решті чиновників, усяких спецах та московському робітництві на Україні, утворить с п і л ь н и й ф р о н т для оборони прав московської мови й буде скрізь українізацію поборювати, гальмувати та, маючи підпору з Москви, - зводити її на ніщо”. Р. Смаль-Стоцький стверджує, що від процесу СВУ починається систематичний погром українського народу, його мови й культури, цей процес, за переконанням автор триває і в час створення його книжки, бо ж винищено фізично народ страшним, окупаційною московською владою організованим голодом, випродують музеї, знищено Українську Академію Наук, знищено українське мовознавство, припинено видавання академічного словника, припинено всяку дослідну працю, руйнують старі пам’ятки української культури, як Михайлівський Манастир з XII віку, українцями переповнені Соловки та Сибір... і наступний перелік українських інтелектуалів, тих, хто пішов на Голгофу в ім’я українського національного відродження, в ім’я втілення в життя української національної ідеї, доктор Р.

Смаль-Стоцький наводить імена тих українських інтелектуалів, хто на олтар свободи поклав своє життя. Вчитаймося у слова того галичанина чи ж буковинця, хто вслід за своїм батьком так сміливо став на прох з цією системою, що згодом і досі вважає найбільшим аргументом фізичне знищення або, кажучи словами Максима Горького, “Якщо ворог не здається, його знищують!” Тож іще одна цитата: “Всі минулі роки у с т е л е н і с м е р т я м и комуністів-українців, що не могли винести душевного болю, коли їм відкрилися очі на правдиву ціль Москви. Застрілили Скрипника, скінчили самогубством Хвильовий, Стронський, Голоскевич, з голоду помер Михайло Грушевський, так, як колись Г. Чупринку, розстріляли письменників: Олексу Влизька, Грицька Косинку, Михайла Лебединця, Романа Шевченка, Сергія Матяша, Олександра Щербину, Василя Мисика, Дмитра Фальківського, збожеволів історик літератури Олександр Грушевський, більшість українських учених на засланні та по тюрмах, самі українські комуністи рятуються перед червоною Москвою на еміграції, доведені до останнього проголошують “Геть маску”, публікуючи документи про національну політику Москви на советській Україні, - і навіть сам Юрко Коцюбинський на засланні в Азії...[2,с.53]. “Здавалося, що у своєму руйнівницькому шалі проти всього українського Москва дійшла до краю, що немає вже чого руйнувати. Але ні, - залишалася ще українська мова! І тепер червона Москва взялася до її послідовного нищення, яке переводить наставлений московський губернатор Постишев із своїми співробітниками”[2,с.53].

Москва доцільно мирилася кілька років із українською мовою та українським мовознавством, українською наукою, Українською Академією Наук. У цьому розділі автор висвітлює питання, як Москва здійснювала погром української мови, і “в цілому ряді відповідних “праць” червона Москва намагалася з’ясувати, що “дезукраїнізація” української мови є в інтересі трудящих мас українського народу!”[2,с.52-53]. І серед тих “праць” проф. Р. Смаль - Стоцький називає опуси А. Хвилі – заступника комісара н а р о д н ь о ї о с в і т и У к р а ї н и:

А. Хвиля: “За большевицьку пильність на фронті творення української радянської культури” (“Комуніст” від 4 квітня 1933 року).

А. Хвиля: “На боротьбу з націоналізмом на повному фронті” (За марксо-ленінську критику. ч.7, липень 1933 р.).

Н. Каганович: “Мовна теорія українського буржуазного націоналізму” (За марксо-ленінську критику. ч. 10, жовтень 1933 року).

А. Хвиля: “Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовноіму фронті” (Бібліотека “Більшовик України”, Партвидав ЦК КПБУ, 30.X.1933 року)[2,с.53-54].

Перечитуєш перелік цієї большевицької макулатури – складається враження, що це звучать зведення про якісь фронтові операції в роки Другої світової війни, або ж накази Генерального штабу Радянської армії під керівництвом, скажімо, маршала Жукова про депортацію українців за Уральський хребет. Або візьмімо лише заголовки статей П. Горещкий і І. Кіриченко: “Націоналістичне шкідництво в синтаксі сучасної української літературної мови”; О. М. Фінкель: “Т е р м і н о л о г і ч н е шкідництво і його теоретичне коріння”; Н. Ліперовська: “Н а ц і о н а л і - з м в е т и м о л о г і ї”; Г. Сабалдир: “І с т о р і я ф о р м в націоналістичному освітленні” (Критика на працю проф. М. Грунського та П. Ковальова - “Історія форм української мови”, “Радянська школа” 1931 року); В. Ставнича: “Трибуна українського фашизму” (Критика на науково-популярний місячник: “Р і д н а М о в а”)[2,с.55].

Але виявляється, що це всього лише розгорнутий фронт боротьби більшовиків СРСР проти найстрашнішого для них противника на полі битви – проти української мови. Щоправда, і тоді вже комуніст Галій у статті “Геть Маску!” писав про діяльність Хвилі: “цей малоросійський землячок займається на сторінках радянської преси бездонно дурною балаканиною, що межує з цілковитим ідіотизмом і кретинізмом”[1,с.55].

Розділ “Москва поневоле українську мову” – це чи не найважливіший, найобширніший і найфундаментальніший[24,с.52-184] у цій книжці підрозділ з питань викриття комуністичних ідеологів, що поставили собі за мету – остаточно поневолити українську мову, нав’язати їй російську термінологію, російський словниковий запас, перетворити українську мову як винятково похідну од російської мови, якимсь чином спростовуючи те глибоко наукове твердження академіка Олексія Шахматова про походження російської мови та про вплив української мови, тобто про “благотворное влияние народной среды”, тобто українського середовища, на “великий и могучий язык”. Але, думаю, краще надати слово приват-доцентові Київського Університету Іванові Огієнку, авторові знаної в Україні його книжки “Українська культура”: “Про український вплив на московську мову ще з давніх віків акад. А. Шахматов пише: «Церковнославянський язык был перенесенъ (з Болгаріи) в Россіи прежде всего на молорусскую почву, въ Кіевъ. Правда, Новгородъ крестился одновременно съ Кіевомъ, но онъ въ умственномъ, литературномъ отношении находился въ прямой зависимости отъ Кіева и долгое время не имелъ в этомъ отношении самостоятельнаго значенія”. В Київі за старі віки утворилась своя школа; “усваивая себе церковнославянское произношеніе, новгородское духовенство подражало при этомъ Кіевскому”. В другому місці той же акад. А. Шахматов пише: “Родина нашего великорусскаго литературнаго языка – Болгария. Но образовался онъ в Кіеве, где испытал впервые благотворное влияние народной среды. Окончательно развился он в Москве”[2,с.106].

У який раз запитую російську професуру: “Що значить фраза – **“где испытал впервые благотворное влияние народной среды.”** ? Яке це було середовище, що зуміло навіть вплинути на іще несформовану російську мову? Значить, до прийняття християнства – це вже була українська мова, тобто мова місцевих автохтонів, яка, очевидно, вже нараховувала декілька століть свого існування, і в процесі формування російської мови, або мови московитів, запозиченої на Балканах – болгарської та македонської мов – ці мови і лягли в основу нової московської мови та відповідно зазнавши благодатного впливу мови місцевого народного середовища, тобто впливу української мови, формувалася ця мова московитів як своєрідне відгалуження української та староболгарської мов. Недарма у російській мові і досі збереглися форми з українським повноголоссям та формами болгарської мови: якщо українська мова знає споконвіку і середовище, і середа, і середина, то російська, запозичуючи з української та болгарської окремі лексеми, має тут розмаїті форми. Отже, середовище – среда, середа – среда, середина – середина (комнати, реки). “Від цькування до погрому української мови” – так звучить наступний IX розділ книжки[2,с.185].

Хвиля закінчує свій наступ на українську мову, культуру, на українську історію у брошурі “Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті” такими висновками: 1. На мовному фронті ми маємо проведену націоналістичними українськими

елементами шкідницьку роботу. 2. Ця робота йшла по лінії відгороджування української мови від руської мови, відгороджування української мови від інтернаціональної наукової термінології, спрямування української мови та термінології на буржуазно-націоналістичні шляхи». 3. В українському правописі, особливо третій розділ, це відгородження української мови, термінології від руської мови, продовжено вже в правописній формі та при запозиченні чужоземних слів. 4. Проти цієї роботи Наркомос України не вів будь-якої боротьби, а, навпаки, сприяв цьому. 5. Отже, потрібно: а) припинити негайно видання всіх словників. б) переглянути словники і всю термінологію. в) провести уніфікацію технічної термінології з тою термінологією, що є в Радянському Союзі і вживана і на Україні. г) переглянути кадри на мовному фронті і вигнати з цього фронту буржуазно-націоналістичні елементи. д) переглянути український правопис. е) змінити настанову щодо мовного оформлення УРЕ. є) видати спеціального документа, який би всі ці питання всебічно охопив і забезпечив цілковитий дальший розвиток української радянської культури на мовному фронті дійсно більшовицькими шляхами, так, як цьому вчив нас Ленін, як цьому вчить нас тов. Сталін»[2,с.185-186]. І всі ці поради завершувалися ідеями, які вчили, проповідували в середовищі українського народу наші вчителі Ленін і Сталін. Боже, яке блюзнірство! Коли тих учителів не було, український селянин годував своєю пшеницею частину Європи, а зі з'явою тих "учителів" український народ продовжував виконувати поставки золотистої української пшениці до Європи, але за те сам мусив пухнути з голоду та помирати в жахливих передсмертних муках.

Доктор Р. Смаль-Стоцький майже протокольно передає дух документів віце-комісара Хвилі: "Заслухавши доповідь А. Хвилі, Комісія Народного Комісаріату Освіти України у справі перевірки роботи на мовному фронті, констатує ситуацію, яка склалася в Україні; мислиться, що це лише необхідно цитувати, щоб відтворити документально той дух "більшовизму", який запанував тоді в Україні: I. Мовна ділянка ідеологічного фронту, як частина цілого процесу національно-культурного будівництва, вимагає особливо більшовицької пильності, бо вірне спрямування шляху розвитку мови у великій мірі визначає вірний розвиток цілої української радянської культури, пролетарської, соціалістичної змістом, національної формою. [...] II. На перешкоді величезному мовному будівництву, що його провадить партія, намагались і намагаються ставати контрреволюційні націоналістичні елементи. III. Процес СВУ в повній мірі виявив намагання класового ворога – контрреволюційних петлюрівських елементів запроваджувати шкідництво на цій саме ділянці ідеологічного фронту. Куркульсько-петлюрівська агентура в наукових інституціях намагалася спрямувати розвиток української літературної мови буржуазно-націоналістичним шляхом, з метою відірвати розвиток української культури від цілого розвитку соціалістичної культури братерських республік СРСР..."[2,с.186-188]. "IV. Нарада вважає, що: 1. Треба розгорнути широку роботу щодо остаточного викриття і викорінення націоналістичних викривлень на мовній дільниці, а саме – скритикувати і вилучити шкідливу продукцію, мобілізувати широку пролетарську громадськість на боротьбу з соціалістичними виявами, як з місцевим націоналізмом – з куркульсько – петлюрівською агентурою, так і з великодержавницькими тенденціями здискредитувати саму ідею і практику нацкультбудівництва та досягненнями в галузі українізації. 2. Переглянути словники і виправити в дальших виданнях припущені в них хиби, спрямувавши розвиток термінології відповідно до інтересів соціалістичного, господарського і культурного розвитку та інтернаціонального виховання мас. 3. Переглянути наукову і учбову підручникову літературу, викривши націоналістичні прояви, спрямувати висвітлення мовних питань з марксистсько-ленінських методологічних позицій. 4. В зв'язку з тим, що в державному українському правописі, зокрема в 3-ій частині його, є пункти, що їх застосування, як виявилось, дає політично шкідливі наслідки, скорегувати український правопис в частині правопису іншомовних слів в напрямку більшої конкретизації пунктів про вживання "г", "ль", "л" з метою забезпечити найлекше засвоєння правопису масами". 5. ... переглянути склад н.-д. інститутів, курсів українізаторів, перекладачів, літредакторів і іншого мовно-літературного персоналу видавництв та очистити його від націоналістичних класово-ворожих елементів; посилити політичне виховання мовних

робітників; покласти край практиці відриву загальнополітичної редактури від мовної, запровадивши в принципі єдноосібну авторську і редакторську відповідальність за єдність змісту і форми літературного твору” [2,с.188].

“Ми думали, що там на Сході ще є “Союз Соціалістичних Радянських Республік”, а тепер бачимо, що існує вже просто: Радянська Росія! Що за завзятий борець Хвиля проти “російського великодержавного шовінізму”, – вже й царську, стару, буржуазну термінологію повертає він в українську мову “як інтернаціональні терміни”, – “національні формою і соціалістичні змістом”..! “У 18. році “радянської влади” Москва довела на Україні до того, що навіть серед окремих радянських робітників мовного фронту, серед людей, які мають звання висококультурних, подекуди почали з’являтися такі настрої, що, мовляв, що воно буде, до чого дійде, може краще, щоб не робити ніяких помилок, ніяких ухилів, будемо говорити і писати російською мовою!”. Добудувалися під керівництвом “нашої славетної більшовицької партії”! [2,с.198-199]. “В граматиці ліквідовано всі штучні націоналістичні форми, які відтягали творення української мови назад на цілі століття”. Роблячи це, націоналістичні елементи хотіли відтягти розвиток української мови від завдань соціалістичного будівництва. В українському правописі в III розділі “правопису чужих слів” ліквідовано правило про вживання пом’якшення л’, коли це не виникає з природи самої мови.

“Для визначення двох звуків “г” та “г’”, що має українська мова, визнано за потрібне залишити одну літеру “г”.

“В “Український правопис” внесено виправлення, зміни по лінії усунення всіх штучних правил, які було спрямовано на те, щоб повернути розвиток української мови в бік польської буржуазної культури” [2,с.199]. Справжнє стратегічне відкриття п. Хвилі. У період громадянських воєн війни багатьох армій гинули, проливали кров, а виявляється, всього на всього необхідно було усунути всі штучні правила у правописі і не допускати нашого розвитку “в бік польської буржуазної культури”.

Кілька слів, як тоталітарний режим воював з українськими літераторами. На індексі опинилися твори таких діячів української літератури: Головка, Косинки, Поліщука, Підмогильного, Слюсаренка, Давидовича-Антоновича, Сосюри, Усенка, Пилипенка, Вишні, Дорошкевича, Фальківського, Голоти і багатьох інших письменників. Розв’язано письменницьку громаду “Плуг, зліквідовано “ВАПЛІТЕ” (Всеукраїнську Асоціацію Пролетарської Літератури). Переведено чистку драматичних творів, і разом із цілим клясичним репертуаром на індексі опинилися і найкращі твори комуністичних українських письменників: “Квадратура кола”, “Рожеве павутиння”, “Яблуневий полон”. Цілий ряд письменників розстріляно.

Відтепер нові видання українських класиків появляються на Україні не в “неповних виданнях”, а тільки як “вибрані твори”, із зміненими текстами, повні довільних вставок, відповідно “укладені” для політагітки. Так видано: Нечуя-Левицького, Мирного, Франка, Котляревського, Марка Вовчка, Коцюбинського. До Коцюбинського, Марка Вовчка й Т. Шевченка написав Хвиля передмови, повні лайки на все українське із знаними чванливими вигуками, що, мовляв, сучасна соціалістична Москва є символ звільнення народів усього світу спід ярма соціального й національного й т. д.” [2,с.210]. Автор тут торкнувся питання винищення українського шкільництва: за період 1933 р., тобто другого року голодомору командою Постишева було вигнано зі шкіл України 4000 вчителів українських націоналістів-петлюрівців. Одним із факторів русифікації українського населення була червона армія, але ще важливо – після смерті М. Скрипника, в армії вже й говорити “куркульськими” мовами “воспращено”...

І ще ніхто ніколи не чув, щоб Чубар, Петровський, чи Затонський на зїздах чи партійних конгресах промовляли іншою мовою, – як московською. Тимто нема чого дивуватися Фомінові, провідникові дружини копаного м’яча Советської України, яка приїхала до Парижу 1935 року на змагання, чи розмовляє українською мовою, відповів: “Вы говорите – украинский язык? Такого языка нет. У нас общий язык русский, малороссийского мы не знаем” [2,с.211-212].

Не можна не зупинитися на Х розділі книжки Р. Смаль-Стоцького **“Москва поневолює мови інших народів ССРСР”**[2,с.213]. Автор відзначає, що розгін червоної Москви не обмежується українською мовою й народом. Розгін Москви звернений також на денаціоналізацію білоруської літературної мови й народу. Тут методи боротьби Москви збігаються з тими ж аргументами, що і проти української мови. Тут “вся боротьба зводиться до термінології, лексики і правопису, і спрямовується проти всякої думки про відрубність білоруської мови від московської”[2,с.213].

Різниці особливої немає, хіба що коли в Україні головну роль відіграють Каганович і Фінкель, то в Білорусі такими борцями виступають Вольфсон і Грінблят. Вольфсон у своїй статті про мовознавство і “шкідництво” в білоруській термінології пов’язує з процесом “Спілки Визволення України”.

“Як відомо, білоруські нацдеми все переймали докладно від своїх українських товаришів зброї. Льосік ще в 1928 році у своїх писаннях про мову завжди покликувався на Єфремова, як на найбільший авторитет у ділянці національної політики. Пізніше українські і білоруські контрреволюціонери налагоджують тісний зв’язок і обміну думок щодо засад складання словників. Інститут Мови Білоруської Академії Наук посилав своїх представників у Київ, щоб вони ознайомилися із методами складання українських словників. З цією метою в січні 1928 року їздив туди ж, у Київ, також і сам Льосік. Практику української контрреволюції й Інституту Мови Української Академії Наук цілком переносилося в Інститут Мови Білоруської Академії Наук”[2,с.214].

Вольфсон і компанія закидають білоруським нацдемам, що вони “були “лінгвістичними апольгетами “самобутности” білоруської мови, і що відрубність білоруської мови була для них каноном”[2,с.214].

Особливо Вольфсон і компанія воювали проти самобутності білоруської мови і воювали проти суто білоруських термінів, якщо білоруси творили термінологію на своїй національній основі, віддаляючи білоруську мову від російської:

мяшчане – буржуазія;	гальш, худах, злыдзень – бедняк
галота – беднота;	баррикада – загародка, завал
бядота – пролетарий;	коммунизм – грамадзейства
мужыки – крестьянство;	интернационал – межнародня
совет – рада;	букарнік – алфавит
паступовец – прогрессист;	цяжво – балласт, астоя – база
прыспор – процент;	кніжня – библиотека
адзежня – гардероб;	цяпломер – термометр
ратайства-агрикультура	зялейня – аптека
майдан – арена	астоя – база
цяжво – баласт	апаяска – бандероль
кніжня – бібліотека	кіраунік – директор
паступовец – прогресист	назvu – термін
ходнік – тротуар	выправа – екскурсія
падказьнік – суфлер	слухальня – аудиторія
айчына – батьківщина	сябрына, суполка – артіль
установчы сойм – установчі збори	
ліцытацыя – аукцион	брамнік – двірник
пастронак – аркан	пакунак – багаж
ливарний завод – гісэдня	акульбачыць – осідлати

Переглядаючи ці білоруські терміни, створені на національній основі, просто захоплюєшся, які великі можливості білоруської мови у створенні термінології на національній основі. То хіба обмеженість росіян у словотворі, що в ході історичного розвитку лише запозичували усе з західноєвропейських мов, у них не було якоїсь творчої жилки. Так перенесли вони у свою мову назви латинських місяців, зовсім не тямлячи, а чому дев’ятий

місяць сентябрь, коли в його латинській назві “сім”-“septima”, “вісім”-“octava”, “дев’ять”-“поппа”, “десять”-“decem”.

Проф. Р. Смаль-Стоцький цитує знаменитого Вольфсона і Ко, що вони, мовляв, кажуть таке: “Сумуючи за капіталістичним ладом, Льосік спеціально підібраними прикладами змагає показати, що ми ніяких досягів не маємо, що бідноті не помагаємо. Зрозуміло, що для нього основна фігура в селі – куркуль. Ось характеристичний приклад: “Па капейцы ў дзень, куды хочаш, туды й дзень. Труднощі соціального розвитку таксама знайшли відбиток у граматиці. Жыць весёла, да есьці нечага”[2,с.219-229].

“Нацдемівські “мовознавці” рекрутували своїх adeptів і безпосереднішим способом. Будучи викладачем білоруської мови на історично-літературних курсах НКА у 1921. році, Льосік запропонував своїм слухачам написати твір на тему: “Як я сябе познаў беларусінам, Кожна відповідь повинна була бути, за властивим Льосіковим словом, “сповіддю”. Такими сповідями Льосік вербував собі однодумців. Ті відповіді, які припадали йому особливо до душі, він негайно опубліковував у нарком-освітським органі Вольни Сцяг”, ч. 2. , за 1922. Рік[2,с.220].

Щодо польської мови, то советська мовна політика пішла тими ж шляхами, що й до української та білоруської мови, з тою тільки різницею, що частинно поробила уступки пуризмові в літературній польській мові, а) щоб партійна преса, яку пачкують до Польщі, була польським робітникам зрозуміла, та б) щоб польська суспільність не зчинила крику проти помосковлення польської мови в СРСР.

... Бруно Ясенський у статті “О rewolucję językową” звернув увагу на те, що польська мова робітників-поляків по містах рясніє москалізмами у словництві та фразеології. Він ударив на сполох та перестеріг Москву, що коли помосковлення польської поглибиться, то “польські маси в Советах не зможуть порозумітися спільною мовою з пролетарськими масами фашистівської Польщі”. Для нас цікаве те ствердження Ясенського, що мова селян-поляків чиста, зате ту чистоту затримали цілком активні кадри польських робітників у щоденній громадській праці в рядах московського міського пролетаріату, а в мовній ділянці це диктатура московської мови – чемненько названа “тегемонією”[2,с.230].

Далі Р. Смаль-Стоцький наводить низку прикладів того, як російські ідеологи-урядовці нав’язують польській мові за зразками зросійщення української мови чимало русизмів, зокрема, “o żyłcach” замість “o mieszkańcach”; “chodzą po korydorze i orzą” замість “krzyczą”, бо немає там ніякого плуга, і ніхто ним орати не може, зрештою, “korydorze”, то це польською краще “korytarze”; “a jak sroki przyjdą, to nie płacą” замість “jak terminy przyjdą”, бо русизм “sroki” поляки швидше сприймають як птахів “сороки”; “niech żyje socjalistyczne soiewnowanie” замість “współzawodnictwo socjalistyczne”; “bezpryzornego” замість “bezdomnego”.

Справа мови в Ідель-Уралі (в казанських татар) виглядає подібно. «В роках 1920 – 21. утворили татари свій інститут літературної та технічної мови, що опрацював татарську термінологію на підставі народної мови.

Проти цієї термінології московські комуністи весь час воювали, - аж 1933. року прийшов наказ, яким влада скасувала цю термінологію, що її довгі роки, і впровадила насильно термінологію московську. Тепер це московщення ще поглиблюється[2,с.234].

“Українська мова в Советській Україні” – такий розділ, у якому автор ставить питання: “Чи українська мова в Советській Україні повноправна мова, - нарівні з іншими державними мовами на Заході Європи?” Автор стверджує:

1. “Українська мова в Советській Україні не є повноправною мовою; українська мова не тільки не має від державної влади належної опіки, але вона не користується навіть тими самими правами щодо свого розвитку, що кожна інша мова, – слов’янська чи неслов’янська...”

2. Українська мова в Советській Україні є московським пролетаріатом поневолена мова; про напрямок її розвитку не рішають українці й інтереси українського трудового народу, а – інтереси влади московського пролетаріату; московська влада припинила від 1930. року починаючи, працю українських мовознавців та віддала українську мову на поталу різним

“партійним мовознавцям”-дилетатам у роді Кагановича, або просто малограмотним – Фінкелям, Василевським та Хвилям; ці “комуністичні мовознавці” унеможливили вирішування мовних справ згідно з інтересами українського трудового народу та насильно впровадили обмеження прав української мови в таких ділянках: а) термінології, б) лексиці і складні (синтаксисі – Пояснення моє, І. П.), в) правописі...

3. Пролетарська Москва проголосила українську мову не “відрубною” та не “самобутньою”, значить, не самостійною мовою...

Москва викреслила ще раз українську й білоруську мови з числа самостійних словянських мов і поробила з них якісь “васальні напів-мови” московської мови.

4. Пролетарська Москва засудила мову українського трудового селянства й робітництва та призначила її на “злиття” мов (за нею прихована правдива ціль з московською мовою.

Вся мовна політика московського пролетаріату настановлену на одну фіктивну ціль – насильне московщення всього ССРСР). Тимто московський пролетаріат і став на становищі “єдінства рускаво языка”, бо він цю чорносотенну царську концепцію вважає за “вищу мовну форму” та за конечний етап на шляху до “злиття всіх мов в одну мову” – після перемоги комуністичної революції над світом[2,с.260-262].

Йшлося про насильну денаціоналізацію всього ССРСР та злиття спершу, звичайно, слов’янських мов, а згодом мов всього Союзу в одну мову та створення відповідно однієї біомаси т. зв. радянського народу, щоб згодом у цій загальній квартирі зі спільною кухнею усім народам світу продемонструвати, як виглядатиме співжиття у цій новій загальній квартирі. Комуністи повторювали дореволюційний винахід – т. зв. чорносотенну царську концепцію – “злиття всіх мов в одну мову” після перемоги комуністичної революції в усьому світі. Звичайно на такому етапі розвитку мала проявити себе та “очікувана біомаса”, що мала залити весь світ, а може – і Всесвіт. Такі наслідки того, коли комуністичні ідеї опанують усім живим на землі.

Перші елементи того майбуття змалював Юрій Луцький у своїм звіті “Тиждень у Києві” (Журнал “Сучасність”), листопад 1964 р.: “Чи Київ український? Так і ні. Український він своїми історичними асоціаціями, географічним положенням, розлогою, соняшною, навіть поетичною атмосферою (так відмінною від Москви) і, врешті, вуличними і крамничними написами. Не український Київ своїм щоденним і, у великій мірі, своїм культурним життям. Почнемо з вулиць і крамниць. Хоч усі назви українською мовою, люди на вулицях і в крамницях цією мовою не говорять. Не тому, що її не знають, а тому, що все громадське й суспільне життя є духом і мовою російське... Був у крамницях і книгарнях, і всюди на мої запити українською мовою відповідали по-російськи...”[2,с.285-286].

Ці твердження Юрія Луцького буквально дослівно відбилися в одному із есеїв мого польського друга Владислава Герцуна, коли на межі XX і XXI століть, тобто у роки української незалежності, він відвідував київські крамниці, книгарні і майже в жодній із них йому не відповіли українською, коли він звертався до них чистою українською літературною мовою, бо свого часу удосконалив українську, навчаючись на філологічному факультеті Львівського університету ім. І. Франка. Що мені було відповідати на його питання: “А чи все населення Києва – росіяни за національністю?” Невже усі ми отой гній, вживаючи дефініцію І. Франка із поеми “Мойсей”, у бистроїзних поїздах чужинців.

А нині на так званих передачах “Свободи”, що демонструє “свободу слова” у російському виконанні – ніхто не зведе руки і не заявить: “Я - Українець!” або ж “Ми – Українці!”.

Так можна цитувати безмежно довго, але, на жаль, після майже 18 років української Незалежності майже нічого не змінилося або зовсім мало змінилося.

Унікальна нація у Європі – сама себе не хоче визнати, а десь якимись фібрами своєї душі вимагає, щоб її визнали інші, демонструючи знання іноземної мови, ніяк не прагне визнати, що вона, нація, і за змістом і за формою українська, і має свою оригінальну мову, досконалу щодо граматичної будови, багату лексику, що за період свого розвитку позбулася багатьох лексем іноземного походження, витворивши хоча б для назв місяців оригінальні назви-терміни, чи візьміть українську граматичну термінологію в основу яких покладені українські лексеми, і таким чином створювалась термінологія на українській національній основі, відбиваючи у цих

термінах переважно процеси у навколишній природі або ж відповідні процеси у народному господарстві. Мучився цими гіркими думами Степан Смаль-Стоцький у наприкінці XIX ст., мучився його син Роман Смаль-Стоцький уже у 60 рр. XX ст., а ми й надалі товчемо ту ж рідину у ступі.

Коли настане свята правда? Коли ми подолаємо те засилля іноземців, коли, зрештою, подолаємо те засилля “братнього” народу, що систематично негативно впливає і на нашу психологію, і на нашу мову, і на наш духовний світ, і на нашу дипломатію, і на нашу державність.

Бібліографічний список

- 1.Огієнко, Іван: Українська культура, Курс, читаний в Українськiм Народнiм Унiверситетi, Видавництво Книгарнi Є. Череповського, вул. Фундуклiйва, № 4. - Київ,1918.
- 2.Смаль-Стоцький, Роман: Українська мова в Советській Україні, Наукове Товариство ім. Шевченка, Бібліотека Українознавства. Видано Науковим Товариством ім. Шевченка в ЗДА. - Нью-Йорк- Торонто-Сидней-Париж, 1969. - Ч. 28.

Стаття надійшла до друку 13.12 .2012.

Иван Пасемко

Украиноведческие аспекты украинской филологии “Украинский язык в Советской Украине”

Аннотация: В статье изучаются украиноведческие аспекты украинской филологии «Украинский язык в Советской Украине».

Ключевые слова: Украиноведческие аспекты, украинской филология, «Украинский язык в Советской Украине».

Ivan Pasemko

Ukrainian Studies aspects of Ukrainian philology “The Ukrainian language in Soviet Ukraine”

Annotation: Ukrainian Studies aspects of Ukrainian philology “The Ukrainian language in Soviet Ukraine” are researched in the article.

Key-words: Ukrainian Studies, Ukrainian philology, the Ukrainian language in Soviet Ukraine.

УДК 930(477)

Леонід Токар

Деякі особливості розвитку українознавства в кінці XX – на початку XXI століть

Анотація: У статті аналізується історичний досвід через призму розвитку українознавства.

Основний акцент концентрується на особливостях розвитку українознавства в кінці XX – на початку XXI ст.

Ключові слова: Українознавство, особливості розвитку україннознавства, українознавство в кінці XX – на початку XXI століття.

Історичний досвід незаперечно підтверджує, що проблеми розвитку людства, як і самої Природи, можуть бути відповідно осмисленими й вирішеними тільки в єдності, у всій повноті складників цілого, у всьому часі й просторі їхнього прояву.

Але той же досвід засвідчує й інше: хоч процес цей відбувається за єдиними законами, та їх сприйняття, бачення повноти, особливостей взаємодії на різних етапах розвитку у свідомості людей відображається по-різному. А за таких обставин логічним постає і той факт, що суспільні науки, українознавство, зокрема, на різних етапах виділяють лише певні його особливості, а науковці, відповідно, домовляються про періодизацію процесу пізнання, як і періодизацію самої

науки. Для останньої ж це завжди пов'язано з осмисленням, визначенням, та вирішенням ряду нових завдань, орієнтирів і пріоритетів розвитку.

Зокрема, до числа проблем, які постали перед українським народом на початку XXI ст., слід віднести: суттєве розширення можливостей прояву його природної сутності, прискорення життєвих процесів у матеріальній і духовній сферах і, зокрема, у використанні засобів комунікації, обміні досвідом, застосуванні новітніх технологій й одночасно, наростання деструктивних процесів у наслідок порушення природної логіки взаємодії: Людина - Природа - Довкілля - Екологія; посилення міграційних процесів, подальше руйнування традиційних етносоціальних відносин; загострення взаємодії соціального і національного внаслідок формування нової глобальної системи економічного й політичного життя, повернення до переважно приватної форми власності з всенаростаючою роллю олігархічного й іноземного капіталу; порушення логіки взаємодії та взаємовпливів окремих сфер, галузей та інших складників цілого, посилення їх впливу, нерідко негативного, не лише на ту чи іншу сферу і галузь буття, а й на розвиток цілого: кожної людини, нації і народу.

І як наслідок - наростання загроз для самодостатнього розвитку народу і його країни. Тепер усе відчутнішою стає економічна залежність України, зокрема в таких визначальних галузях господарювання як: енергетика, металургія, машинобудування, застосування наукоємних технологій і навіть сільськогосподарське виробництво. Але це тільки частина проблеми. Хоч зовні й здається, що Україна тепер вільна у прийнятті власних стратегічних і політичних рішень, але виходячи з логіки взаємозалежності цілого та його складників і цей аспект незалежності породжує все більше сумнівів.

Тож однозначно можна сказати, що прискорення ритму життя, набуття ним не тільки більшої масштабності, багатоплановості, повноти, а й суперечностей прояву в таких важливіших сферах, як: екологія, економіка, наукоємні технології, ідеологія, політика, культура, етносоціальні відносини тощо - невідворотно поставили спільноту перед необхідністю виходу на якісно новий рівень свідомості й світобачення, вироблення спроможності мислити і діяти у відповідності з власним покликанням, особливостями та ритмом життя, а не залишатися лише пасивним спостерігачем і споживачем.

На жаль, останні 17 років після проголошення політичної незалежності України, як не треба більш переконливо, засвідчили, що все багатоманіття нерозв'язаних її проблем і тепер можна вмістити у фразях, що стали уже притчею во язицях: «Ми не знаємо яку державу будуємо» і «Маємо те, що маємо». Такі ж візії (та ще й в устах провідників) не побуджували до бачення перспективи й творчої дії. Проте, куди йдемо і як маємо діяти й тепер не стало набагато зрозумілішим спільноті.

Не готовою до пошуку відповідей на зловбоденні питання розвитку виявилась й українська гуманітарна наука, не говорячи вже про її участь у підготовці нової генерації кадрів дослідників, освітян та управлінців. І головною причиною такої її «ефективності» стала неспроможність сформулювати цілісне бачення всього спектру проблем і завдань, які постали перед спільнотою. Невідповідність же ця обумовлена в першу чергу нерозробленістю теоретико-методологічної бази науки, неадекватністю її дослідницьких проєктів. Гуманітарна наука і тепер свої висновки та рекомендації продовжує формувати й подавати головним чином на основі дослідження процесів лише в певних галузях й аналізує їх нерідко без будь-якого зв'язку та взаємодії з іншими складниками розвитку цілого.

І як наслідок, переважну більшість проблем і нині ми бачимо і намагаємося вирішувати головним чином на чужий манер, забуваючи, що відповіді на свої запитання ми можемо і маємо віднаходити лише в самих собі, що найбільша загроза, яка існує для нас знаходиться не десь, не в комусь, а в нас самих. Втрата самих себе, своєї ідентичності і є тепер найбільшою загрозою для народу України.

А серед причин, які можуть привести нас до цього, перш за все слід назвати: втрату історичної пам'яті, спроби розглядати себе поза межами історичного процесу, його тяглості й неперервності; деформацію раціонального (природного) співвідношення в бутті народу між природним і соціальним, між «моїм» і «нашим»; порушення логіки й ієрархії в системі

основоположних ідей цілого та його складників: національної ідеї й національних інтересів, національної ідеї й економіки; національної ідеї й ідеологій політичних партій та рухів; національної ідеї й державної стратегії та політики розвитку; національної ідеї й культури тощо[1].

Тож аж ніяк не випадково на початку ХХІ ст. в розвитку науки самопізнання як єдиної системи наукових інтегративних знань особливої гостроти набуває проблема вироблення все більш чіткої й оптимальної його концепції, теоретико-методологічних підвалин, осмислення закономірностей, принципів і методів добування наукового знання, формування інструментарію науки.

Це диктується **по-перше**, вимогами принципово нового етапу розвитку українського народу, **по-друге**, новим статусом науки самопізнання як науки синтетичної, яка покликана формувати знання про Україну та її народ як єдине ціле, виробити основи нового світобачення, творення й самотворення. Такий статус українознавства зобов'язує осмислювати не лише логіку його внутрішнього розвою, спрямованість і функції, а й виробити єдину і струнку систему методологічних орієнтирів, їх сутнісного й категоріального виразу, які були б покладені в основу розвитку всіх наук про українство, критичне переосмислення накопичених знань про Україну та її народ у всьому часі і просторі їхнього прояву.

До того ж важливо, щоб уся робота по вивченню процесу формування знання про минуле й сучасне народу та осмислення його проєкцій на майбутнє не звелася до механічного поєднання знань та висновків здобутих галузевими науками, збирання до купи уже відомого раніше, а відповідала б найвищим критеріям і стандартам сучасних міждисциплінарних досліджень.

Це тим важливіше, оскільки на цьому шляху одночасно необхідно розв'язати й завдання — подолання глибокої кризи методології науки й осмислення нової теоретико-методологічної парадигми самопізнання й самотворення українського народу.

Методологія розвою суспільних і гуманітарних наук, яка ще до недавня була всезагальною в дослідженнях науковців, перетворила наукове пізнання у різновид політичної міфології, а науку про людину й спільноту в придаток до політичної пропаганди.

Такий підхід дискредитував себе і тепер має відійти в минуле.

Складність цього процесу постає тим більшою, коли врахувати, що все це відбувається в умовах глибокої духовно-моральної кризи, засилля безпринципного прагматизму й зневіри в гуманістичні підвалини людського поступу.

Світоглядна й методологічна культура як об'єкта, так і суб'єкта знань і, відповідно, наукових гуманітарних досліджень усе ще залишається не відповідною.

Наука самопізнання тепер уперше постала перед дилемою відтворення ієрархічної єдності в підходах, як у пізнанні сенсу життя розумного взагалі, так і в таких його проєкціях як життя конкретної людини, нації і народу, зокрема. Такі переміни диктують зростаючі вимоги і, в першу чергу, до рівня свідомості й самосвідомості не лише дослідників, а й кожної окремої людини і народу в цілому. Нині в українській спільноті на всіх її рівнях, і найвідчутніше в роботі науковців, освітян, управлінців, гостро не вистачає методологічних знань в самореалізації своєї як загальнолюдської, так й етнонаціональної сутності. Процеси тут відбуваються все ще переважно на засадах інтуїції та емоцій. За умов незалежності, може, як ніколи раніше, стало відчутним наскільки необхідна якісно нова методологія розвитку українського народу як цілого, так і в його проєкціях щодо кожної з сфер і галузей буття. Не дивно, що й тепер у наукових статтях, газетних публікаціях, у виступах політиків, передачах по радіо, на телебаченні, і вуличних бігбордах вже надто часто зустрічаються всякого роду недоречності, світоглядна плутанина в тлумаченні основоположних понять і категорій науки, коли як рівнозначні вживаються поняття «національна ідея» і «загальнoderжавна ідеологія». Ще й сьогодні тут можна прочитати і почути: що розвиток економіки України і має стати нашою національною ідеєю; що сама робота є національною ідеєю.

На з'їзді, що відбувся в травні 2007 р. в Калиті однозначно було проголошено, що якість від тепер і має стати національною ідеєю українців. В іншому випадку уже народний депутат

України на 5-му телеканалі (5 травня 2007 р.) з неменшою «переконаністю» заявляє, що національної ідеї, яка б об'єднала всіх на Сході і на Заході в Україні взагалі немає.

Тож не складно побачити, що і в даному випадку свідомо чи несвідомо відбувається підміна понять «національна ідея» і «політична ідеологія», які відрізняються і за своїм походженням і за призначенням[2,с.63-73].

В умовах ідейної нерозберихи і всеїдності неменшої шкоди завдають й українські прибічники «суфійської мудрості», коли у своїх лаконізмах проголошують, що сутність української людини від тепер розкривається в грошах, що «розумний не може бути бідним», що запровадження європейських стандартів і має стати основою нашого майбуття, що наша освіта має навчати українських студентів ідентифікувати себе з європейцями і т. ін.

Усе це лише підтверджує:

по-перше, що в уявленнях спільноти свідомо чи несвідомо закладаються підвалини неабиякої світоглядної плутанини і невибагливості і, що в системі її ідеалів, орієнтацій, оціночних критеріїв і духовних цінностей хтось дуже хотів би змістити акценти;

по-друге, що напрацювання та видання українознавців, в т. ч. і праці науковців НДІУ МОН України, які обмежені незначними тиражами, поки що не стали надбанням провідників спільноти, освітян, учнів і студентів, тим більше широкої української громадськості.

Тож не випадково ці та деякі інші проблеми в усій своїй багатоплановості та гостроті й стали об'єктом найпристраснішого обговорення на щорічній Міжнародній науковій конференції «Українознавство ХХІ ст.: нові вимоги, проблеми та методологія розвитку».

Під час її роботи серед іншого особливо наголошувалося на не вмінні наших кадрів свідомо, на наукових засадах, визначити мету та пріоритети розвитку як і засоби розв'язання існуючих проблем, в т.ч.: консолідації українського народу на засадах національної ідеї, національних інтересів, побудови національної держави і громадянського суспільства в Україні тощо. Саме вирішення цих болючих питань тепер, як ніколи раніше, робить актуальною науку цілісного самопізнання й самотворення народу, критичне переосмислення його історичного досвіду, вироблення більш дієвих механізмів самореалізації.

Все, що раніше пізнавалося на засадах інтуїції, емоційно-психологічних устремлень народу, тепер потребує більшої зваженості, системного підходу, глибокого наукового аналізу. У процесі творення нової України в рівній мірі стають небезпечними як спроби недооцінки досвіду та уроків попередників, так і дилетантизм у справах сьогодення, акцентація уваги лише на окремих сторонах історичного процесу, оцінка досвіду та уроків лише з емоційних підстав та політичних уподобань.

І запобігти всьому цьому можна лише за умови вирішення проблем розвитку на основі цілісної науки про людину, націю і народ України, забезпечення відповідної підготовки нового покоління кадрів на засадах наукового українознавства.

У наш час, напевне, уже кожен, хто займається науковими дослідженнями знає, що плідними й доцільними вони можуть стати лише за умови, коли чітко й обґрунтовано визначено мету, завдання, пріоритети та підходи щодо організації процесу пізнання, коли вони в своїй основі в головному зрозумілі й сприйняті спільнотою, коли говорячи мовою науки, вироблена концепція наукового пізнання. І це принципово як у досягненні мети дослідження так і в розвитку самої науки. Наголошуємо на цьому не випадково, бо й сьогодні ще у розумінні мети, завдань й змісту українознавства (а від так і у визначенні предмета науки), особливостей його розвитку все ще існує різнобачення якщо не за формою та по суті. Це підтверджує, зокрема, і той факт, що хоч у вузах України уже діє понад 40 кафедр і кілька факультетів, з назвою «українознавства», та читається там переважно, як і раніше, всього потрохи: історії й літератури, мови й етнології та деяких інших дисциплін з україністики. Чи погано це? Напевне, ні! Але чи це те, про що тепер має йти мова і, що так важливо й необхідно для нашого самоусвідомлення та самоудосконалення?

Уже сама постановка проблеми та характер її обговорення на вказаній Міжнародній науковій конференції лише підтверджує важливість і невідкладність більш глибокого і всебічного осмислення нашого буття під новим кутом зору й відповідно, розроблення

інструментарію цього процесу. Бо ще І.Кант в «Пролегоменах» застерігав, що перш ніж пізнавати, необхідно дослідити засоби пізнання й саму спроможність пізнання.

Йдучи за логікою великого філософа і в даному контексті поставимо перед собою запитання, а чи могли б ми про все це ствердно сказати стосовно власної спроможності цілісного пізнання (самопізнання) українського народу на засадах доробку лише окремих галузевих дисциплін з україністики в тому вигляді, як вони існували до 90-х рр. XX ст. Необхідно було виробити і таку спроможність і засоби пізнання (самопізнання) українського народу.

Такої позиції незмінно дотримуються й науковці НДІУ МОН України на чолі з його директором проф. П. Кононенко, визначаючи завдання, напрямки та засоби розвитку сучасного українознавства.

З перших днів діяльності Інституту (4.11.1991) ключовими положеннями його концепції стали концепти:

по-перше, що українознавство має стати єдиною системою наукових інтегративних синтетичних знань про Україну та її народ у їх часо-просторовій єдності;

по-друге, що інтегративне синтетичне українознавство є наукою, а не ідеологією і не політикою в їх окремішності. Останні ж, як й інші складники цілого можуть і мають творитися їх чинниками на засадах науки самопізнання. Але непримінним є те, що в її (науки) основі лежить велика сутнісна ідея об'єкта будь-то нації чи народу як природного явища. Тому українознавство й спрямоване на дослідження саме цілісної ідеї української нації і народу як самодостатнього природного явища, на всебічне наукове осмислення, висвітлення й утвердження знань про історичний поступ народу, досвід й уроки його розвитку та перспективи в майбутньому;

по-третє, що процес пізнання об'єкта, формування й поширення знань про нього відбувається на основі методів диференціації, інтеграції й синтезу знань і, що методи ці не є антиподами чи взаємовиключаючими один одного. Вони діалектично єдині у своєму застосуванні й не можуть оптимально й доцільно використовуватися по одинці. І будь-яка спроба протиставити інтегративне синтетичне українознавство його складовим (за концепцією НДІУ МОН України «концентрам українознавства») - знанням та розумінню ролі природи, історії, мови, культури, етнонаціогенезу тощо у розвитку людської спільноти може виникнути лише внаслідок несформованості розуміння діалектичної єдності методів пізнання цілого.

При цьому єдність тут важлива в оцінці й аналізі процесу не лише в просторі (сферах буття: економічній, політичній, духовній тощо), а й неодмінно в часі. Інакше не можна зрозуміти ролі тяглості історичного процесу, значення його досвіду та уроків у самореалізації народу. Логіка ж підходу тут однозначна: від простого і одиничного до все більш складного і загального;

по-четверте, що процес пізнання об'єкта (народу й країни) та оптимізація знань про нього, як і його розвиток є процесом неперервним. І саме тому новітнє знання не може розвиватися без будь-якого зв'язку з попереднім, витоками, підставами та важливішими етапами свого становлення.

На жаль, люди нерідко схильні до перебільшення значимості свого часу і своїх суджень про нього. Декому здається, що саме його час і його судження тільки й відтворюють сутність буття і процес його пізнання, а тому і є вершиною у поступі.

Та виокремленість будь-якого етапу з історичного контексту може привести лише в тупик. І чи не тут маємо шукати першопричини тієї плутанини й різноголосся у розумінні сенсу, перспектив і засобів розвитку, які характерні для нашого часу;

по-п'яте, що наука українознавства є визначальним чинником процесу самопізнання, самовдосконалення й самореалізації українського народу, а її розвиток обумовлений потребою все більшої повноти знань про нього. То ж процес цей всякий раз буде наближати нас до тієї його межі, де об'єкт і предмет науки мали б складати єдине ціле - оптимальне знання про Україну і її народ. Наголосити на цьому необхідно ще й тому, що і в наш час декому здається, що українознавство - це не об'єктивна реальність, а скоріше витвір суб'єкта, данина політичній

моді. Принаймні, так інтегративне синтетичне українознавство ще й на початку ХХІ ст. сприймається не тільки окремими управліннями в системі освіти, а й в ряді академічних інститутів[3,с.48-54].

Навіть спроба НДІУ МОН України долучити представників академічної науки до підготовки Державної цільової програми «Українознавство» зустріла тут не абияке заперечення. Бо в інтегративному українознавстві вони побачили загрозу «дублювання наукової проблематики, якою займаються установи НАН України...». А створення такої програми було б нічим іншим, як підміною «цілих самодостатніх наукових галузей, дисциплін, напрямків (академічної науки на інтегровану?) в єдину універсальну дисципліну «Українознавство», чим на їх думку заперечувалася б «вже існуюча відпрацьована методика наукового дослідження».

Для окремих науковців виявилось зовсім незрозумілим, «що «українознавство» виступає як наука. У проекті програми задекларовано, що сума (?) наукових дисциплін гуманітарної сфери... є основою науки, що називається «українознавство». З цього огляду, що таке наука, про «українознавство» як науку некоректно вести мову».

Не зрозуміло, правда, на чому побудовані доводи шановних колег з академічних інституцій про те, що інтегративне синтетичне українознавство - це не що інше як механічне об'єднання напрацьованих галузевих гуманітарних наук, як прозаїчне їх дублювання. Поспішність таких висновків по своїй суті є не просто не коректною і не продуктивною, а й завдає неабиякої шкоди спільному й творчому вирішенню важливих і невідкладних завдань розвитку науки самопізнання й самотворення українського народу[4,с.32-44].

І останнє, може чи не найважливіше, розвиток українознавства, як і самопізнання будь-якого іншого народу, є необхідною умовою формування світоглядних позицій кожної окремої людини, нації, народу, вироблення на їх основі методологічних, ідейних, стратегічних та політичних установок щодо мети, змісту, напрямків та засобів поступу. Шукати відповіді на проблеми свого буття народ може і має лише в самопізнанні й самоусвідомленні власної сутності. Бо народ, який шукає відповіді на проблеми власного буття десь, у когось, поза межами власної сутності, є народом хворим або таким, що ще сформувався. І тут є потреба дещо конкретизувати. Не так давно (10 жовтня 2008 р.) в Інтернеті з'явилася ціла добірка матеріалів антиукраїнознавчого спрямування. І один із них від імені якогось «Фонду стратегічної культури» під назвою «Воспитание новых янычар, или «украиноведение», де серед іншого, характеризуючи діяльність НДІУ МОН України, автор чи то через нерозуміння, чи то з певним умислом, визначає його як один із основних центрів «ідеологічного обґрунтування націоналізму в Україні».

І хоч оцінка ролі Інституту вже надто висока, але вона однозначно помилкова. Бо українознавство за концепцією НДІУ МОН України ніколи не визначалося тільки в якості політичної ідеології націоналістичного, правого, лівого, ліберального чи ще будь-якого іншого політичного руху. **Це – наука.** Але як наука про ціле – український народ і його країну, воно неprimінно може і має стати основою структурування і наповнення змістом усіх складників цілого, в т.ч. й вироблення ідеології, стратегії, політики, напрямків та засобів дії. І тільки від чинників цих складників, у даному випадку політичних партій, рухів та їх провідників, залежатиме наскільки вони готові сприйняти доробок науки і розгорнути на його основі програми своїх політичних дій.

У цих, як і деяких інших публікаціях антиукраїнознавчого спрямування, українознавство подається не інакше, як наука про давно минуле, про архаїку, як ідеалізація хуторянства й місництва, як знання, які повністю відірвані від сьогодення, як наука, що покликана протиставити українську культуру, українське буття – культурі й буттю інших народів, зокрема, російському. Тут не має потреби повторюватися. Бо логіка концепції українознавства НДІУ МОН України повністю заперечує такі та подібні твердження. До того ж, як згодом з'ясується, і сам автор цього матеріалу зовсім не проти вивчення минулого, він тільки проти того, щоб українці шукали там окремо від росіян своє коріння. Його турбує лише те, щоб вони не стали яничарами, які не знають свого минулого - споріднення з російськими коренями. Але про яку ж рідню тоді йде мова? Може, про Андрія Боголюбського, про Петра Першого чи Катерину II? І

чи не з цією метою нам тепер пропонують переглянути всю нашу історію, відновити в духовному і фізичному сенсі пам'ятники царів, імператорів та інших чинників такої рідні. Тож, як бачимо, життя вносить свої корективи. Тепер нескладно побачити, що на відміну від попередніх століть, коли головним засобом анексії і упокорення народів була фізична сила і зброя, в наш час таким засобом стає духовність, світогляд і свідомість людей, засоби комунікації та масової інформації. І цілком зрозуміло, чому таке занепокоєння у наших, скажімо м'яко, опонентів, викликає українознавство. Бо саме воно виходить на цілісне осмислення і нашого минулого, і нашого сьогодення в їх єдиному історичному контексті. А те, що в ньому провідна роль належить сьогоденню, не може бути будь-яких сумнівів. Минуле тут не ради минулого, а для сьогодення та ще більше для майбутнього.

Вказані, та деякі інші факти, зокрема, «безкорисливі» застереження «доброзичливців» на зразок, що час національних держав та етнонацій уже минає, що майбутнє за країнами ліберально-демократичного спрямування та політичними націями тощо вказують на досить непросте входження українознавства в нову парадигму свого розвитку як наукового інтегративного знання, як синтетичної науки. При цьому проблеми тут виникають найрізноманітніші від наукового несприйняття, політичних заперечень до власної організаційно-управлінської байдужості, фінансових і навіть містечкових перепон, коли прихильники галузевого підходу до вивчення об'єкта (України та її народу) через побоювання бути «поглинутими» якоюсь «універсальною» наукою, категорично заперечують сам феномен українознавства як науки.

Все це робить невідкладним вирішення ряду як наукових, так організаційно-політичних завдань.

Враховуючи особливу роль українознавства у формуванні ідейних і світоглядних основ буття українського народу, пізнання сенсу, мети, завдань та засобів його консолідації, побудови національної держави і громадянського суспільства в Україні, важливо в найближчий час повернутися до розроблення, прийняття та реалізації Державної цільової програми «Українознавство».

В системі заходів по її реалізації особливу увагу необхідно звернути на формування духовної сфери на якісно нових засадах, а в наукових дослідженнях перш за все зосередити увагу на подальшому більш глибокому розробленні концептуальних, теоретико-методологічних, історіографічних та історіософських підвалин науки самопізнання та технологій впровадження наукового доробку в суспільно-політичне й державне життя, в систему науки, освіти та виховання. З цією ж метою є потреба більш активно використовувати існуючу в державі систему підготовки та перепідготовки кадрів, засоби масової інформації, наукові планові видання, систему Інтернет.

На базі НДІУ МОН України бажано було б створити постійно діючу структуру (інститут, факультет ін.) перепідготовки та підвищення кваліфікації вчителів, викладачів українознавства та організаторів освітньо-виховного процесу, керівників курсів та інститутів підвищення кваліфікації; розробити й запропонувати іншим інституціям, які здійснюють перепідготовку кадрів (всіх рівнів і напрямків), курс з українознавства, який би став складовою їх освітніх програм.

В системі аспірантури й докторантури необхідно суттєво розширити спеціалізацію аспірантів, докторантів та здобувачів за українознавчою проблематикою. З метою ж більш активної підготовки нової генерації дослідників із числа студентської молоді МОН України у своїх наукових проектах бажано було б передбачити й такий, наслідком реалізації якого мало б стати вироблення рекомендацій вузам у підготовці магістрів українознавства.

У видавничих планах Міністерства, починаючи з наступного року, доцільно було б започаткувати замовлення на підготовку та видання програм, навчальних планів, підручників, посібників, наукових та освітніх довідників, збільшення тиражу журналу «Українознавство» з тим, щоб усі ці видання стали надбанням кожної шкільної та вузівської бібліотеки, викладачів у системі освіти.

При складанні нового «Базового навчального плану» як загальноосвітніх, так і ВНЗ, вважати необхідним відновити дію положення Постанови Кабінету Міністрів України від (5.VIII.1998 р.) про включення в нього українознавства як окремої навчальної дисципліни і домогтися неодмінного його виконання. А спеціальність «українознавство» включити до переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців.

До планів Міністерства освіти і науки бажано також включити і щорічний конкурс із українознавства для учнів ЗНЗ та студентів ВНЗ як конкурс загальнодержавної ваги з тим, щоб до участі в ньому долучити й молодь з української діаспори[5,с.145-150].

При національних університетах доцільно створити **окремі факультети і кафедри українознавства.**

Як здається, настав час і в структурі Міністерства освіти і науки створення спеціального підрозділу (відділу), який би більш оперативно вирішував питання розвитку українознавства як науки та впровадження її здобутків у систему освіти й виховання, в т.ч. й шляхом вивчення, узагальнення та поширення кращого досвіду. А в планах науково-дослідних робіт Міністерства при проведенні конкурсу наукових проєктів, передбачити й конкурс за напрямком «Українознавство».

У зв'язку з подальшим зростанням ролі українознавства як базової науки й освітньої дисципліни у формуванні світогляду, розвитку свідомості українського народу, як визначального чинника продукування методологічних знань при визначенні мети, засобів його самореалізації та враховуючи особливу роль у цих процесах НДІУ МОН України, як організатора і координатора наукових досліджень не лише в Україні, а й за кордоном, розглянути можливість надання Інституту статусу національного, де крім уже означених напрямків наукових досліджень здійснювалася б й системна робота з перепідготовки та підвищення кваліфікації наукових, педагогічних, управлінських кадрів та кадрів сфери культури. Вирішення цих, як і деяких інших проблем розвитку сучасного українознавства, однозначно буде сприяти посиленню його життєвої потуги, а відтак дозволить більш цілісно і послідовно впливати на процеси самопізнання, самовдосконалення й самореалізації українського народу[5,с. 145-150].

Бібліографічний список

- 1.Відгук Інституту народознавства НАН України на проєкт Державної цільової програми “Українознавство”. - Вх. № 3492, 13.X.2003.
- 2.Токар Л.Українознавство і побудова національної держави в Україні Українознавець. - Львів, 2006.- Випуск II.- С.63 – 73.
- 3.Токар Л. Українознавство у змісті та структурі національної освіти. Українознавець. – Львів, 2007. - Випуск III.
- 4.Токар Л.Українознавство в період побудови незалежної Української держави. Українознавець. - Львів, 2007. - Випуск IV.
- 5.Токар Л. Деякі особливості розвитку українознавства в кінці XX на початку XXI ст. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2010. - Том XV.

Стаття надійшла до друку 13.12 .2012.

Леонид Токарь

Некоторые особенности развития украиноведения в конце XX - в начале XXI века

Аннотация: В статье изучаются некоторые особенности развития украиноведения в конце XX – в начале XXI века.

Ключевые слова: Украиноведение, особенности развития украиноведения, украиноведения в конце XX – в начале XXI веков.

Some peculiarities of the development of Ukrainian Studies at the end of XX – the beginning of XXI centuries

J

Annotation: The article analyses the historical experience through the prism of Ukrainian Studies development.

The main accent is given to peculiarities of the development of Ukrainian Studies at the end of XX – the beginning of XXI centuries.

Key-words: Ukrainian Studies, peculiarities of Ukrainian Studies development, Ukrainian Studies at the end of XX – the beginning of XXI centuries.

УДК 930(477)

Олександр Федоренко

Історіософські засади геополітичних досліджень в українознавстві

Анотація: В статті вивчаються історіософські засади геополітичних досліджень в українознавстві.

Ключові слова: Українознавство, історіософські засади в українознавстві, геополітичні дослідження в українознавстві.

Головною умовою здійснення геополітичних досліджень у контексті українознавчої науки є застосування інтегративного підходу до вивчення України як цілісного територіального соціокультурного комплексу, в якому поєднані протягом тисячоліть представники її населення з власним природним довкіллям. Першотворча генеза людини відбувалась у відносно сформованому, але еволюціонуючому земному довкіллі. На цьому первинному етапі свого розвитку людина співіснувала з природним довкіллям, пристосовуючись до його домінуючого впливу. Від VIII – V тисячоліть до н. е. людство осмислено почало використовувати окремі елементи природи, зокрема такі, як земля, вода, глина, мідь, залізо, тим самим створюючи істотні, не завжди екологічно виправдані, зміни в першотвореному ландшафті. Масштабне ж використання вугілля, нафти, газу, урану у XIX-XX століттях перетворилося на головний чинник цивілізаційних змін, які істотно вплинули на соціально-економічний та політичний розподіл світового простору[1,с.23-45; с.56-78].

Основою розвитку світової цивілізації у давні часи був аграрний спосіб виробництва. Саме стародавні і середньовічні суспільства розвивалися у залежності від географічних факторів (клімат, вода, ґрунт, ландшафт місцевості), які впливали на адаптацію людності до певних умов довкілля.

Індустріальні суспільства, що виникали у надрах аграрних суспільств, розвивалися у напрямі максимального освоєння природного простору, з надмірним використанням його ресурсного багатства.

З середини XVII століття характер впливу географічного середовища змінюється внаслідок розвитку промисловості, торгівлі й комунікаційних взаємовідносин між тогочасними країнами та регіонами. Окремі географічні фактори, зокрема територія і клімат втрачають провідне становище у зв'язку з потужним використанням корисних копалин, наявність яких була основною передумовою військово-технічної могутності окремих держав, які таким чином перетворювалися на загарбницькі імперські структури, провідною ланкою діяльності яких стає поневолення інших країн, з безмежним використанням дешевої робочої сили[2,с.102-134].

У XX столітті відбувається криза індустріального способу розвитку світової цивілізації, головною ознакою якої є безконтрольне використання потенціалу природи. Катастрофічне зростання тиску на довкілля у глобальному масштабі супроводжувалось створенням тоталітарних ідеологій фашизму і комунізму, розподілом світового простору між провідними державними центрами (Велика Британія, Німеччина, Франція, Сполучені Штати Америки,

СРСР, Японія, Китайська Народна Республіка, а згодом і Російська Федерація) на сфери впливу. Головними подіями цього часового періоду були перша і друга світові війни, розпад Радянського Союзу, відновлення незалежної української держави. Характерною ознакою цього часового періоду був поділ світу на територіальні простори колоніальних імперій та сфери їхнього впливу. Технологічне вдосконалення індустріального виробництва у цих державах здійснювалось внаслідок залучення все більшої кількості ресурсів довкілля, і перш за все чорних та кольорових металів, нафти, кам'яного вугілля.

Посилення антропогенного тиску на довкілля було спрямовано на створення матеріальних засобів існування та збагачення провідних кіл Росії, європейських держав і США. Серед найзначніших рис імперіалістичної політики правлячих груп доцільно виділити три складові напрями: концентрація капіталів і утворення монопольних об'єднань у фінансовій та промисловій сферах, які здійснюють використання ресурсів колоній чи залежних країн; територіальна експансія (захоплення нових територій і придушення опору місцевих патріотичних рухів); економічна конкуренція та військові конфлікти між колоніальними імперіями за поділ планетарного простору на сфери впливу. Основою наукової і політичної думки цих держав було поняття експансії, тобто встановлення політичного, військового та економічного контролю над відповідними територіями, що було ідейним та матеріальним вираженням боротьби держав за свій життєвий простір.

Колоніальна експансія імперіалістичних держав з метою вилучення ресурсів та використання дешевої робочої сили - стимулювала зростання у населення підкорених країн національної самосвідомості, прагнення до незалежності та власного індустріального виробництва. Тому становлення геополітичної думки на початку XX століття характеризується двома протилежними ідеологічними тенденціями[1,с.23-45; с.56-78].

Геополітична думка сягає своїми коренями глибини віків, адже люди з давніх часів намагалися знайти пояснення оточуючому світу, а також його впливові на життя людини, суспільства, держави, а згодом поступово фрагментарні знання про взаємозв'язок між географічними факторами і політичним життям держав вкладалися в певні системи поглядів, а на початку XX століття внаслідок якісного стрибку в розвитку природничих і гуманітарних наук геополітика постала як окрема наукова дисципліна. На початку XX століття геополітичні ідеї у Європі стали ідеологічною формою виявлення стратегічних інтересів імперіалістичних держав. Територіальними центрами формування геополітичної думки в європейському регіоні були Німеччина, Великобританія, Франція. Геополітика в цих країнах розвивалась у двох структурних формах – теоретичній(обґрунтування ролі держави у світовій системі міжнародних відносин) та практичній(розробка стратегічних варіантів дій держави на обмеженому за розмірами територіальному просторі) [1,с.23-45; с.56-78]..

Представники наукової думки європейських держав, США і Росії будували геополітичні концепції виходячи з інтересів своїх країн проводити активну зовнішню політику та отримати контроль у світі над територіями, які необхідні для вільного переміщення сировини, товарів і капіталів.

Теоретичні та ідейно-політичні дослідження науковців та громадських діячів у країнах, що були в складі колоніальних імперій, здійснювалися з метою обґрунтування національно-визвольної боротьби.

Українська геополітична думка зароджувалася одночасно із геополітичною думкою інших країн, при цьому українські дослідники не розглядали проблему використання географічних факторів для досягнення Україною панівного становища на територіях інших територіях. Вони більше ніж зарубіжні геополітики зосереджували увагу саме на нематеріальних геополітичних чинниках – таких, як культура, менталітет, політичні та соціальні права людей і народів. Що стосується способів і засобів геополітичного пізнання, то вони відрізнялися залежно від того які висувалися завдання у дослідженні певного аспекту державотворення[1,с.23-45; с.56-78].

Українські дослідники звертали особливу увагу насамперед на існування сприятливих умов для розвитку української нації (наявність достатнього життєвого простору, присутність на

території проживання українців цінних елементів фізико-географічного середовища – великих річок, гірського масиву, морської берегової лінії, районів, багатих природними копалинами та родючими ґрунтами).

Отже, перша проблемна позиція, яка репрезентована науковцями країн Європи, США і Росії, обґрунтовувала роль держави як суб'єкта географічної політики. Концепційність другої позиції з огляду на специфіку існування населення поневолених країн, полягала у визначенні нації суб'єктом державотворення та суспільного життя. Саме розуміння сутності мети, завдань і методологічних засад зв'язку географічних факторів і політичних форм суспільства і держави є концептуальною особливістю розходження двох протилежних наукових систем. Поняття „геополітика” першим запровадив шведський вчений державознавець Р. Челлен для виокремлення одного із складових напрямів політології. Геополітику європейські та американські вчені сприймали як наукову систему знань про вплив географічного середовища на політичне життя держав, розглядаючи при цьому географічний простір у підлеглому становищі по відношенню до держави, яка активно використовує його для реалізації своїх цілей та інтересів. Прикладом такого підходу є „континентальний” і „океанічний” напрями. Німецькі географи Ф.Ратцель, К.Хаусхофер та представники його школи обґрунтували так званий континентальний напрям геополітики, як науки, що вивчає взаємозалежність зовнішньої політики держав, їхніх політичних, економічних і військово-стратегічних систем і контрольованого ними сухопутного простору[1,с.23-45; с.56-78].

Значний внесок у розвиток геополітичних ідей зробили представники океанічного напрямку геополітики в особі американського адмірала Альфреда Мехена і англійського вченого Хелфорда Маккіндера. Вони розглядали геополітику як напрям, який обґрунтовує взаємозалежність зовнішньої політики держав та реалізації їхнього потенціалу і контрольованих ними через військовий і торгівельний флоти водних комунікацій.

У наукових колах українських вчених впродовж першої третини ХХ століття виокремилось два традиційних підходи до вивчення геополітичних орієнтацій українства, формування предмета геополітики внаслідок виявлення, вивчення і прогнозування процесів внутрішньої та зовнішньої політики держав з врахуванням їх географічного розташування, природних умов, ресурсів, історичних й політичних традицій державності[8,с.116-119; с.12-54;с.5-89].

Ці концептуальні підходи базувалися на фундаментальних дослідженнях історика Михайла Грушевського[3] і географа Степана Рудницького[7]. В основі розбіжності історичного і географічного підходів була фахова позиція вчених стосовно дослідження явищ і процесів. С.Рудницький досліджував загальні і специфічні особливості природного зв'язку народу і території його формування, розглядаючи народ як цілісний біологічний організм, який під впливом багатовікових культурно-історичних, геополітичних, природнокліматичних та інших чинників формує механізми взаємодії з оточуючим світом[7]. М. Грушевський, як історик, в соціально-філософському плані здійснював розробку проблеми становлення народу і його держави у окресленому геополітичному та соціокультурному просторі, який розглядав з погляду єдності інтересів народу і держави. У праці М. Грушевського „На порозі нової України”(1918р.) вперше були розроблені науково обґрунтовані варіанти чорноморської (тяжіння українців за ознаками географічного розташування до чорноморського простору) і західної (тяжіння українців на підставі демократичних традицій виборності та відповідальності до європейського простору) геополітичних доктрин[3,с.133-178].

Ці державні традиції автохтонного українського населення підтримує і сучасний історик Віктор Ідзьо. Дослідник відзначає політичний вплив на Українську державу, як Візантії так і країн Західної Європи, особливо відзначає на міжнародні торгівельні зв'язки з Українською державою у період її процвітання з центром в Києві. За працями професора В.Ідзьо Українська держава IX-XIII століття з центром в Києві та її політичний продовжувач, Львівське королівство XIII-XIV століть з центром у Львові, виявили на Західну Європу не тільки культурно-релігійний вплив, але розвинули широкомаштабні торгівельні взаємовідносини. Дослідник відзначає політичну інтеграцію Української держави в Союз Католицьких держав,

особливо в епоху короля Русі Данила, який найбільше дружив з Польщею, Угорщиною, Австрією, Чехією та Німеччиною й іншими країнами Європи, зокрема й з головою Союзу католицьких держав Папою Римським Інокентієм IV. Використовуючи значний історичний матеріал, свої наукові знання в історичній і політичній сферах, вчений В.Ідзьо стверджує, що неперервна політика Української держави у IX-XIV століттях, особливо у міжнародних відносинах, була особливо ефективною у XIII столітті у варіанті багатостороннього і поглибленого співробітництва з усіма країнами Союзу католицьких держав. Дослідник аналізував дані і сучасні, для початку XXI століття аспекти розбудови Української держави та взаємовідносини з Союзом католицьких держав, сьогоднішнім Європейським Союзом і прогнозує, що внаслідок розвитку сучасної Української держави в середині XXI століття пройде занепад москвофільської концепції «Галицько-Волинського гетто XIII століття». Вчений В.Ідзьо наголошує, що сучасна Україна для реалізації новітніх цілей та завдань з комунікаційного Київського центру в сучасному географічному просторі європейського та чорноморського регіону змушена буде концептуально прийняти на озброєння концепцію неперервного державного розвитку української нації, його наукову концепцію Української держави IX-XIV століть. За для утвердження в Україні та за її межами, її науковості в XXI столітті, вчений В.С.Ідзьо показує у своїх працях усю велич Української держави IX-XIV століть, зокрема її територіального розташування та українськими державними можновладцями, використання українського ресурсного потенціалу, а особливо у випадку панування над іншими країнами внаслідок її трансформації в імперську політичну структуру, що можливо внаслідок розвитку і зміцнення в XX столітті... Провідна роль Української держави IX-XIV століть в Європі для академіка В.Ідзя ґрунтується не на пануванні над іншими країнами і народами, а на творчих здобутках українців в різних галузях науки, літератури, мистецтва, створених під впливом географічних умов унікальної української національної території і економічних й культурно-релігійних взаємозв'язків з західно-християнською та візантійською і цивілізаційними спільнотами. Слід наголосити, сьогодні науково концепція академіка В.Ідзя на початку XXI століття є для України і українців визначальною. Хоча слід наголосити, що для її сьогоднішнього розвитку українськими вченими істориками та географами була добротно протоптана дорога за XIX та XX століття[8, с.116-119; с.12- 54; с.5-89].

Серед вітчизняних вчених першим, хто географічно розумів велич Київської держави IX-XII століть, на початку XX століття, був Степан Рудницький[7]. Цей вчений-географ у світовій науковій думці є одним з головних розробників теоретико-методологічних основ географічної політики як науки і прикладної галузі знань, що вивчає вплив матеріальних і соціальних факторів на розвиток народів і держав. Здійснивши синтез знань з історії, політичної і фізичної географії він на початку XX століття показав, що Україна – це природно-територіальний комплекс, простір якого у географічному вимірі має свої межі у Східній Європі, а у історичному являє собою середовище проживання українців, з їхніми власними особливостями буття та культури. Поняття „простір” стало для нього ідейним підґрунтям творення балтійсько-чорноморської геополітичної доктрини. Розуміння українського простору в його багатовимірності (територіальній, культурно-історичній, державно-політичній) виявляють його праці „Українська справа зі становища політичної географії” (1923р), „Чому ми хочемо самостійної України”(1917р), „Огляд національної території України”(1923р). Ці геополітичні праці – вагомий внесок в обґрунтування ролі географічного фактора у розвитку української державності, національного та територіально-етнічного принципів становлення України як великої європейської і світової держави. У програмових статтях визначного діяча української науки визначені фундаментальні завдання геополітичного дослідження України як цілісного об'єкта, як географічного простору, території, народу, держави. С. Рудницький обґрунтував роль у процесах зародження і становлення самостійної й суверенної української держави трьох важливих географічних факторів – території України, її просторового розташування та природно-ресурсного потенціалу. Аналізуючи державотворчі процеси з точки зору політичної географії, він розглядає державу як просторову цілісну структуру, яка поєднує два складові елементи. Перший – це простір певної частини Землі та її природні умови. Другий

– нація, яка творить державу на основі особливого типу матеріальної і духовної культури, історичних традицій, самостійної мови, літератури, науки. Його бачення специфіки простору полягає в тому, що, на відміну від німецького географа Фрідріха Ратцеля, який обґрунтовував на основі розроблених у своїх працях „законів просторового росту держави” можливість розвитку держави у процесі безперервної територіальної експансії, він сприймав географічну просторовість, як природний терен, середовище якого є основним фактором, що впливає на формування нації, включаючи її фізіологічні і ментальні особливості, політичний і економічний устрій держави. Підхід С. Рудницького є дуже продуктивним для сучасного українознавства, оскільки дає змогу простежити становлення України як геополітичної цілісності, як феномена єдності людини, природи і культури. Створена ним концепція політичної географії стала фундаментальною теоретико-методологічною основою геополітики як науки про Україну, як неповторну і автономну геополітичну реальність, з чіткими природними, етнічними, культурними та економічними кордонами. Розглядаючи Україну як геополітичну реальність, вчений розглядає політичну географію як галузь антропологічної географії, що вивчає процеси взаємодії явищ земельного простору і державницьких формацій людства. Таким чином, дослідником було окреслено сутнісне бачення політичної географії та виокремлено проблемне питання геополітичного дослідження: виявлення та дослідження впливу на процеси державотворення аспектів взаємодії населення і території, людини і природи. С. Рудницький є видатним теоретиком української і європейської геополітичної думки, один із основних розробників вчення про геополітику як напрям розвитку народів і держав на підставі їхнього просторового розташування, як науку про реалізацію інтересів країни та її народу у світовому просторі. Значний його внесок у формування наукового змісту геополітики, полягає у її трактуванні як науки, яка виокремлює визначальну роль географічних факторів (просторове розташування країни, розмір території, наявність, відсутність чи обмеженість природних ресурсів, клімат, кількість і густота населення)[7].

У дослідженнях С.Рудницького вона трактується як наукова дисципліна, що вивчає форми політичного життя з точки зору їх відповідності до географічних умов. Іноземні вчені (К.Хаусхофер, Х.Маккіндер, А.Мехен) розглядали геополітику передусім, як політичну доктрину, яка на підставі географічних факторів обґрунтовує розширення державою свого територіального простору, її загарбницьку і колонізаційну політику стосовно інших країн. Формуючи модель майбутнього України як держави, яка впливатиме на розвиток взаємовідносин у Європі й визначатиме долю усього людства, С. Рудницький на відміну від іноземних геополітиків не сприймав експансію як засіб реалізації інтересів у політиці, імперіалізм як форму використання потенціалу одного народу на користь іншого. Розроблені мислителем наукові основи вчення про геополітику стали фундаментом для обґрунтування ним „балтійсько-чорноморської” геополітичної доктрини становлення української національної держави, визначення її напрямів внутрішньої та зовнішньої політики з врахуванням особливостей географічного розташування території. С.Рудницький розглядав „балтійсько-понтійську” федерацію на просторі між Балтійським і Чорним морями як форму реалізації потенціалу просторового розташування України на межі як географічній (степу та лісостепу), так і культурній (європейського Заходу та азіатського Сходу, середземноморського Півдня і балтійської Півночі), і як форму захисту від політичного й психологічного тиску Росії та Польщі. Розроблені у працях Михайла Грушевського і Степана Рудницького методологічні підходи стали у першій половині XX століття основою для розвитку широкого спектра наукових досліджень, в яких розглядалися тотожні до класичної європейської геополітики проблемні аспекти. У сфері взаємозв'язку природних явищ і політичних процесів розробку окремих проблемних тем здійснювали визначні громадські і наукові діячі - Микола Міхновський[6], Дмитро Донцов[4], В'ячеслав Липинський[5]. Вони у своїх роботах не вживали терміну „геополітика”, але їхні погляди співпадають за об'єктивними ознаками і критеріями з теоріями і концепціями геополітиків країн Європи[8,с.116-119; с.12- 54;с.5-89].

На відміну від європейських вчених, які обґрунтовували реалізацію інтересів колоніальних імперій, українські науковці здійснювали дослідження з метою відновлення

державності автохтонної етнічної спільноти на власному природному просторі. Сутність історичної місії українства визначалася ними у територіальному й державницькому згуртуванні українців навколо спільного священного символу - „Україна”, який є синтезним поєднанням особливостей природного терену і його споконвічних мешканців.

У ідейно-теоретичній статті Миколи Міхновського «Самостійна Україна», яка була написана у 1900р. було визначено Україну як природно-просторову реальність, межі якої збігаються з природними кордонами української території. Природні і політичні кордони від Карпатських гір по Кавказькі, окреслені як історичні межі творення української нації та держави. На цій підставі основним завданням українства у XX столітті на думку автора, мало бути відновлення української держави знищеної внаслідок військово-політичного тиску Російської імперії та об'єднання у ній всіх етнічних теренів[7,с.13-23].

Праці українських мислителів Михайла Грушевського[3], Степана Рудницького[7], Миколи Міхновського[6], Дмитра Донцова[4], В'ячеслава Липинського[5] в яких розглядалася проблема взаємозв'язку між географічними факторами і життям людини, суспільства, держави, обумовили формування власного і достатньо широкого предмету дослідження української геополітичної науки.

На прикладах праць вітчизняних дослідників можливо зробити висновки, що українська геополітична думка початку XX століття мала ряд характерних рис, які відрізняли її від тогочасних загальносвітових тенденцій у розвитку геополітики. Насамперед доцільно виділити такі характерні риси української геополітичної думки:

- українські дослідники прагнули створення української держави в її етнічних межах і демонстрували відсутність імперіалізму в реалізації права українців на створення власної держави;
- представники української геополітичної думки розглядали в своїх працях практично всі фактори (територіальні, соціально-економічні, національно-культурні тощо), які впливали на існування української нації і творення її держави;
- вітчизняні дослідники акцентували увагу на реалізації права націй на творення держав на основі автохтонних ідейних та культурних цінностей, на відміну від зарубіжних геополітиків, в концепціях яких геополітика розглядалася як система ідеологічних доктрин, які обґрунтовували загарбницькі інтереси колоніальних імперій;
- характерні риси у поглядах українських геополітиків успадковані з історії вітчизняної суспільно-політичної думки, базуються на широкому філософсько-світоглядному підґрунті яке відповідає менталітету українського етносу. Особливість і до певної міри унікальність поглядів М.Грушевського, С.Рудницького, М.Міхновського, Д.Донцова, В.Липинського, полягала в тому, що у період загострення конфлікту блоків Антанти і Троїстого союзу, вони передбачили можливість виходу України на історичну арену як вагомого геополітичного центра світового тяжіння[9,с.142-155].

Ця тенденція виявилася під час Першої світової війни, яка стала завершальним етапом геостратегічного протистояння цих блоків. Після Першої світової війни відбувається трансформація світового, зокрема європейського простору, за критеріями універсальних ідеологій і відповідних державно-політичних режимів. З одного боку, це умовно, демократичні країни Європи і США, а з другого – тоталітарні системи комуністичного і фашистського зразків. Світова війна кардинально змінила геополітичну ситуацію в Європі, вона стала каталізатором боротьби українського та інших поневолених народів за власну державність, структурування їхніх національних політичних сил й появи державницьких формацій – Української Народної Республіки, Західноукраїнської Народної Республіки, Української Держави Павла Скоропадського. Важливість ідей цих мислителів полягає у розкритті аспектів впливу матеріальних і духовних факторів на становлення ідейних та культурних традицій української нації, її державницьких інституцій. Ці автори, виходячи з української історіографічної основи своїх досліджень, наводять факти, подають інформацію про певні події, у певній інтерпретації, згідно з власними поглядами та ідеологічними уподобаннями[10,с.97-106].

Геополітика у XX столітті стала одним з найбільш впливових інтелектуальних напрямів науки, який визначав характер досліджень в таких сферах, як зовнішньополітична та військова стратегія держав, національні інтереси держав, аналіз і прогнозування локальних й міжнародних конфліктів.

Поняття „геополітика” вживалося у наукових і політичних середовищах у вузькому і широкому значенні. У вузькому значенні геополітика розглядалася як наукова дисципліна, яка має свої теоретико-методологічні основи і традиції дослідження, вивчає особливості впливу географічних факторів на функціонування суспільства і політику державної влади. В широкому розумінні геополітика пов’язувалася з потужним використанням державною владою географічних й територіальних факторів у внутрішній та зовнішній політиці, у зв’язку з чим у ній виокремлюється спеціальна предметна сфера – геостратегія (обґрунтування активної військово-політичної і економічної діяльності держав).

Поняття „географічна політика” визначає не лише залежність зовнішньої політики країни від її географічного розташування, а насамперед об’єктивну залежність державної влади від сукупності матеріальних факторів, які дають їй можливість здійснювати контроль над власним територіальним простором. Ідейно-теоретичні розробки дослідників початку XX століття стали фундаментом вітчизняної геополітики як системної наукової галузі знань про природно-рельєфні умови території України, політичні традиції, соціальні та етнографічні особливості її населення. Результати їхньої роботи стали насамперед теоретико-методологічною основою для становлення вітчизняної геополітики з її предметом, власною методикою дослідження джерел. На відміну від іноземних теоретиків геополітики, зокрема Ф. Ратцеля, Х. Маккіндера, К.Хаусхофера, які визначали державу як біосоціальну структуру, що перебуває в стані постійної територіальної експансії, українські дослідники визначили розвиток вітчизняної геополітичної думки у напрямі дослідження впливу природного ландшафту, особливостей просторового розташування, клімату і ресурсного потенціалу на становлення автохтонної спільноти та її державної традиції.

Українознавство, будучи синтетичною наукою, не може не спиратися на потенціал такої науки як геополітика. Для досягнення необхідної якості геополітичних досліджень в українознавстві є сформований на концепційній основі праць С.Рудницького, М.Грушевського інструментарій наукового пошуку і розроблена достатня емпірична база, яку з історико-філософського та методологічного поглядів належить розглядати, як закономірний результат розвитку традиції українського філософсько-політичного мислення[3;7].

Проблема розвитку українознавства у XXI столітті – не проблема вивчення минулого (Українська держава IX-XIV століть) та наявної (Українська держава XXI століття), про що наголошувалось вище[8,с.116-119; с.12- 54;с.5-89].

Суть цього вивчення полягає в тому, щоб, через застосування інтегративних наукових методів розкрити специфіку України як своєрідної географічно-політичної реальності у просторі і часі, при цьому поглянувши на неї не тільки через призму минулого і сучасного, а й майбутнього. Тому надзвичайно актуальним є дослідження класичних праць української геополітичної спадщини, яка базується на вкорінених в глибинах національного буття та свідомості соціокультурних здобутках, які є підвалинами пронесеної через віки світоглядної традиції[8,с.116-119; с.12- 54;с.5-89].

Бібліографічний список

- 1.Арон Реймон. Мир і війна між націями: Пер. з фр. – К.: МП «Юніверс» 2000. - 688 с.
- 2.Гейден Г. Критика немецкой геополитики. Издательство Иностранной Литературы. - М., 1960. - 307 с.
- 3.Грушевський М.С.На порозі нової України// Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського/ Упоряд. підгот. текстів та фотоматеріалів, комент. приміт. А.А. Демиденка. – К.: Веселка, 1992. С. 133-178.

- 4.Донцов Д. Історія розвитку української державної ідеї. - К.: Товариство «Знання» України, 1991.- 48 с.
- 5.Липинський В. Хам і Яфет. Сучасність. 1992. Червень 6. С. 63-76.
- 6.Міхновський М. Самостійна Україна. Всеукраїнське Наукове та Професійне Товариство ім. М. Міхновського Микола Міхновський та його «Самостійна Україна». Київ. 1996. С. 13-23.
- 7.Рудницький С.Л. Чому ми хочемо самостійної України// Упор., передмова О.І. Шаблія. – Львів: Світ, 1994. – 416 с.
- 8.Федоренко О. Геополітичні дослідження в українознавстві// Українознавство. – К., 2005. – Ч.3. – С. 116-199.
- Ідзьо В. Українська держава в IX - XIII ст. - Вид. 2. - Львів "Сполом", 2010. - 416 с.
- Ідзьо В. Львівське королівство у XIII-XIV століттях. - Івано-Франківськ "Сімік", 2012р. - 100с.
- 9.Федоренко О.А. Геополітична проблематика в українознавстві//Науковий Вісник Українського Університету. - М.,2006. - Т. XI. С. 142 – 155.
- 10.Хилько М. Питання геополітичного призначення України у працях академіка С.Рудницького// Україна просторова в концепційному окресленні Степана Рудницького. Монографія. - К.: Українська Видавнича Спілка, 2003. С. 97-106.

Стаття надійшла до друку 13.12 .2012.

Александр Федоренко

Историософские основы геополитических исследований в украиноведении

Аннотация: В статье изучаются историософские основы геополитических исследований в украиноведении.

Ключевые слова: Украиноведение, историософские основы украиноведения, геополитических исследований в украиноведении.

Oleksandr Fedorenko

Historical and philosophical bases of geo-political researches in Ukrainian Studies

Annotation: Historical and philosophical bases of geo-political researches in Ukrainian Studies are studied in the article.

Key-words: Ukrainian Studies, historical and philosophical bases, geo-political researches in Ukrainian Studies.

УДК 930(477)

Володимир Шевченко

Українознавчі дослідження світового терену українства

Анотація: В статті проводяться українознавчі дослідження світового терену українства.

Ключові слова: Українство, українознавчі дослідження, світовий терен.

1. Історія в українознавчо-філософській літературі

Українознавство як наука має за об'єкт дослідження Україну та світовий терен українства. Класифікація тематики українознавчої літератури може здійснюватись на основі різних критеріїв. Зокрема, вона може класифікуватись на підставі тих предметів, теоретична система яких утворює зміст поняття "Україна", тобто сам теоретико-практичний об'єкт українознавчого дослідження.

Предмети, на які пізнавально-практично розпадається зміст поняття «Україна» як об'єкт дослідження, представляють, по суті, фундаментальні засади буття українського народу. Маються на увазі, насамперед, геолого-екологічне становище України у світі, мовно-

інформаційна, господарська (економічна) й станова (соціальна) системи, пізнавально-дослідницька та навчально-освітня системи, звичаєвість (мораль), філософія, творчість (тобто мистецтво) в різних галузях діяльності, міфологічна структура світосприйняття, геополітичне й демографічне становище, нагромаджений попередніми поколіннями українського народу обсяг цінностей (давнина) та держава. Одночасно зв'язок цих предметів утворює українську культуру, котра, власне, і функціонує як основоположна, визначальна й характерна підстава українського суспільства.

Притаманне змісту поняття “Україна” предметне розмаїття виражається і фіксується системою природничих, гуманітарних і суспільних наук, що внутрішньо диференційовані на більш конкретні (спеціальні) науки із своїми особливими предметами. Крім того, українознавча тематика класифікується за способами літературного відтворення предметів (проза, драма, поезія тощо), рівнями знання (міфопоетичне, теоретичне, емпіричне, фундаментальне, прикладне), а також формами пізнання (легальне, таємне, навчальне, копіювально-відтворююче і т.п.) на підставі суб'єктної визначеності. Остання складається завдяки соціальній диференціації українського суспільства на певні соціальні групи, верстви, професійно-фахові, територіальні та інші спільноти. Суб'єктна визначеність структури змісту українознавства допомагає в науково-пізнавальному відношенні встановити, хто, як і навіщо досліджує Україну як об'єкт і як предмет, тобто як ту або іншу її сторону як об'єкта.

Причому ніколи не було і не існує в суспільстві ніякого іншого способу вираження об'єкта дослідження, крім усномовної або письмової оповіді чи переказу. Але нагадаємо: те вираження предмета, яке в Україні називається оповіддю, переказом чи описом, мовами інших народів називається інакше. Відомо, що греки усні й письмові оповіді називали й називають словом “історія”. Дане слово було запозичене у греків римлянами й іншими європейськими спільнотами. Нині і в українському суспільстві слово “історія” стало, так би мовити, “рідним”, бо воно широко застосовується у межах внутрішнього і міжнародного спілкування. Проте при уважному аналізі виявляється, що тлумачення змісту грецького слова в системі українського світорозуміння і пізнавально-інформаційної, особливо наукової, діяльності занадто суперечливе.

Насамперед відзначимо, що іншомовне слово “історія” в сучасній вітчизняній філософській та науковій літературі витлумачується у відмінному від його ментального значення смислі. Так, якщо брати за логіко-теоретичний еталон довідкову літературу, то, наприклад, у “Філософському енциклопедичному словнику” (2002 р.) можна прочитати, що історія – це наука про розвиток суспільства [16, с. 225]. Але, якщо це твердження вірне, то слід визнати, що цим же визначенням неявно виражається значна переміна в розумінні змісту грецького (і римо-латинського) слова “історія”, що властиве публікаціям сучасних українських авторів, порівняно із тлумаченнями історії дослідниками минулих століть.

Наприклад, ще у XVII ст., як бачимо із змісту “Лексикона латинського” Єпіфанія Славинецького, українські автори витлумачували історію у тісному зв'язку із словом *hister*, відповідником якого у вітчизняній мові було слово “кощун”. Кощун, як відомо, – це оповідь, переказ про дійсні й легендарні, звитяжні та інші важливі й героїчні діла предків. Тому й *histriones* перекладалося як “кощунство”, а слово *historice*, тобто “історія”, тлумачилося як “дієпис” [3, с. 219], який за смислом дещо відрізнявся від „логографії” (дієписання), “хронопису” (часопису) й “літопису” (щорічного опису), котрі, у свою чергу, в XVII ст. перекладалися в Україні на латину як *historia* (історія). Історичною, у цьому смислі, була подія, котра описувалася (оповідалася й переказувалася), отже, була “дієписательною”, тобто “фактичною” – із вказівкою на час і місце події.

Необхідно підкреслити, що в Україні погляд на історію як на предмет навчання і вивчення, започатковується в 1-й половині XVIII ст. у Гетьманщині, точніше – в Чернігівському колегіумі. Це був на той час значний культурно-освітній центр не тільки в Україні, але й в усьому “близькому зарубіжжі” (для молдаван, росіян, білорусів, сербів тощо). Причому історія викладалася в колегіумі переважно як складова курсу риторики, в межах якого вона виконувала роль вчення про етичне вирішення життєвих проблем та складання оповіді (“казання”) про них.

Тобто історія викладалася не як особлива наука, а як оповідь про вчинки людей, що зберегли морально-повчальний зміст і гідні наслідування студентами колегіуму.

Прямо на це вказує мотивація зробленого в 1716 р. першого в Україні перекладу історії Риму Тіта Лівія, виконаного ректором Чернігівського колегіуму А.Стаховським. Дослідник цього важливого для розуміння тлумачення історії в Україні питання чернігівський вчений С.Мащенко зазначає, що А.Стаховський, започатковуючи викладання історії в навчально-освітній системі України, вбачав цінність праці Лівія в тому, що її автор був великим патріотом своєї батьківщини. Саме патріотизм римлянина А.Стаховський розцінив як повчальний зразок для життєорієнтації чернігівських студентів, бо “твір буде вчити юнацтво любові до своєї Батьківщини” [10, с.142]. Під кінець XVIII ст. викладання історії як пов’язаної з красномовством морально-пізнавальної дисципліни запроваджується в Києво-Могилянській академії, а далі – в Переяславському, Харківському та інших колегіумах. Все це сприяло поширенню вживання слова “історія” по всій Україні.

Проте переміни, що відбулися протягом XVII – XX ст. в тлумаченні історії у межах вітчизняної літератури, внесли в пізнавально-понятійний процес значну логіко-сміслову конфліктність. Перш за все, вона торкнулася змісту наук, що вважаються інтерпретаторами “розвитку суспільства”. Мовиться про соціальну і політичну філософію, філософію історії, політичну економію, соціологію тощо. Наявність цих наук вимагає або визнання, що саме вони, а не історія, є пізнавально-теоретичними виразниками суспільного розвитку, або ж визнання історії як “об’єктивності” й одночасно як такої окремої науки, що виключає інші науки про суспільний розвиток. Причому, у випадку визнання дослідження суспільного розвитку прерогативою “історії як науки”, треба розуміти справу таким чином, що “позаісторичні” тлумачення розвитку суспільства не слід вважати історією, тобто переказом про події, явища чи процеси, котрі нібито не мають нічого спільного з описами розвитку.

Привертаючи увагу до суперечностей у вітчизняній літературі, викликаних відступами від базового, тобто грекомовного (і латиномовного) визначення історії, підкреслимо, що різні аспекти суті цих суперечностей все-таки знайшли відображення в науковій думці України. Зокрема, їх констатує енциклопедичний словник із соціальної філософії (1996 р.), виданий під редакцією В.Андрущенка та М.Горлача. Він містить три різні трактування, що зустрічаються в українознавчій літературі. Вони не тотожні за змістом, через що вносять у тлумачення історії значний смисловий розлад. Так, історія у цьому словнику трактується, по-перше, як довільний процес розвитку в природі та суспільстві; по-друге, як реальний розвиток тільки суспільства, його типів, окремих цивілізацій, етносів, країн, а також форм, сфер, явищ та інших виявів життєдіяльності суспільства; по-третє, вважається, що історія – це окрема наука, що досліджує минуле суспільства [15, с. 184].

Викладене вище трактування історії, на наш погляд, більше ставить питань, ніж допомагає їх вирішити. Зокрема, якщо історія – це довільний розвиток в природі та суспільстві, то вона є не більше, ніж вислів, що виражає об’єктивно дане життя організмів. Річ у тім, що в природі і суспільстві **розвиваються** із якогось **завитка** (із насіння, зародку і т.д.) при певних обставинах і умовах тільки організми. Розвиток через це був і залишається предметом тільки біологічних досліджень. Все ж інше, тобто всі неживі системи світу, не мають властивості розвиватися, хоча й досліджуються спеціальними методами.

Проте, коли неживі (механічні, фізичні, інформаційні тощо) природні перетворення ототожнюються із розвитком, тоді вони хибно сприймаються і витлумачуються як аналогія органічним процесам. Тобто неорганічні зміни помилково оголошуються розвитком, через що адекватне пізнання й символіко-понятійне відтворення конкретних неживих процесів підміняється свавільністю аналогії. Більше того, визнання історії як довільності, притаманної природі й суспільству, потребує також визнання необхідності свавілля в написанні та змісті оповідань про різноманітні події саме на тій підставі, що всі перекази й описи, в тому числі й розповіді про різноманітні переміни, згідно з вимогами вищевказаного визначення історії, мають бути довільними.

Одночасно й трактовка історії як “реального процесу розвитку суспільства”, про яку також мовиться у вищезгаданому словнику, хоча і має місце в науці, філософії, загалом в українському суспільстві, виявляється все-таки однобічною. Вона хибує саме через те, що не включає в себе потребу прояснити реальність розвитку природи та явищ, видів і т.п. цього розвитку. Адже “розвиток суспільства” передбачає тільки таке пояснення суспільних перетворень, що якимсь чином альтернативне, знову-таки, оповідам про природні перетворення.

До того ж, тлумачення історії як “реального процесу розвитку суспільства” помилкове і через те, що абстрагується від довільності і просторово-часової неоднозначності розвитку як властивості виключно живих систем. Тому воно не враховує того, що в суспільствах, тобто в системах взаємодій людей на ґрунті спільної культури, відбувається виключно механічне нагромадження інформації (ентропія), в той час як в розвитку організмів має місце синергетичне нагромадження інформації, котре супроводжується непропорційністю її витрат. А коли історія називається ще і наукою про минуле суспільства, то це означає, що вона ототожнюється значною мірою із перевідкриттям та повторним сурогатним використанням змертвілої інформації, перш за все, із археологією, котра зайнята відшукуванням і трактуванням архаїки, тобто різноманітної незмінної інформації, що утворює нагромадження внутрішньо не пов’язаної різночасової і просторово роз’єднаної давнини.

Отже, і тоді, коли в сучасній українській літературі – науковій і ненауковій – історію трактують як науку про розвиток суспільства, і тоді, коли її вважають наукою про минуле суспільства, і тоді, коли історію розуміють як довільний розвиток природи і суспільства, має місце велетенський відступ від дійсного смислу і змісту грецького слова “історія”, яке в українській мові синонімічне таким словам, як “оповідь”, “переказ” тощо. Але це також означає, що вживане у невластивому смислі слово “історія” не піддається раціональній інтерпретації, бо воно нічого адекватно не пояснює. Вірно в цьому аспекті висловлюється Т.Ящук, яка вважає, що історія не може визначатися як якась предметно дана й об’єктивна величина. Будучи формою самосвідомості, самопізнання і пам’яті, історія функціонує в суспільстві тільки як “засіб, яким послуговуються для пригадування, розуміння, реконструювання” [17, с. 9].

Вживання у неадекватному значенні при надзвичайно широкому діапазоні суперечливих визначень поняття “історія” в сучасній українознавчо-філософській літературі загалом ставить під сумнів твердження про те, що історія – це ще й назва окремої науки або ж окрема наука. Зокрема, в сучасному навчальному посібнику “Історична наука: термінологічний і понятійний довідник” історія, по суті, розуміється як деякий універсальний симбіоз антропологічних, етнологічних, етнографічних, соціологічних та інших знань, а також як сума суджень, що передбачають майбутнє.

Така наука ніби “починається з появи людей на Землі” (отже, припускається, що був якийсь антропогенний “першоісторик”?) і, таким чином, постає як “наука про процес розвитку людського суспільства” [5, с. 176]. Тому ця наука немовби має всеохоплюючий антропологічний та соціокультурний зміст, бо “вивчає розвиток окремих держав і народів, а також людства в цілому в усій його конкретності й різноманітності, яке пізнається з метою розуміння його минулого, сучасного стану і перспектив у майбутньому” [5, с. 176].

Зазначимо, що, скориставшись викладеним вище “історичним” розумінням історії стосовно України, матимемо приблизно таке визначення: історія України – це наука, яка починається із виникненням українців на Землі, вивчає суспільство, державність і народ України в усій його конкретності й різноманітності з метою розуміння його минулого і сучасного стану, а також перспектив у майбутньому.

Зрозуміло, що така розповідь (історія) про Україну, витлумачена як наука, котра має власний метод дослідження й понятійний апарат, не можлива навіть в тому випадку, коли вона трактуватиметься як продукт дослідження “історичних джерел” [6, 32]. Адже в такому разі її потрібно вважати лише наукою про дослідження й використання джерел, тобто як архівістику, музейну справу, археографію тощо. Але варто зазначити, що ці та інші науки конститууються

специфічними предметами й методами, а історія (переказування) не має ніяких інших методів, крім тих, що властиві мовному спілкуванню, є в розпорядженні наук та мистецтв і представлені в структурі викладу їхнього змісту.

Тим більше, навряд чи можна вважати оповідача, тобто історика, ще й пророком чи суддею, який взявся оцінювати минуле. Якраз саме неможливість існування історика-судді як науковця мав на увазі видатний вчений і організатор науки в Україні середини ХІХ ст. М.Пирогов. Він відзначав, що історія є сукупністю розрізнених оповідей, де висловлені поодинокі міркування про те, що “колись існував інший світ, у якому люди мислили й чинили не так, як були зобов’язані, вони жили тут, щоб жити. Пили, їли, ходили в лазні, ніжились, бились і гуляли” [11,с.63]. Тематично різноманітні оповіді лише засвідчують, що серед людей були герої, знамениті громадяни, вчені, прихильники наук і мистецтв. Проте більшість людей все-таки проводили своє життя в мороці незнання й невідомості. Вони не знали й не могли знати іншого життя, крім того, яким жили, а про минуле знали з усних і письмових уривчатих переказів і легенд, які доходили до них від предків. Так само, тобто уривками переказів, передають знання про своє життя-буття наші сучасники своїм безпосереднім наступникам.

Історія України в цьому сенсі менше всього схожа на привабливу правдоподібну легенду про “генезис і закономірності становлення та розвиток українського народу, його боротьбу за національно-державну незалежність та пов’язані з нею подвиги, тріумфи, драми, трагедії і т.д.” [7,с. 13]. І, звичайно, вона не може підміняти, наприклад, соціально-філософську складову українознавства. Тобто не може претендувати (загалом такі претенденти існують) на опис “процесу розвитку” всього українського суспільства “в цілому” та аналізувати притаманну йому “всю сукупність явищ суспільного життя, всі його боки (економіку, політику, культуру, побут тощо) і їх взаємозв’язки і взаємообумовленість” [8,с.20].

У даній статті, очевидно, не доцільно продовжувати демонстрацію визначень історії “взагалі” та історії України зокрема. По суті, в них будуть лише деталі, що уточнюватимуть вищевикладені суперечливі визначення. Крім цього, вони не тільки вносять у науку й суспільство змістовно-смыслову плутанину, але й створюють умови для міфологізації історії. Причому на небезпеку міфологізації історії в Україні і за рубежом останнім часом звернули увагу філософські постмодерністи, зокрема Ж.Дерріда пише: “...те, що зветься історією, в чистому вигляді є переказом розповіді, внутрішньою оповідною стороною оповіді. Але тільки не самою оповіддю” [1,с. 670].

Отже, з цієї точки зору, виходить, що історія не тотожна тексту оповіді. Вона ніби перебуває за межами оповіді як індивідуалізована інтерпретація певного словесного матеріалу. Через це історія не є ні документальною даністю, ні виразом предметно даної “давнини”, бо є, по суті, довільною авторською вигадкою, навіяною текстом оповіді та його стильовими особливостями. Історія в цьому сенсі є вимисел або домисел автора і читача тексту, що здійснюється окремо від тексту і не присутній у ньому. Постмодерністичне розуміння історії виявляється досить близьким до твердження К.Поппера, згідно з яким, історія – це опис фактів “без мети” і “без кінця”. Саме через це історія не може претендувати на статус методично визначеної науки. Можливі тільки оповідні, тобто “історичні інтерпретації, жодна з яких не є остаточною, і кожне покоління має право на створення власних інтерпретацій” [13,с. 291].

Але розмаїття розповідей про одні й ті ж події, котрі досить очевидні в українському суспільстві якраз у той момент, коли починається розмова про “історію України”, засвідчує, що історія – це сукупність інтерпретацій подій та явищ природи і суспільства, які не об’єднані ні спільною методикою, ні загальною філософською методологією. Через це, вважаємо, варто погодитися з думкою О.Пріцака про те, що історія – результат дослідницької діяльності вченого-гуманіста, “що об’єктивно вивчає історію суспільства на базі свого світогляду та встановлених методів історичного дослідження”. Причому історія виражає “візію минулого”, що коректується завдяки змінам досвіду вченого. “Кожен великий історик є еkleктик, тобто вибирає для кожної часткової сфери дослідження методи пізнання, які до тої цілі найкраще надодуються. Але він, звичайно, намагається зберегти монізм у загальному синтезі” [12, XL].

Отже, слід визнати, що “історій України” багато, але українознавче розуміння України як об’єкта наукового дослідження не розчленовується на купу суперечливих “історичних” версій.

1. Історія України як емпіричне українознавство

Сумнівність інтерпретацій історії України як особливої науки зовсім не заперечує ні того, що історія України є навчальним предметом, ні того, що історію України представляє сукупність переказів і оповідей (документів, свідчень, наукових і художніх узагальнень, тлумачення традицій, архаїки, поточних подій тощо) про різні аспекти українського буття. Одночасно ці перекази й оповіді вивчаються, стають базою для нових переказів і узагальнень, постають предметами окремих спеціальних наук. Вчені часто користуються несумісними дослідницькими методиками, основна частина яких нерідко запозичається з природознавства (математико-статистичні розрахунки, фізичний або хімічний аналіз архаїчних речей і т.п.).

Особливо це стосується наук про надра, ландшафт, екологію, а також антропології, археології, археографії, етнології, демографії, соціологічних, економічних, політичних та інших досліджень, котрі разом з усними переказами та поетико-міфологічною літературою, власне, й утворюють історію України, яка, безумовно, відрізняється від навчальних книжок і монографій під назвою “Історія України”.

Підручники й монографії характерні відбором відповідного матеріалу, розраховані на навчання конкретної верстви осіб під певним кутом зору на Україну або ж систематизацію інформації в межах світорозуміння її конкретним істориком. Проте різнопредметні оповіді про Україну, тобто її історія, ніколи не підпорядковуються вимогам якоїсь раз визначеної точки зору або одному методу. Як підкреслює П.Кононенко, для суспільства й освіти це означає: “Де немає специфічного (суверенного) предмета дослідження, там немає і науки” [9, с. 8].

Історія України в цьому розумінні складається завдяки дослідженням різних аспектів українського терену. Навчально-монографічна “Історія України” укладається, отримуючи певну офіційну санкцію, бо створюється для реалізації строго визначеної мети – освоєння людьми (школярами, студентами тощо) деякої суми знань про події, котрі збереглися у творах української історії.

Це означає, що ні історія України як сукупність оповідей про часо-простір подій, що конституують український терен, ні історія України як навчально-освітня дисципліна не можуть претендувати на дослідження України як ідеї, образу, котрий “може бути і пізнаний, і усвідомлений лише як цілість, а отже – при комплексному (системному) підході”. Дослідження такого напрямку розпочинається, по суті, з кінця XIX ст. (М.Драгоманов, М.Грушевський, С.Єфремов та ін.), коли на основі осягання розмаїття тем історії України всебічно обґрунтовується етнокультурна цілісність й окремішність української нації. Практичне ж українознавство виявило себе політичним рухом за державну самостійність, який потребував національно орієнтованої, системної світоглядної науки про Україну, функцію якої і стало виконувати українознавство.

Причому українознавство в 1-й половині XX ст. поширюється в українському суспільстві переважно **теоретико-пізнавально**, скоріше навіть як науково-дослідна й навчально-освітня програма, що ґрунтувалася на усвідомленні історії України, особливостей українців як самодостатньої нації та її світового статусу. Але соціально-інституційно українознавство почало реалізовуватися як наука про цілісність України й українського геокультурного терену тільки з 90-х років XX ст., коли при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка було створено під проводом П.Кононенка Інститут українознавства, що переріс у сучасний НДІ українознавства МОН України. Соціально-практична реалізація українознавства почала розгортатися в навчально-освітній системі України, набуваючи суспільного визнання як “теоретико-методологічна основа не лише всіх напрямків науки: гуманітарних, суспільно-економічних, природничо-технічних, а й освіти, культури, державного управління” [9, с.22].

Українознавство в системі національної пізнавально-інформаційної діяльності та української культури в цілому, таким чином, не зводиться до історії України, але і не

відділяється від неї. Будучи сукупністю різноманітних наукових і ненаукових знань, що накопичуються й поширюються в Україні на основі різноманітних способів дослідження окремих її сторін, а також внаслідок теоретичного розчленування цих знань на більш конкретні предмети, що досліджуються на основі спеціалізованих методик, історія України нагромаджує величезний безладний інформаційний матеріал. Але, враховуючи часо-просторову тривалість і автохтонність буття українського народу, оповіді й перекази (історія) про його життя переосмислюються, логіко-теоретично впорядковуються, систематизуються, завдяки чому, власне, й постає українознавство. Воно формує та уточнює, враховуючи зміни у знаннях, зміст образу, ідеї “Україна”.

Взаємодії між українознавством та історією України через це можна характеризувати як такі, що здійснюються в межах національної пізнавально-дослідницької системи за принципами логіко-структурних відношень: “ідея – поняття”, “єдине – чисельне”, “моністичне – плюралістичне”, “мікрокосм – макрокосм” тощо. Українознавство в них представляє сторону ідеї, єдиного, моністичного і мікрокосмічного, а історія України – сторону понять, образів, чисельного, плюралістичного і макрокосмічного.

Тобто українознавство теоретико-методологічно формулює та інтерпретує Україну як ідею чи як цілісний образ, що постає об’єктом пізнання. Воно виражає його структуру, суть, властивості та закони взаємозв’язку частин і елементів, створює раціональну світоглядно-філософську символіко-категоріальну схему інтерпретації та використання історії в українському суспільстві, в тому числі й у сфері державної політики. Українознавство функціонує ще і як філософський критерій розрізнення подій та явищ українського походження від запозичених у зарубіжжі культуротворчих феноменів, а також від різних антиукраїнських вчинків і тенденцій, що можуть мати місце в Україні і за кордоном. Внаслідок цього, українознавство постає також і як філософське вчення про національний інтерес, а це слугує теоретичною базою розробки політичної стратегії державного управління і соціокультурного відтворення українського суспільства системою освіти.

Історія України в цьому сенсі існує як фактологічна, “емпірична” база українознавства або ж як “емпіричне” українознавство. Зосереджуючи увагу на окремих аспектах українського буття як предметах дослідження, історія України не створювала і не створює теоретично цілісний, системний образ України. Тривалий час цей образ, або ідея України, існував у творах українських істориків інтуїтивно, без теоретико-філософської рефлексії. Свідчення цьому – підручники “Історії України”, навколо яких точиться схоластична суперечка з приводу того, що треба “включити” в історію або “виключити” з неї.

З формуванням і розвитком українознавства як науки очевидно, що пріоритет потрібно надавати саме йому, бо воно являє собою концентрований вираз творчо-оптимістичного змісту української ідеї, що виступає методологією самопізнання й самовідтворення українського суспільства, філософсько-практичною базою самостійної політики української держави.

Зумовлюється це тим, що українознавство не апелює до історії як до остаточного аргументу, а на основі історії робить власні висновки, отримуючи нове знання, і тим самим відкриває нові можливості для діяльності, які “не впливають” із минулого й сучасного, а мають евристично-практичну, творчо-новаторську суспільну цінність. Така здатність визначається системністю й синтетичністю українознавства, котре, хоча й спирається на історію, але створює знання, не властиве жодному елементу історичних знань і на базі якого функціонує вся його система.

3. Метод українознавства

Мовлячи про те, що українознавство створює таке знання, яке не властиве у певному сенсі жодному елементу історичних знань, маємо на увазі те, що йому притаманний власний теоретико-пізнавальний метод, сформований упродовж його науково-філософського становлення. Особливість цього методу в цілому пов’язана із раціональною чи інтуїтивною інтерпретацією відмінностей, існуючих між механіко-динамічними, і тим самим еквівалентно урівноваженими та дисипативними, отже, внутрішньо неурівноваженими, нееквівалентними системами.

Зазначимо, що динамічні системи були описані в Європі ще середньовічними схоластами на основі аналізу й тлумачення співвідношень “частина – ціле”. Зокрема, у полі зору схоластики, а далі й механіко-математичного тлумачення світу й суспільства, опинилися три варіанти інтерпретацій взаємодії цілого (системи) і частин. По-перше, система (ціле) уявлялася як єдність притаманних їй частин, через що її зміст вважався тотожним змісту сукупності частин. По-друге, вважалося, що частина – змістовно більш значуща за ціле, а їхнє співвідношення подібне до співвідношення держави, церкви і суспільства, тобто вважалося, що держава має більшу значущість, ніж все суспільство, а церква важливіша, ніж суспільство і держава разом узяті. По-третє, твердилося, що ціле (система) змістовно завжди дещо інше й більше за сукупність змісту частин. Зумовлене це тим, що система існує на основі цієї сукупності, подібно до того, як існує органічна неподільність. Так, живий організм складається із взаємозв’язку органів, але сам організм являє собою якісно інший зміст, котрий не тотожний змісту сукупності зв’язків власних частин, бо існує тільки як загальний ефект цього зв’язку.

Будучи об’єктом українознавчого пізнання, як вказувалося вище, Україна теоретично розчленовується на основоположні (фундаментальні) частини, котрі стають предметами досліджень певних напрямків конкретних наук та опертих на них видів діяльності. Далі ці частини також розчленовуються на більш прості елементи, що досліджуються досить широким колом спеціалізованих наук. Але розмова про це неявно містить думку, згідно з якою ці частини й елементи України в пізнавально-дослідницькому плані не тільки не сумісні змістовно, але, як предмети знання, не можуть бути сумісними через те, що створюються на основі неспівпадаючих пізнавальних методів і методик. Так, історія (оповідь) геології України постає лише тоді, коли використовуються методики дослідження надр землі: буріння, радіозондування, створення геокарти корисних копалин тощо. Зрозуміло, що така історія України буде однобічною і змістовно-методично суперечитиме оповіді про екологію України, а вже історія української державності, наприклад, не буде стикуватися ні з цими історіями, ні з історією, скажімо, економіки чи історією української мови.

Тобто в царині спеціальних наук, котрі разом із позанауковими фантазіями та знаннями створюють історію України, багато міжпредметних невідповідностей, що доповнюються несумісністю багатьох методів дослідження. Так, в археології та археографії використовуються методи хімічного і спектрального аналізів, котрі не мають застосування, наприклад, в соціології, історії економіки, демографії тощо. Але значну роль в останніх відіграє математика (статистика) й компаративістика.

Саме тому, що історія України предметно й методично суперечлива, бо внутрішньо диференційована в пізнавально-предметному та інтерпретаційно-методичному аспектах, серед українських учених з 2-ї половини XIX ст. виникла потреба синтезувати знання і на цій основі науково-дослідними засобами створити цілісний образ України, сформулювати українську ідею. Значну роботу в даному дослідницькому напрямку провели: М.Драгоманов, М.Грушевський, Д.Багалій, С.Єфремов та інші науковці та громадсько-політичні діячі, котрі на основі знання (історії) України виробляли новий погляд і нову філософсько-методологічну науку, яка й набула назву українознавство.

Практична потреба в українознавстві на початку XX ст. посилювалася, як відмічалося раніше, політичними питаннями, котрі прагнув вирішити національно-демократичний антиколоніальний рух (М.Міхновський та ін.). Цей рух, хоча й мав суперечності, але ставив за мету звільнити Україну від колоніального статусу, утвердити самостійність України як цілісної держави, котра б забезпечила незалежність українців як суверенної нації.

Особливо зросла політична потреба в українознавстві з набуттям Україною протягом 1917 – 1920 рр. державної незалежності, котра була втрачена, як відомо, внаслідок завойовницького втручання в українське життя більшовицько-комуністичної влади, яка встановилася в Росії у 1917 р. Разом з тим, посилений українознавчими студіями досвід національної державності 1917 – 1920 рр. заклав в українському суспільстві засади цілісного розуміння України. Це проявилось в обґрунтуванні україноцентризму (С.Єфремов, Д.Багалій, М.Грушевський, В.Винниченко, Д.Донцов, В.Липинський тощо) як базового філософсько-

світоглядного принципу пізнання України в єдності її внутрішнього субстанціонального змісту та міжнародних взаємодій.

Забігаючи наперед наголошу, що така сама історія повторилась в кінці XX століття в Росії де зросла політична потреба в українознавстві. Утворилися в Москві у 1992 році українозначі центри: Український Університет, Український Історичний Клуб, які стали на засади обґрунтування україноцентризму, внаслідок міжнародних взаємодій з незалежною Україною.

Такі визначні діячі україноцентризму в Росії, як реткор Українського Університету, професор - історик В.Ідзьо, голова Об'єднання українців Росії, журналіст О.Руденко - Десняк та інші, збагатили своєю активною діяльністю українознавство в Росії та світі...

Загалом же в теоретико-пізнавальному та аналітичному, насамперед в суто науковому і навчально-освітньому планах, українознавство відновилося та конституювалося в Росії переважно в кінці 90-х років XX століття. Щоправда, ще раніше українські вчені в Росії, писав С.Єфремов на початку 20-х років минулого століття, повинні були дбати про українознавство, як науку про свою Батьківщину. Він підкреслював, що десятиліттями "університети в Україні просто гребували наукою про рідний край, ставлячи ту саму місію, якій все слугувало в централізованій Росії" [4, с. 4].

Реалізуючи потреби науково-освітнього й політико-теоретичного становлення українознавства, С.Єфремов відносно невеликою роботою "Українознавство", по суті, створив першу програму як українознавчих досліджень, так і усталення українознавства як навчального предмета в системі освіти України.

Хоча цей проект не реалізувався через репресивну політику радянсько-більшовицької влади, котра проводилася в Україні з кінця 20-х років XX ст., спробу забезпечити його реалізацію у науково-дослідному плані зробили через півстоліття українські науковці за рубежом. Мається на увазі широковідома тепер в Україні "Енциклопедія українознавства" за редакцією В.Кубійовича і З.Кузелі. Крім значної інформативності, важливість цієї праці для розв'язання питань становлення українознавства як сучасної науки, на наш погляд, полягає ще й у тому, що вона являє собою, можна сказати, своєрідний заклик визначитися із суттю науково-дослідного методу українознавства.

Так, "Енциклопедія українознавства" систематизувала значний обсяг історії України, виявивши і зафіксувавши одночасно різнобічність використаних у ній понять. Але ця праця також показала, що історичний (оповідний) рівень українознавства матиме раціональну осмисленість тоді, коли стане зрозумілим метод українознавства. Адже якраз цей метод має забезпечити логіко-методологічне й світоглядно-філософське поєднання різнопредметного змісту історії як сукупності оповідей, завдяки чому й постає якісно інше, властиве тільки українознавству, нове знання України. Основною особливістю такого знання є те, що світоглядно-методологічно воно орієнтоване, передусім, не на "пригадування про старовину" та її імітацію (підробку під старовину), а, головним чином, – на сучасність і прийдешність України. Причому прийдешність невіддільна від сучасності так само, як невіддільна від останньої присутня в ній українська давнина.

Отже, метод українознавства специфічний саме тим, що, мовлячи словами Г.Сковороди, "заключає в себе купно древности и новости" [14, с. 298]. Тому цим методом став **концентризм**, тобто такий спосіб дослідження історії України, який розглядає фундаментальні підстави й притаманні їм частини не як теоретично відособлені предмети, а як дослідницькі концентри, що пов'язані логіко-смысловими пластичними зв'язками. Завдяки цьому теоретично конститується основний зміст ідеї, ім'я якої – "Україна". Причому концентризм, на наш погляд, потрібно відділяти від методу викладу створених на основі концентризму знань. Річ у тім, що будь-який, навіть найфантастичніший, виклад спирається в основному на одну й ту саму структуру логіки мовних форм, хоча з певними стильовими особливостями висловлювання. Концентризм же стосується не питань логіки форм викладу, а дослідження сукупності тих даних (оповідей, переказів), що утворюють історію України.

Це означає, що визначальна значущість в концентризмі належить не предмету й методам дослідження, а самому досліднику (групі дослідників). Фізично дослідники можуть бути розділені просторово-територіально і навіть розмежовані хронологічно. Проте, незалежно від того, чи це вивчається геолого-екологічна система України, чи хронологія та зміст державно-політичних подій, чи навчально-освітня система і т.д., центром дослідження, його інваріантом і “точкою відліку” завжди є сам дослідник чи дослідники.

Саме від них, як учив Г.Сковорода, вибудовується горизонт розуміння того чи іншого предмета і коло знань про нього. Це означає, що роз’єднана на різні науки й позанаукові оповіді (концентри знань) історія України з’єднується суб’єктно. Тобто вона в суспільстві функціонує як національна система взаємної залежності дослідників та ерудитів, які в межах пізнавально-інформаційної діяльності доповнюють одне одного здібностями та результатами їх реалізації. Концентризм постає як метод дослідження й систематизації цієї залежності і взаємодоповнення концентрів знань, представлених суспільними зв’язками суб’єктів пізнання різних сторін українського буття, їхньою належністю до спільної національної культури.

Одночасно це означає, що концентри знань – не стала, а досить динамічна і творча величина, що змушує українознавство долати прояви догматико-міфологічної усталеності, брати до відома методичну нетотожність концентрів як довготривалих різнопредметних дослідницьких програм, а також те, що одні програми можуть втрачати актуальність, інші – не поповнюються новою інформацією, треті – проявляти бурхливу активність, четверті – тільки утворюються і т.д. Отже, концентризм – це аналіз мозаїки досліджень та різних переказів, який дозволяє ставити й розв’язувати проблеми сучасного українського буття, де історія, як сума й суміш адекватно й хибно описаної та присутньої **тепер** давнини, функціонує як база суспільної творчості і руйнації.

Зауважимо, що сучасне вчення про концентризм є продовженням філософсько-методологічних тенденцій української історії минулих століть. Принаймні вже у XVII ст. Л.Баранович структурував хаотичний, “перемішаний” зміст суспільних відносин на підставі “ангелів” (концептів-центрів), навколо яких теоретично групував те чи інше коло родів буття. Кожен рід мислився у зв’язку з цим як такий, що має спільне начало для співродичів, а не для людей іншого роду.

Така пізнавальна інтерпретація дійсності збереглася в українознавчій думці і в наступному XVIII ст., про що яскраво свідчить творчість Г.Сковороди. Він продовжував інтерпретувати дійсність як єдність “слова-плоті”, між якими завжди є “посередник”, і підкреслював, що ім’я будь-якої реальності – в її єстві, а єство приховане в імені. Разом з тим кожна “натура” завжди “имеет свой центр, или среднюю главнейшую точку, а околичности своей нигде” [14, с. 328]. Що ж стосується пізнавально-дослідницької роботи, то Г.Сковорода вчив: “Всех наук семена внутри человека сокрываются, тут их источник утаен”, а ним є сама людина як “безвиновное начало, безначальная вина, в коей и от коей все, а она сама от самой себе и всегда с собою есть и будет” [14, с.365].

Політико-теоретично концентризм у 2-й половині XIX ст. (і це необхідно особливо підкреслити) був представлений ученням про поступ, під яким розумілася не російська “постепенность”, а можливість “йти”, “ступати” туди, куди вимагають обставини й умови соціокультурного буття. Тому поступ в українознавстві виступив як інтерпретація суспільних перетворень, котрі є наслідком нееквівалентних, непропорційних взаємодії “центрів”. Такими центрами М.Драгоманов, наприклад, вважав різносильні уряди, влади держав, зосереджені, як відомо, в столицях держав. Про те, що поступ розпочинається, як правило, в одному якомусь місці і поширюється в усьому суспільстві, і про те, що поступ у суспільному сенсі започатковує окрема творча особистість, вчили І.Франко, С.Русова та інші українські мислителі.

Вчення про поступ в українознавстві, таким чином, не є альтернативним концентризму. Мова йде загалом про різні наголоси в тлумаченні одного і того ж методу дослідження історії України і в користуванні ним у науці та в сфері практичної політики.

4. Українознавство як єдність теорії та історії України

Урахування відмінності концентризму як методу українознавчого дослідження від численних методик, на підставі яких створюється маса оповідей про різні аспекти змісту України як ідеї, вимагає визнання українознавства такою наукою, що поєднує теорію та історію України. Українознавство науково-теоретично, емпірично й теоретико-філософськи виражає існування українського народу (нації), який репрезентує один з багатьох присутніх у світі родів націокультурного буття людей. Адже роди – це народи, тобто люди, що об'єднані спільністю національно-культурного буття. Причому всі народи функціонують як множина субстанцій, зв'язок яких і конститує світ людей.

Суспільний статус українознавства, отже, буттєво ґрунтується на двох взаємопов'язаних видах досліджень. По-перше, це філософсько-теоретичні дослідження, що безпосередньо спираються на концентризм і синтезують змістовне розмаїття оповідей (історій) про Україну, створених внаслідок спеціальних предметних досліджень. По-друге, це емпірико-практичні науки, що утворюють масив оповідей, не ставлячи при цьому за мету формування теорії українського буття. Структурна диференціація українознавства як цілісної науки на теоретичну й спеціально-наукову сторони та зв'язки між ними змістовно вибудовується в межах пізнавально-світобудівничої єдності, що спирається на принцип взаємовідношення мікрокосму й макрокосму.

Мікрокосм, як відомо, – це концентроване, але окремо взяте пізнавальне зосередження властивостей змісту макрокосму. Стосовно науки це означає, що її мікрокосм утворюють теоретичні знання, отримані внаслідок вивчення й аналізу різнопредметних знань, набутих сукупністю спеціальних досліджень окремих аспектів спільного для них об'єкта. Сукупність спеціальних досліджень і знань утворює макрокосм тієї чи іншої науки. Мікрокосм українознавства в цьому сенсі має бути представлений теорією, котра логічно поєднує результати різноманітних досліджень України як спільного для спеціальних українознавчих наук об'єкта пізнання. Одночасно наслідки таких досліджень складають весь макрокосм знання, або історію, України.

Отже, в контексті змісту принципу взаємодії мікрокосму й макрокосму українознавство являє таку науку, що поєднує в собі теорію та історію буття українців. Історія в даному разі представляє всю безладну сукупність оповідей і переказів про окремі сторони українського буття. Теорія ж має представляти логічно упорядкований поняттєвий апарат українознавства, що виражає архетипну схему українського буття. Складовою цієї схеми є зв'язок понять, що визначають засади, постійні та перемінні чинники його функціонування.

Але потрібно зауважити, що нині теоретичний аспект українознавства лише почав складатися, в той час як його історичний аспект представлений значно ширше. Такий висновок можна зробити не лише на основі аналізу українознавчої літератури, в якій теоретичні питання українського буття представлені обмежено, але й на основі підстав, за допомогою яких у світовій науці окреслюється специфіка теорії. Згідно цих критеріїв, теорія розуміється як логічно несуперечливий зв'язок понять і принципів, котрі виробляють як суму однобічних, так і цілісних систем світоустрою. Крім того, теорія створює також і схеми поведінки людей згідно із змістом тієї чи іншої засвоєної системи світу. Тому суть теорії проявляється в тих настановах і правилах, що вказують людям предмети для їхньої пізнавально-перетворюючої діяльності, хоча тільки в межах того світу, що визначений горизонтом їхніх знань та масштабом діяльності. Українознавча ж теорія забезпечує пізнавально-діяльний рух людей від відомого до невідомого з метою досягнути й оволодіти відкриття всього того, що до певного часу було невідомим в українському світі. Завдяки цьому теоретичне українознавство повинно формувати принципи й процедури як умови використання різноманітних методик дослідження, освоєння і привласнення предметів, присутніх у національно обумовленому світі. Українознавча теорія при цьому набуває необхідного філософсько-методологічного змісту і характеру.

Разом з тим спроможність українознавства бути світоглядно-філософською теорією пізнання буття України у світі, методологією відкриття, освоєння і привласнення чогось раніше небувалого й невідомого не передбачає нігілістичну ревізію і відкидання так званого “старого”.

Дану обставину потрібно спеціально підкреслити, тому що й сьогодні ставлення до “старого” виражається в його безпідставному (“революційному”) запереченні, особливо коли пишуть: “Старі традиції, стереотипи тягнуть суспільство назад, заважають просуванню прогресивних реформ” [2, с. 148].

Українознавча теорія не налаштована настільки негативістськи, щоб твердити, ніби “старовина” заважає українському суспільству. Крім того, пізнання й використання нового не означає перегляд світоглядного й суспільного статусу старого. Давнина, якою б вона доброю чи злостивою, красивою чи потворною не була у сприйнятті сучасників, – це все те, що як закон визначає появу й існування подій, утворюючих сучасність. Отже, давнина зберігає для сучасників їхнє становище тимчасовості, визначаючи всю систему їх життєдіяльності навіть у тому випадку, коли “старовини” хочуть позбутися. Через неможливість уникнення зустрічі з давниною, таким чином, не слід вважати, що “старовина” – це знак занедбаності й пригнобленості, очікуючих “відродження”.

Давнина життєво активна, бо її утворює все те, що визначає омовлені (“оречені”) роди й види існувань. Усталений їхньою єдністю світ для людей не буває більшим за систему сучасного функціонування відомих їм народів. Тому в межах розуміння світу як національно омовленої реальності та при адекватному ставленні до неї завжди був і залишається той факт, що “старе” ніколи не “тягне назад”. Давнина – це, по суті, будь-який описаний і відомий, отже, історичний, незмінний факт. Він присутній у сучасній ситуації і як певний набір речей та звичок життєдіяльності людей, і як деяке, вироблене предками, предметно різноманітне знання України. Та коли в суспільстві складається ситуація, в якій українці належним чином не знають своєї сучасності і, отже, дезорієнтовані в ній, український загальний разом із своїми провідниками обмежується звертанням до давнини, хибно вбачаючи в ній позачасовий універсальний еталон і схему життєбудівництва. Суспільна функція давнини (“історії”) в такому випадку полягає в тому, щоб певним чином компенсувати незнання, що поширилося в національному масштабі. Звертання і засвоєння оповідей про давнину в такій ситуації допомагає сучасникам приховувати власне невігластво, схоластично заповнюючи порожнечу незнання різноманітною балаканиною про те відбуле, уривки якого стали їм відомими тепер. Внаслідок цього перевагу може здобути ілюзорне “відродження начал”, хоча давно відомо, що навіть “тисяча нових храмів не гарантує й на сантиметр наближення людини до Бога” [2, с. 381].

Теоретичне українознавство має бути особливим ще й тому, що властивий йому понятійний апарат повинен створювати адекватну модель українського світу. Проте це не означає, що українознавча модель національного образу світу має бути ідеологічно-філодоксичним продуктом, тобто фантазією, вигаданою виключно для того, щоб маніпулятивно сформувати “для електорату” або “привабливу дійсність”, або “ганебну дійсність”. Теоретичне українознавство адекватно формує скоріше драматичну модель українського світу, структура якого включає в себе всю соціокультурну антитетику.

Отже, українознавче розуміння України – не апологетико-ідеологічне, а науково-філософське. Саме завдяки цьому теоретичне українознавство постає також і як спосіб організації тих оповідей, що, забезпечуючи адекватну інтерпретацію українського суспільства, сприяють формуванню змісту ідеї як віртуального об’єкта під назвою “Україна”. Будучи теоретичним образом історії, українознавство має функціонувати як вивірена методологія всебічного пізнання української нації. Це означає, що не історія України, а українознавча методологія допомагає сформувати й реалізувати науково обґрунтовану державно-політичну стратегію. Визначення цієї стратегії не впливає з урахування суперництва ідеологічних картин українського майбутнього, пропаганда яких періодично загострюється в Україні від виборів до виборів влади. Такі картини специфічні тим, що за їхньою допомогою дехто намагається прикривати своєкорисні вузькопартійні інтереси “вождів” та їх оточення.

Дійсна ж теоретично обґрунтована стратегія ґрунтується на врахуванні всієї сукупності розбіжностей, що проявляється між інтересами конкуруючих соціальних груп, які сповідують притаманні їм ідеології. Критерієм правдивості стратегії постає в такому разі сама Україна,

котра розуміється і як зміст теоретичної ідеї, і як зміст історії України, що утворюють мікрокосм і макрокосм наукового українознавства.

Бібліографічний список

1. Деррида Жак. О почтовой открытке. От Сократа до Фрейда и не только. – Минск: Современный литератор, 1999.
2. Л.Губернський, В.Андрущенко, М.Михальченко. Культура, ідеологія, особистість. – К.: Знання, 2002.
3. Єпифаній Славинецький. Лексикон латинський. – К.: Наукова думка, 1973.
4. Єфремов Сергій. Українознавство. – К., 1920.
5. Історична наука: терміни і поняття. – К.: Вища школа, 2002.
6. Історичне джерелознавство. – К.: Либідь, 2002.
7. Історія України. – К.: Анід, 2002.
8. Колич Л.І., Багацький В.В. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття. – Харків: Одісей, 2004.
9. Кононенко П.П. Українознавство. – К.: Либідь, 1996.
10. Мащенко Станіслав. Українські мислителі ХVІІ – ХVІІІ століть на Чернігово-Сіверщині. – Чернігів: Чернігівські обереги, 2003.
11. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения. – М., АПН РСФСР, 1953.
12. Прицак Омелян. Історіософія Михайла Грушевського. // Михайло Грушевський. Історія України-Руси. – К.: Наукова думка, 1991. – Т. 1.
13. Поппер Карл. Відкрите суспільство і його вороги. – К.: Основа, 1996. – Т. 1.
14. Сковорода Григорій. Повн. збір. тв. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 1.
15. Соціологія. Короткий енциклопедичний словник. – К.: Либідь, 1996.
16. Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002.
17. Ящук Т.І. Філософія історії. – К.: Либідь, 2004.

Стаття надійшла до друку 13.12.2012.

Владимир Шевченко

Украиноведческие исследования мирового пространства украинства

Аннотация: В статье проводятся украиноведческие исследования мирового пространства украинства.

Ключевые слова: Украинство, украиноведческие исследования, мировое пространство украинства.

Volodymyr Shevchenko

Ukrainian Studies researches of the world terrain of Ukrainian meaning

Annotation: Ukrainian Studies researches of the world terrain of Ukrainian meaning are conducted in the article.

Keywords: Ukrainian meaning, Ukrainian Studies researches, world terrain of Ukrainian meaning

**Паталогія україножертства в Москві - рецензія на книгу
С.Родина “Отрекаясь от русского имени”**

Рецензуючи книгу С.Родина «Отрекаясь от русского имени» („Крымский мост-92”, „Форум”, - М., 2006. - 475с.). наголосимо, що автор – невідомий українській громаді Сергій Родін – вочевидь прагне стати дуже „відомим” на лютому тирлиську українофобії, тобто – відзначитись чимось особливим, оригінальним у брудній справі охаювання українців, їхньої історії, духовності, культури, мови. Тому названа праця се своєрідна СЕНСАЦІЯ ВІД ШОВІНІЗМУ.

А втім се характерно для всіх українофобів – вони ніби змагаються між собою: хто кидоне найбільшу камінюку в український город, або хто обкладе українську націю найбруднішими ярликами, чи принаймні організує якусь антиукраїнську акцію... Як тут не згадати організатора антинатівської (а, отже, й антиукраїнської) демонстрації в Криму – сумнозвісного члена Держдуми Костянтина Затуліна, котрий за визначенням СБУ „...створює перебудови для здійснення протиправних проявів, пов’язаних із зазіханням на територіальну цілісність і недоторканість України, розпалювання міжнаціональної ворожнечі”. Саме Затуліну належить афоризм-одкровення, що характеризує політику імперської Росії, щодо України: „...УСЕ, ЩО НАМ (РОСІЇ – С.П.) НЕ НАЛЕЖИТЬ – ТО ПОНАДКУШУЄМО!”. Цинічно. Зухвало. Жорстоко. І – страшно. Бо „надкусити” Росія хоче чимало: Крим і всю Південно-Східну Україну. Ось він сучасний неофашизм московського зразка. Закономірно, що Затуліна оголошено було „персоною нон грата” в Україні. Такого ж „титulu” заслужив і віце-спікер Держдуми сумнозвісний „яструб” пан Жириновський, котрий в цинізмі й паталогічній ненависті до українців переплюнув Затуліна своїми „афоризмами”, – їх неодноразово цитувала українська преса: „Ніякої України немає, а в Києві як і в Мінську має сидіти російський губернатор...”. Або : „Усіх вас (українців – С.П.) ми відправимо до Сибіру, вас не будуть розстрілювати: українці потрібні як замерзлі музейні експонати” тощо. Та ось несподівано всіх затуліних і жириновських перевершив на ниві українофобії Сергій Родін – перевершив своїм „відкриттям”. В чому воно полягає? Нове „світило” шовінізму у названій фальш-книзі скрізь по тексті „принципово” слово українці бере в лапки („украинцы”). Так само – як і святе для нас слово Україна. Виходить, ми, українці, насправді не є українцями. А хто ж ми такі за хворобливою уявою Родіна? Ми є „руські”, котрі... відмовилися від свого імені. Отака „сенсація”! До такого „відкриття” ні Жириновський, ні Затулін не додумалися. Але ж... автор фальш-книги сам себе висік: будучи профаном у царині історії чи вдаючи профана (бо так вигідно) Родін несподівано підтвердив небажаний для себе і – всіх російських шовіністів факт: МИ, УКРАЇНЦІ, СПОКОНВІКУ – РОСИ (РУСИ). Тобто – ті, що вродились з роси, з води (згадаймо давньоукраїнські космогонічні міфи „Сокіл-Род”, „Вирій”, „Білобог і Чорнобог” та інші). І ніколи ми, свідомі українці, не відмовлялись і не відмовимось від своїх історичних імен, що їх носили наші славні предки – давні українці – на семитисячолітніх шляхах розвою української нації.

Навпаки – ми пишаємось тими іменами, гордимось причетністю до великої української нації – однієї з першонацій світу. Адже були ми, українці, ОРІЯМИ (VI-III тис. до н.е.), тобто – першоорачами світу, творцями хліборобської цивілізації та Трипільської культури. Були ми й СКІФАМИ-ОРАЧАМИ як назвав нас „батько історії” Геродот. Іменувалися ми й САРМАТАМИ (унікальний випадок в історії людства – понад 90 давньоукраїнських племен Сарматії впродовж майже 400 років жили в мирі й злагоді – он який маємо вартий наслідування урок історії!). Однак пристало навіки до нас, українців, і горде, вперше зафіксоване Клавдієм ПТОЛЕМЕЄМ (II ст. н.е.) красиве ім’я – РОСИ. Нотує давньогрецький вчений-гоєграф і такі племена як РУСИ, РУТЕНИ, ОРОСИ, РОСОМАНИ, РУСИЧІ, РУСЬ, а також – РОКСОЛАНИ (об’єднання двох давньоукраїнських племен – РОСІВ та АЛАНІВ –

такий маємо ще один чудовий урок єдності українців). До речі, мешкали роксолани, як уточнив М. Ломоносов, „...на полях между Днепром и Доном” (цитую за книгою О.Стрижака „Етнотопія Птолемеевої Сарматії”). А втім, видатний давньогрецький вчений визначив ШІСТЬ(!) районів Сарматії, де мешкали роксолани.

Цікаве визначення Ломоносова наводить Стрижак у названій книзі: „...На том же месте, где прежде полагали роксолан, учинился весьма славный народ РУССКИЙ, который РОС назывался...”.

Чому шовіністи не хапаються за ці слова, як потопаючий за соломинку? Та тому, що йдеться про народ РОС, тобто – народ сарматський, український. Бо відомо: свої листи до польського короля українські козаки XVII ст. починали гордо: „Ми, нащадки сарматських царів...”. Бо писав той же Ломоносов, що „...российский народ имеет своё происхождение от РОКСОЛАН”.

Вже сими словами великого російського вченого перекреслюється книга Родіна, його зухвалі спроби давньоукраїнські етноніми „руські”, „руськіє”, „роси” тощо приписувати москвосвітанській нації. При цьому замовчується той факт, що історичну назву українців – РОСИ, РУСИ, РУСЬКІ, РОСИЯ (з наголосом на першому складі, тобто – країна РОСІВ) – указом Петра I (1721 рік) було забрано (украдено) в українців і привласнене московитами.

Позанаукові вправи Сергея Родіна мають характерну й спільну для всіх антиукраїнських шовіністичних писань рису: ігнорувати, „не помічати” ті історичні джерела, дослідження, книги, які вказують на старовинність української нації, її первинність у творенні людської цивілізації. Зрештою

„КУРЯЧА СЛІПОТА” – ХВОРОБА ФАЛЬСИФІКАТОРІВ

Даремно полемізувати з Родіним: кожне його речення – фальш, абсурд, зухвала брехня. Аргументи відсутні, або – абсурдні. Справді (якщо взяти наведену вище тираду, з якої починається книга): про яку „русскую церкву”, що її буцімто закрили українці, йдеться? Так само: де „изгоняют русский язык”? Хто з українців і коли поїхав до Чечні „убивать русских”. Все це – безсоромна вигадка.

Дратує Родіна і українська мова. Це слово він також бере в лапки. Зрозуміло чому: ні в кого з обізнаних не викликає сумніву той факт, що російська (точніше – московитянська) мова – „русский язык” – діалект давньоукраїнської. До того ж – діалект наймолодший. Адже давньоукраїнська мова сформувалася в VI-V тисячоліттях до н.е. (про це засвідчує „Трипільський прасловник української мови” Юрія Мосенкіса). А становлення московитянського говору припадає на XI-XII ст. н.е..

А що говорять Родін? „Разговорная «мова» малороссийских сельчан понятна любому русскому человеку, ибо при всех своих полонизмах она всё же – диалект русского языка” (с.97). А які докази? Вони сміховинні: „...Не услышите вы в украинских деревнях словечек «долляр», «валіза», «ковдра», «агенція»...”. Йдеться, як бачимо, про загальновживані слова в українській мові не лише сільчан.

Звісна річ, авторові фальш-книги раніше, ніж говорити нісенітницю, годилося б спростувати сучасні видання, в яких ідеться про давнєзність української мови як Матері всіх індоевропейських мов. Передусім автор мусив би висунути контраргументи проти сучасних англійських мовознавців Роберта Макрама, Уільяма Крена та Роберта Макнілла, які в книзі “The Story of English” доводять (і на карті показують!), що англійська мова – як і всі індоевропейські походять з мовного середовища Середньої Наддніпрянщини, тобто – з давньоукраїнської, з санскриту, що розвивався на Дніпрі раніше, ніж мігрувати в Індію. Що ж, Родіну, вигідно „не помічати” названої праці. Як і багатьох інших, де мовиться правда про Україну як найдавнішу в світі державу, як творительку хліборобської цивілізації.

Йдеться про ґрунтовну, глибоко аргументовану монографію академіка Юрія Шилова „Джерела витоків української етнокультури XIX тис. до н.е. – II тис. н.е.” (надто дратує шовіністів розділ „Найдавніша в світі держава Аратта”). Нагадаю також двотомне фундаментальне дослідження Івана Кузича-Березовського „ОРІЯНА”, не можна не згадати новаторські книги Ігоря Каганця „Арійський стандарт”, Лева Силенка „Мага Віра” (де

зреферовані незнанні досі для нашої громади праці англійських та американських дослідників про формування української нації в VI-V тис. до н.е.); згадуваний вже „Трипільський прасловник української мови” Ю.Мосенкіса (автор-поліглот) віднайшов понад 100 українських слів у тих індоєвропейських мовах, що відбрунькувалися від давньоукраїнської). А ще не можна обійти і „Велесову книгу”, і „Послання оріан хозарам”, і капітальну подвижницьку працю шумеролога та клинописознавця Анатолія Кифішина „Древнее святилище Каменная Могила. Опыт реконструкции протошумерского архива XII-III тысячелетий до н.э.” (тут аргументовано доведено, що Україна – батьківщина перших письмових знаків, власне – першої абетки в світі) . В сей список органічно вписується і книга з ...XIX століття – визначна праця великого російського вченого-історика і поліглота – Олександра Черткова „Пелазго-фракийские племена, населившие Италию” (Москва, університетська друкарня, 1853 рік). Саме Чертков, йдучи за античними творами, за оригіналами їхніх праць, показав, як переселенці-українці, передусім АНТИ, творили АНТИЧНИЙ цивілізований світ. І зокрема давньоукраїнські держави – Венедію, Ертрурію, Лебедію (Пелазгію), Троаду. І се за 3-4 тисячі років до народження московитянської нації та появи Москви. Саме Чертков, посилаючись на давньогерманські хроніки розповів про західну давньоукраїнську державу УКРІВ (Ucemark). Чому ж Родін не полемізує з Чертковим, не перекреслює інших авторів, які ведуть український родовід з XX-XIX тисячоліть до н.е.? І – своїм фактажем спростовують кожне неправдиве слово Родіна. Причина зрозуміла: в Родіна не має контраргументів. Замість них – злість, нетерпимість, зоологічна ненависть... Звідки? Чому? Які її причини? Чому кожне слово фальш-книги Сергія Родіна несе люсть до українців і брехню про них? Причину, мені здається, можна з’ясувати, якщо зазирнути в першовитоки обох націй – української і московитянської. Дату народження української нації визначив український археолог Федір Вовк, який 1908 року в шарах Мізинської культури відкопав першу в історії людства РІЧ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ – браслет з мамутової кістки з викарбуванням на ньому меандровим орнаментом, що символізував безконечність буття на Землі. Се той орнамент, що за 13-14 тисячоліть запозичать Єгипет, о.Крит, Еллада, Рим. Се той орнамент, що й сьогодні снується на прикарпатських рушниках та манішках вишитих українських сорочок. Там же, під Мізиним, було знайдено перші в світі музичні інструменти з кісток мамонта – свідчення того, що народжувалася СПІВУЧА НАЦІЯ, яка за 17-20 тисяч років подальшого свого розвою набуде рекордну кількість народних пісень – близько 300 тисяч! Під Мізиним розкопано також реалістичні та символічні жіночі статуетки – культ Жінки-Матері, характерний саме для давніх українців. Отже, маємо свідчення про зародження саме української нації в межах XIX-XV тисячоліть до н.е. А – московитянської? Поперше, мусимо оглянути терени майбутньої „Великоросії” в межах IX-XI століть н.е.. Ті терени ретельно дослідив ще 1803 р. класик російської історичної науки М. Карамзін (якого також „не помічають” родіни-затуліни!) у своїй капітальній праці – „История государства российского” (т.I, с.45): „...Жили тогда...: Меря вокруг Ростова и на озере Клещине или Переяславском; Мурома на Оке, где сия река впадает в Волгу; Черемиса, Мещера, Мордва на юго-восток от Мери; Ливь в Ливонии, Чудь в Эстонии и на восток к Ладожскому озеру; Нарова там, где Нарва; Ямь или Емь в Финляндии; Весь на Белеозере; Пермь в губернии сего имени; Югра или нынешние Березовские остяки на Оби и Сосве; Печора на реке Пероче...Можем несомнительно признать их равно как Липландцев, Зырян, Остяков, Чуващ, Вотяков – народами единоплеменными и назвать вообще Финскими... (підкреслення моє – С.П.)”. Тобто, йдеться виключно про мордово-фінські племена. По-друге, слід, користуючись сучасними історичними джерелами, з’ясувати, як на тих теренах з’явилися наші рідні русичі – давні українці, котрі й стали призвідцями народження нової нації. „Хрещеним батьком” московитянської нації можна вважати київського князя Аттілу. Лютий тиран, завойовник Європи, він обклав свій народ такими суворими законами й великими податками, що творчі й духовні особистості (ремісники, „ліцці-лікарі”, звіддарі, волхви) таємно мігрували до демократичної Візантії, а злісні неплатники податків, злодії, вбивці втікали від смертної кари в північну глухомань, до Москви-ріки (Москва по удмуртські дослівно „ведмежа вода”, тобто

ведмежий закуток). Уточнимо: втікали наші рідні давні українці – РОСИ, РУСИЧІ, РУСИ. А „РУССКИМИ” стануть їхні діти: від батька-русина і матері-мордвинки вродиться „руський мордвин”. Так започатковувалася нова нація, що позначатиметься прикметником.

З часом – вже в X ст. – бачимо Ростово-Суздальське князівство, що входило до складу України-Руси. За князювання Юрія Долгорукого, що засновує Москву (1147 рік) Суздальське князівство значно розширилось. А 8 березня 1169 р. вперше прорізався голос нової – московитянської – нації: це син Юрія – Андрій Боголюбський (Суздальський) поклав заснувати свою окремішню, незалежну від України-Руси державу, тож привів під столий Київ велике військо з одинадцятьма північними князями, захопив столицю зненацька (кияни не чекали нападу від „братів”). Три доби над Києвом стояв крик, зойк, гвалт. Три дні московська орда, сп’яніла від крові, грабувала, гвалтувала, палила, вирізувала дітей, жінок, старих... Так утверджувалася московитянська нація, що її називають руською. Отже, вік московитянської нації – ДЕВ’ЯТЬ СТОЛІТЬ, вік української – СІМНАДЦЯТЬ ТИСЯЧОЛІТЬ. Саме в цій різниці, а точніше – в ПЕРВИННОСТІ УКРАЇНЦІВ – й криється причина такої шаленої ненависті московитян до своїх воїstinу СТАРШИХ БРАТІВ – УКРАЇНЦІВ.

Але ми ніколи не вивищуємось, не хизуємось своєю первинністю, навіть замовчуємо її, аби нікого не дратувати, не накликати на себе шкідливого негативу. Хоча йдеться про серйозні речі – про первинність українців у творенні ХЛІБОРОБСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ, у винайденні ПИСЬМА (з XII тис. до н.е.), у складанні 300 тисяч пісень, зрештою – у розвитку продуктивних сил (давні українці винайшли КОЛЕСО і ПЛУГА, музичні інструменти, ткацький верстат, спекли першу хлібину, приручили корову і коня тощо). Не помічати цього, як се робить Сергій Родін у своїй фальш-книзі, – се перебувати поза цивілізаційними процесми, поза людською гідністю, поза совістю...

Знайшлося у фальш-книзі місце і для автора сих рядків: Сергій Родін силкується якомога іронічніше переказати зміст моєї розповіді (до речі – за Шафариком, його працею „Слов’янські старожитності”) про київського воєводу Одина, який зі своєю общиною давніх українців-переселенців поніс хліборобську цивілізацію та культуру, духовність, а також жовто-блакитний штандарт (III ст. н.е.) на дикі поля південної Швеції, а по смерті Одина шведи канонізували його в головного свого язичницького бога. Тож і по сьогодні шведи мають прапор з такими ж кольорами, як і в нас, українців.

Переповівши мою розповідь (за „Словником давньоукраїнської міфології”, - К., 1993р.), автор не міг висунути будь-яких критичних зауваг чи спростувань. Для чого тоді згадувати мою статтю про Одина?

У висновок негативної рецензії наголошу, взагалі: для кого написана ця фальш-книга? Вочевидь – для розпалювання ворожнечі між двома братніми народами. Кому це вигідно?...

Serhii Plachynda

**Pathology of cannibalism of Ukrainian people in Moscow - review on the book of
S.Rodyna “Denying thr Russian name”**

УДК 005

Володимир Юзевич

**Прогрес Українського Університету міста Москви – рецензія на XVIII томів Наукового
Вісника Українського державного університету міста Москви**

В ”Наукових вісниках Українського державного університету” (Т. I-XVIII, Москва, 2001-2013рр.) (скорочено НВ УУМ Т. I-XVIII) наведено широкий і цікавий спектр наукових праць з українознавства, історії України, філософії, технічних наук.

Як позитивний фактор слід відзначити розширений (порівняно з попередніми вісниками) склад редакційної ради і те, що статті оформлені згідно вимог Вищої атестаційної комісії України. В редакційну колегію входять 23 доктори історичних наук, 9 докторів філологічних наук, 6 докторів мистецтвознавства, 8 докторів технічних наук.

Розпочинається серія статей українознавства науковими працями з проблем української діаспори в Росії, українсько-російських взаємовідносин. Подаються праці вчених, докторів наук: В.Ідзя, Б.Тимощука, М.Сімеряги, В.Кабузана, І.Русанової, Б.Флорі, А.Хорошкевич, М.Дмитрієва, В.Дудченка та інших, які досліджують на шпальтах Наукового вісника УУМ різні аспекти наукового українознавства.

Окрім всесвітньо відомих вчених в наукових вісниках подаються праці і наукові праці українських вчених з регіонів РФ: С.Паняка, В.Бабенка, О.Мамая, В.Чономаза та інших.

Слід наголосити, що праця вченого з УУМ Б.Тимощука, розділи якої опубліковані в Науковому Віснику УУМ “Восточные славяне: от общины к городам” (1995р.), отримала першу премію Російської академії наук в галузі гуманітарних досліджень.

Ця та інші наукові праці вчених Українського державного університету міста Москви, зокрема праця вченого В.Ідзя “Українська діаспора в Росії”, яка посіла 7 місце за світовою кваліфікацією кращої наукової книги набравши 173 бали, і зробила вагомий внесок у з’ясування проблем наукового українознавства.

Москва для України є досить важливим містом не тільки тому, що була колись столицею СРСР, але особливо тому, що в ній є спеціальні сховища, де знаходяться рідкісні українські книгорозбірні.

В “Науковому віснику Українського Університету” (Т.І - XVIII) значна частина наукових праць сформована завдяки цікавій і віжливій інформації, почерпнутій в спеціальних сховищах м. Москви. В даний час частина українських фондів є доступною для дослідників.

Після відновлення Української Греко-Католицької Церкви на Галичині після 1991 р. значна частина дослідників цікавиться особливостями діяльності й розвитку цієї конфесії в історичному аспекті до 1946 р.

Слід відзначити, що після ліквідації Української Греко-Католицької Церкви всі архіви, а також бібліотеку митрополита А. Шептицького вивезли в м. Москву. У формування Наукових Вісників УУМ (НВ УУМ Т.І - XVIII), їх заснування та редагування, як і вихід, великий, домінуючий внесок вніс доктор історичних наук, професор, академік Віктор Ідзьо (ректор УУМ та голова УІК). Його цікаві наукові праці, рецензії, презентації свідчать про потужну творчу ініціативу, компетентність, працелюбність та самовідданість у справі задоволення національних та культурних потреб українців РФ. Завдяки його діяльності організовано ряд наукових конференцій, про які йде мова, зокрема, у статті академіка В. Ідзьо “Український Університет м. Москви на шпальтах світової преси (1992-2007рр.)”.

Серед конференцій слід звернути на міжнародну конференцію “Король Данило і Українська держава в XIII столітті – в історії, культурі та народному епосі”, яка відбулась в 2003 році.

Її ініціатори УУМ, УІК і особисто академік В.Ідзьо. Ідея цієї конференції найбільш повно представлена в книзі академіка В. Ідзьо “Українська держава в IX-XIII століттях” (Львів, Видавництво “Сполом”, 2004 р.).

Її автор розвинув погляди Д.Донцова і навів багато історичних фактів та підтверджень, що в X-XIII столітті існувало не Волинське-Галицьке князівство, як традиційно вважали історики СРСР, а Українська держава, якою на певному етапі керував король Данило. У висновок позитивної рецензії на Науковий Вісник УУМ (Т.І-XVIII) відзначимо, що для його засновника та редактора, доктора історичних наук, професора, академіка В. Ідзьо, за час його випуску з 2001 по 2013 роки, був час з 2000 по 2010 роки, протягом яких він провів велику роботу щодо організації кристалізації Українського державного університету та кристалізації наукового органу УУМ – Наукового Вісника, однак найважливішим визначним явищем в роботі УУМ та Наукового вісника УУМ була практична реалізація роботи УУМ та НВ УУМ, а це проведення Міжнародних наукових конференцій у Росії та Україні за період з 1997-2007 років та опублікування всіх матеріалів в Науковому Віснику.

Найвизначнішими були міжнародні наукові конференції у Ялті “Кобзарство в історії, літературі, культурі та народному епосі”, Львові а також конференції “Кололи Данило та українська держава в XIII столітті”, Москві “Українська діаспора в Росії” та Івано-Франківську

“Українсько-російські відносини на зламі тисячоліть”. Отже у висновок рецензії наголосимо, що за 2000-2013 рр. під керівництвом і за активною участю доктора історичних наук, професора, академіка В. Ідзьо видано XVIII томів Наукового Вісника УУМ, проведено 10 міжнародних наукових конференцій у співпраці з Культурним центром України в Москві.

Робота, що ведеться Українським державним університетом міста Москви у співпраці з Культурним центром України в Москві має важливе значення ще й тому, що координує й регулярно проводить міжнародні наукові конференції “Українська діаспора в Росії”. Важливий етап діяльності почався після вступу УУМ в Міжнародну Академію Євразії. УУМ розширив та поглибив міжнародні зв'язки на Схід.

Ряд публікацій Наукових вісників УУМ подають аналіз життя українців у віддалених від центра регіонах Російської Федерації, зокрема, в Башкирії і на Далекому Сході, в Сибірі й на Кубані. Ряд статей (академік В. Ідзьо) розповідається про не прості умови реєстрації в 1997 р. Українського інституту при Московському державному відкритому педагогічному Університеті. Особливої уваги заслуговує енциклопедична праця академіка В. Лизанчука.

В ній в детальній історичній послідовності висвітлено практично всі гайголовішні історичні дії та циркуляри, які дають ґрунтовну інформацію про нищення мови, культури духовності українського народу в Російській імперії, починаючи з 1620 року.

Важливою є праця І. Краснодемської про внесок вчених української діаспори РФ в дослідження джерельної та історіографної бази українства в ХХ столітті. Відзначено, що в даний час створюються якісно нові умови для збагачення бази українознавства, очищення її від фальшування та спотворень, а також сумнівних ідеологічних стереотипів.

З'явилась унікальна можливість залучати рідкісні документи із спецфондів та архівів не тільки Росії, але й з Австрії, Німеччини, Польщі, США, Туреччини, Великобританії, Франції, Швеції та інших країн.

Важливі питання духовності та наближення людської особи до Божої природи розглянуто у працях о. М. Пришляка, о. Б. Боднара, доцента О. Огірка.

Досить важливими і сучасними є наукові праці технічного відділу. У статті професора І. Огірка і його співавторів йде мова про застосування методів оптимізації у формуванні композиційних матеріалів із заданими фізичними властивостями. В останній час в технічних науках значна увага приділяється методам відбору інформації та дистанційного зондування різних об'єктів.

Про цікавий метод ракетного зондування антенних споруд йде мова у працях академіка Є Шіряєва, професора В.Дудченка, доцента В. Смичка та інших фахівців технічного відділу УУМ. Завершуються всі томи Наукових Вісників УУМ презентаціями книг та наукових праць вчених УУМ: академіка В.Ідзьо, академіка М.Сімеряги, професора В.Дудченка, професора В.Кабузана та інших, що свідчить про неугасиму енергію, працьовитість вчених УУМ та їх друкованого органу Наукового вісника у якому вони під орудою академіка Віктора Ідзьо мають здатність відкривати все нові й нові цікаві факти в царині історії, релігієзнавства та філології, пов'язані з діяльністю українців як у своїй Вітчизні так і в Росії і за рубежом.

Слід наголосити, що познайомитися з працями вчених української діаспори в Росії, науковими працями академіка В.Ідзя, XVIII-ма томами Наукових Вісника Українського державного університету, XVI томами (18 книгами) Наукового Вісника Українського Історичного Клубу міста Москви в Україні можна в Львівській національній бібліотеці імені В.Стефаника та в Києві в Національній бібліотеці імені В.Вернадського в Національному науково-дослідному інституті Українознавства.

У висновок позитивної рецензії наголошу, сьогоднішнє знищення українства в Росії нефінансування Українського Університету в Москві реакційними силами в Росії, це наслідок утвердження українофобії, як в Росії так і в Україні. Кому це вигідно?...

Volodymyr Yuzevych

The progress of Ukrainian University of the city of Moscow - review on XVIII volumes of Scientific Visnyk of Ukrainian University of the city of Moscow

Наші автори:

Артюх Вадим - кандидат історичних наук, доцент, завідувач археологічного відділу Українського державного університету міста Москви(Москва).

Горенко Лариса - доктор філологічних наук, професор, відділу теоретико - методологічних проблем культури, як українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Ідзьо Віктор - доктор історичних наук, професор, ректор, завідувач кафедрою українознавства Українського державного університету міста Москви, завідувач кафедрою Університету "Львівський Ставропігон", академік Міжнародної Академії Наук Євразії, Академік Академії Наук Вищої Школи України(Москва).

Кобилуш Василь - мовознавець, санскритолог, академік(Львів).

Науменко Наталія - науковий співробітник відділу теоретико - методологічних проблем культури, як українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Недюха Микола - доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософсько-психологічних проблем українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Пасемко Іван - науковий співробітник, міжнародного відділу теоретико - методологічних проблем українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Токар Леонід - кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу історичних та теоретико - методологічних проблем українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Федоренко Олександр - науковий співробітник, відділу теоретико - методологічних проблем українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Шевченко Володимир - доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник відділу філософсько-психологічних проблем українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Плачинда Сергій - науковий співробітник, відділу теоретико-літературних проблем українознавства Національного Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Юзевич Володимир - доктор фізико-математичних наук, професор Національного університету «Львівська Політехніка»(Львів).

Пам'ятка авторові

* Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану науки, бути літературно опрацьованою.

***Автор статті відповідає за достовірність і вірогідність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел і коректне посилання на них.**

* У статті повинні бути присутні такі необхідні елементи; постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; формулювання мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження; висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

* Структура статті:

- > УДК;
- > прізвище та ім'я автора;
- > назва статті;
- > текст статті,
- > список використаних джерел,
- > резюме російською й англійською мовами (обсягом до 7 рядків) у такій послідовності: ім'я та прізвище автора, назва статті, текст анотації.

Обсяг статті – 9-12 сторінок комп'ютерного набору.

* Текст статті друкується в одному примірнику українською мовою на білому папері формату А4 кеглем 14 через 1,5 інтервали з дотриманням розмірів полів: верхнього, нижнього і лівого – 30 мм, правого – 10 мм (29 рядків, 60-65 знаків у рядку). Не допускається друкування будь-якої частини тексту меншим інтервалом.

* У тексті статті посилання на використані джерела подаються у квадратних дужках, зазначається порядковий номер і сторінка цитованого джерела.

*Список використаних джерел складається в алфавітному порядку за вимогами Держстандарту.

*Сторінки статті нумеруються за порядком, без пропусків і буквених позначень. Автор підписується на звороті останньої сторінки, чим підтверджує, що дати, цитати, фактичні дані, бібліографія звірені, а стаття готова до видання.

*Ілюстрації та таблиці входять до загального обсягу статті. Загальна кількість ілюстративного матеріалу – таблиць, схем, малюнків – у статті не повинна перевищувати п'яти. Таблиці виконуються згідно з вимогами Держстандарту і розміщуються в тексті статті.

* Разом із роздруком статті необхідно надіслати дискету, в якій файл статті (у двох копіях) записується в редакторі Microsoft Word 97, шрифт – Times New Roman, розмір шрифту –14, міжрядковий інтервал – 1,5. Схеми та діаграми виконуються в редакторі Word.

*До статті додаються такі супроводжувальні документи:

- > рецензія доктора або кандидата історичних чи філологічних наук відповідно до напрямку статті,
- > повідомлення про автора (прізвище, ім'я, по батькові, посада, спеціальність, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи (повна назва навчального закладу, установи), поштова адреса з індексом, службовий і домашній телефони) та кількість замовлених примірників журналу.

*Редколегія журналу залишає за собою право подавати рукописи на зовнішнє рецензування. Рукописи не повертаються.

*Редакція зобов'язується кожному автору за плату, надіслати один примірник журналу.

Наукове видання

Українознавець Connoisseur of Ukraine

Випуск - Issue XIII

**Технічне забезпечення та комп'ютерний набір під керівництвом
доктора технічних наук, професора Львівської Академії Друкарства
Огірка І.В.**

**Наукова редакція:
доктор історичних наук, професор Калакура Я.С.
доктор історичних наук, професор Васюта С.І.**

**Літературна редакція:
доктор філологічних наук, професор Кононенко П.П.
доктор філологічних наук, професор Мосенкіс Ю.Л.**

**Переклад англійською мовою:
кандидат філологічних наук, викладач англійської мови Пасічник Г.П.
викладач, перекладач кафедри іноземних мов ЛНАУ Турчин І.М.**

**За редакцією
доктора історичних наук, професора УУМ,
професора УЛС, професора ЛНАУ,
завідувача кафедри українознавства УУМ,
завідувача кафедри українознавства УЛС,
академіка МАНЕ, академіка АНВШУ,
лауреата премії ім. академіка І.П.Крип'якевича,
члена президії Світової Наукової Ради при СКУ - Ідзьо В.С.**

**Підписано до друку 11.01.2013р. Формат 60x84/а
Друк резोगраф. Папір офсетний. Гарнітура-pragmatika.
Ум. Друк. Арк. 32, 81. Обкл.- вид. Арк 23, 48.
Наклад 300 прим. Зам. № 125-865.
Видавництво «Українознавця».**

**Адреса редакції: «Українознавець»
Україна, 79008, м. Львів, вул. Кривоноса 10,
тел: (097) 496 - 22 - 40, факс:(0322) 97-10-38.**

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net